

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19

Κακαβούλα Αγγελική (Α.Μ. : 325)

Ελευθερίου Δέσποινα- Καλλιόπη (Α.Μ. : 319)

Μάγκανου Ιωάννα (Α.Μ. : 342)

Επιβλέπουσα:

Βλάχα Βασιλική

Παιδίατρος, Αιματολόγος - Ογκολόγος

Ιωάννινα, Μάιος, 2021

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19

Κακαβούλα Αγγελική (Α.Μ. : 325)

Ελευθερίου Δέσποινα- Καλλιόπη (Α.Μ. : 319)

Μάγκανου Ιωάννα (Α.Μ. : 342)

Επιβλέπουσα:

Βλάχα Βασιλική

Παιδίατρος, Αιματολόγος - Ογκολόγος

Ιωάννινα, Μάιος, 2021

THE ROLE OF SOSIAL MEDIA IN UNIVERSITY DISTANCE EDUCATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 24-06-2021

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπουσα

Βασιλική Βλάχα , MD, PhD ,

Παιδίατρος , Αιματολόγος- Ογκολόγος

2. Μέλος επιτροπής

Αλεξάνδρα Νούσια,

Πανεπιστημιακή Υπότροφος

3. Μέλος επιτροπής

Βασιλική Καραβίδα ,

Επίκουρος Καθηγήτρια ,

Αγωγής και Φροντίδας Βρεφών και Νηπίων

Ο/Η Πρόεδρος του Τμήματος

Ελένη Αρετούλη ,

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νευροψυχολογίας ,

Δρ. Τμήματος Ψυχολογίας ΑΠΘ

Υπογραφή

© Κακαβούλα, Αγγελική, 2021

© Ελευθερίου, Δέσποινα- Καλλιόπη, 2021

© Μάγκανου, Ιωάννα, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνουμε υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μας ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Κακαβούλα, Αγγελική

Υπογραφή

Ελευθερίου, Δέσποινα- Καλλιόπη

Υπογραφή

Μάγκανου, Ιωάννα

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο πλαίσιο εκπόνησης της παρούσας ομαδικής πτυχιακής εργασίας θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους συντέλεσαν στην ολοκλήρωσή της. Αρχικώς θα θέλαμε να επισημάνουμε τις θερμές μας ευχαριστίες στην καθηγήτρια και εισηγήτρια της πτυχιακής εργασίας μας, κ. Βλάχα Βασιλική η οποία με την αμέριστη συμπαράστασή της και βοήθειά της μπορέσαμε να διεκπεραιώσουμε αυτήν την εργασία. Εν συνεχεία, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλα τα μέλη των οικογενειών μας που μας στήριξε σε αυτόν τον προσωπικό μας αγώνα για απόκτηση του πτυχίου μας και επιπρόσθετα, όλους τους συμφοιτητές/τριες μας αλλά και των υπολοίπων σχολών που συμμετείχαν εθελοντικά στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ώστε να μπορέσουμε να εκπονήσουμε τη μελέτη μας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην πανεπιστημιακή εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά την διάρκεια της πανδημίας. Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά την COVID-19 πανδημία, την εξ αποστάσεως πανεπιστημιακή εκπαίδευση, την σχέση των φοιτητών με την πανδημία και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε σχέση με τους ακαδημαϊκούς στόχους και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τα αποτελέσματα ερευνητικής εργασίας. Πρόκειται για μια μελέτη που ερευνά το ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Παρουσιάζεται το ερευνητικό πλαίσιο, η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, η παρουσίαση του δείγματος, η στατιστική ανάλυση και τα αποτελέσματα. Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε διαδικτυακό ερωτηματολόγιο μέσω της πλατφόρμας Google Forms. Το δείγμα αποτελείται από 339 φοιτητές/τριες από διάφορες σχολές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρουσιάζονται οι απαντήσεις των φοιτητών σε ερωτήσεις σχετικά με τα μέσα μαζικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τα μέσα επικοινωνίας του πανεπιστημίου καθώς και απόψεις των φοιτητών/τριων σχετικά με την πανδημία και τις επιπτώσεις της. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι 97.1% των φοιτητών/τριων χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για εκπαιδευτικούς λόγους. Το κύριο μέσο επικοινωνίας είναι η αποστολή μηνυμάτων (86.4%). Η χρήση τους έχει αυξηθεί σε ημερήσια βάση κατά την διάρκεια της πανδημίας, όχι μόνο όσον αφορά την επικοινωνία για κοινωνικούς λόγους αλλά και για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Κυρίως οι φοιτητές/τριες επικοινωνούν με άλλους συμφοιτητές και λιγότερο με εκπαιδευτικούς. Το βασικό πλεονέκτημα που εντοπίζουν στην χρήση των μέσων μαζικής δικτύωσης είναι η αμεσότητα και η ευχρηστία. Σχετικά με τα μέσα δικτύωσης των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων οι φοιτητές/τριες καταγράφουν μέτρια ικανοποίηση από τη χρήση τους. Η δυσλειτουργία αναφέρεται ως κύριο μειονέκτημά τους. Δευτερευόντως, αναφέρουν τη μη ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη και την ελλιπή εκπαίδευση στη λειτουργία τους. Φάνηκε ότι οι φοιτητές/τριες είναι περιορισμένα ενθουσιασμένοι για την μελλοντική δημιουργική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης γενικότερα.

Τέλος παρουσιάζεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων σε σχέση με ευρήματα άλλων μελετών, οι περιορισμοί της παρούσας μελέτης, γίνονται προτάσεις για μελλοντικές μελέτες καθώς και προτάσεις για μελλοντικές εφαρμογές.

Λέξεις κλειδιά: Πανδημία COVID-19, εξ αποστάσεως εκπαίδευση, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to explore the role of social media in distance learning in higher education during the COVID-19 pandemic. The thesis consists of two parts. The first part is a literature review on concepts that include information about the COVID-19 pandemic, online education, students' response to the pandemic and social media in relation to academic achievement and distance education. The second part involves the results of a survey among students regarding the use of social media in higher education. The analysis of the research context, the methodology that the researchers have followed, the statistics and the results are documented. A Google Form questionnaire was distributed via social media and emails. A total of 339 students from several higher educational institutions participated in the study. The students expressed their opinion on the use of social media in distance education, the media offered by their universities and the impact of the pandemic. Finally, the results are presented, and the findings are analyzed in conjunction with other studies. Overall, 97.1% of the students admitted the use of social media for educational purposes. They mostly sent text messages (86.4%). A significant increase in daily use is noted during the pandemic not only for social reasons but for educational purposes as well. They mostly communicate with their classmates and less with their teachers. The students reported as major advantage of social media the immediate response. Additionally, they consider it easy to use. Regarding the networking tools offered by the universities, the students reported moderate satisfaction with their use. Moreover, they emphasize to its dysfunction and the lack of technical support and training for their operation. Finally, the students seemed to be limitedly excited about the future extensive use of the distance learning in education.

At the end we discuss our results, the limitations of the current study and the future perspectives.

Keywords: COVID-19 Pandemic, distance education, social media, university education.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α. Π. Θ.: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Δ. Π. Θ.: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ε. Κ. Π. Α.: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ε. Μ. Π.: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Ο. Π. Α.: Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΑ. Δ. Α.: Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

ΠΑ. ΜΑΚ.: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

ΜΚΔ: Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

εξΑΕ: εξ αποστάσεως

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	v
ABSTRACT	vii
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	viii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	xi
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	xi
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	xiv
ΜΕΡΟΣ Α.....	1
1. ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19	2
2 ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	6
2.1 Εξ αποστάσεως Εκπαίδευση εν καιρώ πανδημίας	7
3 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19.....	13
4. ΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ.....	18
4.1 Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην πανδημία.....	23
4.2 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης στην πανεπιστημιακή εξ αποστάσεως εκπαίδευση ..	26
4.2.1 Θεωρίες εκπαίδευσης και εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	26
4.2.2 Θετικά αποτελέσματα ακαδημαϊκής επίδοσης, εξ αποστάσεως εκπαίδευση και χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης	27
4.2.3. Αρνητικά αποτελέσματα ακαδημαϊκής επίδοσης, εξ αποστάσεως εκπαίδευση και χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης	27
4.2.4 Επιστήμες υγειονομικού ενδιαφέροντος, εξ αποστάσεως εκπαίδευση και χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης	28
4.2.5 Μελέτες σε διάφορα εκπαιδευτικά πεδία	32
ΜΕΡΟΣ Β	37
1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	38
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	38

2.1. Εισαγωγή	38
2.2. Ερευνητικός σχεδιασμός	38
2.3. Πληθυσμός/ δείγμα.....	39
2.4. Συλλογή δεδομένων.....	39
2.5. Ανάλυση των δεδομένων.....	39
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	40
3.1: Δημογραφικά στοιχεία φοιτητών/τριών	40
3.2. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία	50
3.3. Τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος.....	58
3.4. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην πανδημία.....	65
4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ -ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	76
6. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	78

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Προκλήσεις και προτάσεις για την χρήση των κοινωνικών μέσων ως επίσημο ακαδημαϊκό εργαλείο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση	19
Πίνακας 2: Αναλογίες φοιτητών ανά Πανεπιστήμιο, Σχολή ή Τμήμα (να γράψετε ποσοστά σε παρένθεση)	40
Πίνακας 3: Συγκεντρωτικός πίνακας δημογραφικών στοιχείων συμμετεχόντων/ουσών ...	49
Πίνακας 4: Διάθεση ωρών ημερησίως πριν και κατά την εκδήλωση της πανδημίας για επικοινωνία με τη χρήση ΜΚΔ	53
Πίνακας 5: Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της χρήσης ΜΚΔ.....	55
Πίνακας 6: Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της χρήσης μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος.....	61

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Έτος σπουδών.....	45
Γράφημα 2: Φύλο φοιτητών/τριών	45
Γράφημα 3: Ηλικία φοιτητών/τριών.....	46
Γράφημα 4: Τόπος διαμονής των φοιτητών/τριών κατά τη διάρκεια της πανδημίας	46
Γράφημα 5: Επικοινωνία φοιτητών/τριών με τα ΜΚΔ στα πλαίσια της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης	47
Γράφημα 6: ΜΚΔ που χρησιμοποιούν οι φοιτητές/τριες με σκοπό την Πανεπιστημιακή τους Εκπαίδευση.....	48
Γράφημα 7: Λόγοι για τους οποίους χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ οι φοιτητές/τριες στην εκπαιδευτική διαδικασία.....	50
Γράφημα 8: Τρόποι επικοινωνίας των φοιτητών/τριών με τη χρήση ΜΚΔ.....	51
Γράφημα 9: Ώρες ημερησίως που διέθεταν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για την επικοινωνία τους πριν την πανδημία	51

Γράφημα 10: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για την επικοινωνία τους τον καιρό της πανδημίας.....	52
Γράφημα 11: Ώρες ημερησίως που διέθεταν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς πριν την πανδημία.....	52
Γράφημα 12: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς τον καιρό της πανδημίας.....	53
Γράφημα 13: Άτομα με τους οποίους επικοινωνούν οι φοιτητές/τριες με τη χρήση των ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς.....	54
Γράφημα 14: Πλεονεκτήματα επικοινωνίας μέσω των ΜΚΔ στην Πανεπιστημιακή εκπαίδευση των φοιτητών/τριών.....	54
Γράφημα 15: Μειονεκτήματα επικοινωνίας μέσω των ΜΚΔ στην εκπαιδευτική διαδικασία των φοιτητών/τριών.....	55
Γράφημα 16: Τρόποι επίλυσης επιστημονικών ερωτημάτων των φοιτητών/τριών.....	56
Γράφημα 17: Προτιμήσεις μέσων για μία ομαδική εργασία από τους φοιτητές/τριες.....	57
Γράφημα 18: Βαθμός διάκρισης από τους φοιτητές/τριες της πραγματικής από την ψευδή επιστημονική είδηση των ΜΚΔ.....	57
Γράφημα 19: Βαθμός επιρροής των ΜΚΔ στους επιστημονικούς στόχους των φοιτητών/τριών (απόκτηση πτυχίου, μεταπτυχιακές σπουδές).....	58
Γράφημα 20: Βαθμός επιρροής των ΜΚΔ στους επαγγελματικούς στόχους των φοιτητών/τριών (εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα).....	58
Γράφημα 21: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες για την επικοινωνία με τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος (moodle, e class, MS Teams κ.λ.π.).....	59
Γράφημα 22: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες στη χρήση των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος εκτός των προγραμματισμένων παραδόσεων των μαθημάτων ή εργαστηρίων.....	59
Γράφημα 23: Βαθμός ικανοποίησης των φοιτητών/τριών από τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος.....	60
Γράφημα 24: Πλεονεκτήματα χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος.....	60

Γράφημα 25: Μειονεκτήματα χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος.....	61
Γράφημα 26: Βαθμός αύξησης της χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος από την έναρξη της πανδημίας μέχρι τώρα.....	62
Γράφημα 27: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την αμεροληψία της εξ αποστάσεων εξεταστικής.....	62
Γράφημα 28: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την μελλοντική δημιουργική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από την πανεπιστημιακή κοινότητα μετά το τέλος της πανδημίας	63
Γράφημα 29: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την ενθάρρυνση χρήσης των ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς από τους καθηγητές.....	63
Γράφημα 30: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την επιρροή των μέσων δικτύωσης του εκπαιδευτικού ιδρύματος στους επιστημονικούς τους στόχους (απόκτηση πτυχίου, μεταπτυχιακές σπουδές).....	64
Γράφημα 31: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την επιρροή από τα μέσα δικτύωσης του εκπαιδευτικού ιδρύματος στους επαγγελματικούς τους στόχους (εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα).....	64
Γράφημα 32: Βαθμός ενημέρωσης των φοιτητών/τριών από τα ΜΚΔ για την πανδημία..	65
Γράφημα 33: Βαθμός βοήθειας που παρέχουν τα ΜΚΔ στους φοιτητές/τριες στην ανεύρεση εργασίας.....	65
Γράφημα 34: Βαθμός αλλαγής των επαγγελματικών στόχων των φοιτητών/τριών λόγω της πανδημίας	66
Γράφημα 35: Βαθμός ικανοποίησης των φοιτητών/τριών από τη ζωή τους.....	66
Γράφημα 36: Επίπεδα άγχους ή νευρικότητας των φοιτητών/τριών τις τελευταίες 14 μέρες	67

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πανδημία COVID-19 δημιούργησε τη μεγαλύτερη αναστάτωση των εκπαιδευτικών συστημάτων στην ανθρώπινη ιστορία, επηρεάζοντας πολλά εκατομμύρια μαθητών σε περισσότερες από 200 χώρες (Aristovnik et al., 2020). Το κλείσιμο σχολείων, ιδρυμάτων και άλλων μαθησιακών χώρων έχει επηρεάσει σχεδόν το σύνολο του παγκόσμιου μαθητικού πληθυσμού. Αυτό έχει δημιουργήσει εκτεταμένες αλλαγές σε όλες τις πτυχές της ζωής των πολιτών. Οι πολιτικές κοινωνικής απόστασης και περιοριστικών κινήσεων έχουν διαταράξει σημαντικά τις παραδοσιακές εκπαιδευτικές πρακτικές. Σε σύντομο χρονικό διάστημα από την πανδημία COVID-19, πολλοί ερευνητές έχουν ερευνήσει το πεδίο σχετικά με τη διδασκαλία και τη μάθηση με διαφορετικούς τρόπους. Στην Ελλάδα σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια έχουν διακόψει για μεγάλο χρονικό διάστημα την δια ζώσης διδασκαλία με ιδιαίτερη περίπτωση την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η ανάγκη για καινοτομία και εφαρμογή εναλλακτικού εκπαιδευτικού συστήματος και στρατηγικών αξιολόγησης είναι επιτακτική. Το μάθημα που αντλήθηκε από την πανδημία COVID-19 είναι ότι οι εκπαιδευτικοί και οι φοιτητές/τριες χρειάζεται να προσανατολίζονται στη χρήση διαφορετικών διαδικτυακών εκπαιδευτικών εργαλείων. Μετά την πανδημία COVID-19 όταν ξαναρχίσει η κανονικότητα στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές θα πρέπει να ενθαρρυνθούν να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν τέτοια διαδικτυακά εργαλεία για να βελτιώσουν τη διδασκαλία και τη μάθηση (Pokhrel & Chhetri, 2021). Η πανδημία COVID-19 μας έδωσε την ευκαιρία να ανοίξουμε το δρόμο για την εισαγωγή της ψηφιακής μάθησης. Αυτό το άρθρο στοχεύει να παράσχει μια ολοκληρωμένη παρουσίαση σχετικά τον ρόλο των μέσων μαζικής δικτύωσης κατά την διάρκεια της πανδημίας COVID-19 στη διαδικτυακή διδασκαλία και την πανεπιστημιακή μάθηση διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και να προσφέρει την γνώση μέσα από τις απόψεις των φοιτητών/τριών σε σχέση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία, με τα μέσα επικοινωνίας που διατηρούν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και γενικότερα τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σε καιρούς πανδημίας και έπειτα από την λήξη αυτής.

ΜΕΡΟΣ Α

1. ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19

Ο ιός του κορωνοϊού είναι μια μεταδοτική ασθένεια που εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Wuhan της Κίνας το 2019. Αργότερα έλαβε επίσημα την ονομασία "COVID-19" από τον W.H.O. (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 2020). Το ξέσπασμα του ιού παραμένει μια από τις χειρότερες παγκόσμιες πανδημίες που έχουν καταγραφεί στην ιστορία. Το ποσοστό θνησιμότητας αυξήθηκε ραγδαία. Η άμεση και εύκολη εξάπλωση του ιού καταγράφηκε λόγω της υψηλής μεταδοτικότητας του που οφείλεται στη δομή του. Οι έρευνες που ακόμη και επί της παρούσης συνεχίζουν να διεξάγονται, αποκαλύπτουν ότι οι ηλικιωμένοι και τα άτομα με υποκείμενα ιατρικά προβλήματα όπως είναι τα καρδιαγγειακά νοσήματα, ο διαβήτης, οι χρόνιες αναπνευστικές ασθένειες και ο καρκίνος έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν σοβαρές επιπλοκές από τον κορωνοϊό σε περίπτωση που μολυνθούν (W.H.O, 2020). Μερικά από τα συμπτώματα του Covid-19 περιλαμβάνουν: πονόλαιμο, ρινική καταρροή, βήχας / φτέρνισμα, δυσκολία στην αναπνοή και κόπωση. Κατά τη διάρκεια της μελέτης των Onyema, Nwafor, Obafemi et al. (2020), δεν υπήρχαν αξιόπιστες θεραπείες για την αντιμετώπιση του Coronavirus, αλλά ήταν σε εξέλιξη σε ολόκληρο τον κόσμο μια σειρά ερευνών για την εξεύρεση του κατάλληλου κλινικού εμβολίου που θα σταματούσε τη μετάδοση του ιού. Από τις αρχές του 2021, τα εμβόλια κατασκευάστηκαν και ξεκίνησαν να εφαρμόζονται στον γενικό πληθυσμό. Ωστόσο, πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι ακόμα και η αλλαγή συμπεριφοράς των ανθρώπων μπορεί να συμβάλει στον περιορισμό της εξάπλωσης του κορωνοϊού (Van Bavel et al. 2020). Μερικά από τα προτεινόμενα μέτρα για την εξάλειψη της πανδημίας του κορωνοϊού περιλαμβάνουν: αλλαγή και βελτίωση ως προς τις ατομικές συνήθειες όπως είναι η μεγαλύτερη προσοχή στην προσωπική υγιεινή, π.χ. συνεχές πλύσιμο χεριών, χρήση απολυμαντικών με βάση το αλκοόλ, φροντίδα για υγιεινή διατροφή που είναι πλούσια σε βιταμίνες και ιχνοστοιχεία, άλλες πρακτικές προσωπικής προστασίας όπως είναι η χρήση μάσκας προσώπου, κοινωνική απομάκρυνση, αποφυγή αγγίγματος του προσώπου και μείωση των επαφών με τους ανθρώπους μέσω της αυτο-απομόνωσης στο σπίτι ή αποφυγής μη απαραίτητων ταξιδιών και συγκεντρώσεων.

Πρόκειται για ένα παγκόσμιο πρόβλημα που απαιτεί τον μέγιστο δυνατό συντονισμό δράσης και παγκόσμια συνεργασία για την επιτυχή συγκράτηση της επιδημίας και την αντιμετώπιση των συνεπειών της. Κατά συνέπεια, τα Ηνωμένα Έθνη ζήτησαν 2 δισεκατομμύρια δολάρια για να υποστηρίξουν τις παγκόσμιες προσπάθειες αντιμετώπισης της πανδημίας του κορωνοϊού (Onyema, et al., 2020). Οι συνέπειες του COVID-19 θα

μπορούσαν να ήταν και ακόμα να είναι πιο σοβαρές. εάν οι άνθρωποι δεν συνεχίζουν να συμμορφώνονται ή να τηρούν αυστηρά τους κανονισμούς και τις συμβουλές για προστασία της δημόσιας υγείας (Onyema, et al., 2020).

Η περίπτωση της πανδημίας έδειξε ότι οι δυτικές κυβερνήσεις ήταν απροετοίμαστες, ασχέτως με το εάν η διακυβέρνηση είχε σχέση με την πρόληψη σε στρατηγικό επίπεδο (Tufekci, 2020), και ότι δεν είχαν διερευνηθεί (foresight) οι ανάγκες που επιβάλλει μια πανδημία ούτε είχαν χαρτογραφηθεί οι πιθανές επιπτώσεις. Βάσει των παραπάνω, οι χώρες της δύσης εφαρμόζουν την γενική αρχή της προφύλαξης (general precautionary principle) (Taleb et al., 2014). Σύμφωνα με αυτήν την αρχή σε πρωτόγνωρες και κρίσιμες συνθήκες καλούνται οι προσεγγίσεις διαχείρισης ρίσκου να εφαρμοστούν όπου παρουσιάζεται ανεπάρκεια. Έτσι, η ανάγκη για λήψη επειγουσών δράσεων που είναι υψηλή καλύπτεται με την κατάλληλη οργάνωση. Η επιστήμη λαμβάνει τον ηγετικό ρόλο και μια σειρά συζητήσεων ακολουθούν. Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ), των πλατφορμών επικοινωνίας και των κοινωνικών θεσμών βρίσκονται στην πρώτη γραμμή των εξελίξεων. Τα παραπάνω είναι η βάση για την γνώση. Οι πολίτες ακολουθούν τις εξελίξεις δεχόμενοι τα περιοριστικά μέτρα που εφαρμόζουν οι κυβερνήσεις και αναμένουν τα οικονομικά μέτρα στήριξης της κοινωνίας (Rogoff, 2020).

Στα πλαίσια της πανδημίας έχουν διεξαχθεί έρευνες όπως της διαNEOσις (Γεωργακόπουλος, 2020) καταγράφοντας την άποψη των Ελλήνων για το κράτος, την υγεία, την γνώση και τις ευθύνες των ειδικών. Εκ των αποτελεσμάτων προκύπτει πως, σχεδόν 7 στους 10 Έλληνες θεωρούν ότι ο κορωνοϊός επέδρασε θετικά στο πλαίσιο αλληλεγγύης με τον διπλανό τους μέσω επικοινωνιακών δράσεων, χαιρετισμών από τα μπαλκόνια, μαζικών συγκεντρώσεων σε ανοικτούς χώρους κατά την χαλάρωση των μέτρων κ.ά. Οι πληροφορίες που κατακλύζουν τους Έλληνες είναι πολυάριθμες και τα ΜΜΕ προσφέρουν πλήθος ενημέρωσης για την προσωπική ευθύνη και την υπευθυνότητα που χρειάζεται να επιδεικνύει ο κάθε άνθρωπος. Οι πολίτες αναβίωσαν την κατάσταση ανάγκης για προστασία, τους ασκήθηκε ψυχολογικό σοκ μέσα από τις εικόνες θανάτου που προβλήθηκαν στα ΜΜΕ και οδηγήθηκαν στην κοινωνική συνοχή και ενότητα ώστε να αντιμετωπίσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την κατάσταση (Tsekeris & Zeri, 2020).

Έρευνα από το Πανεπιστήμιο του Σικάγο (Bertand et al., 2020) αναφέρει τους Αμερικάνους να αντιμετωπίζουν την πανδημία βάσει των πολιτικών τους πεποιθήσεων, καθώς και της εμπιστοσύνης τους στα ΜΜΕ (Briscese, 2020). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η πλειοψηφία των Αμερικάνων πολιτών βασίζεται στα όσα ακούει από

πολιτικούς ή παρουσιαστές των ΜΜΕ που υποστηρίζουν, που μπορεί να μην συνάδει με τη συνολική εικόνα της ενημέρωσης (Bursztyjn et al., 2020). Αυτό όμως το γεγονός δύναται να συμπεριλαμβάνει μεροληψία και έτσι η αρνητικότητα ως προς την κατάσταση φαίνεται ότι τείνει να γίνεται μέρος της καθημερινότητας των πολιτών (Baumeister, 2020). Η υποκειμενικότητα της «Αυθεντίας» στην οποία ο κάθε πολίτης ακολουθεί, οδηγεί σε εμπόδια πολύπλευρης ενημέρωσης και έτσι η τελική αντιμετώπιση της πανδημίας να μην γίνεται εφικτή (McIntyre, 2020).

Η ενημέρωση για την πανδημία στη χώρα μας ξεκινά από τα ειδησεογραφικά μέσα (Φαναράς, 2020) με πρωτοπόρο την τηλεόραση, το διαδίκτυο, τους επαγγελματίες υγείας, τα ΜΚΔ, το ραδιόφωνο, τον κοινωνικό περίγυρο και τέλος τις εφημερίδες. Επιπρόσθετα, υπάρχει και η άλλη πλευρά της έρευνας όπως είναι αυτή της ιστοσελίδας Media Analysis (2020) κατά την οποία φαίνεται πως οι περισσότεροι Έλληνες ενημερώνονται για την πανδημία από το διαδίκτυο, την τηλεόραση, τα ιστολόγια, έπειτα από το ραδιόφωνο και ως μέσο τελευταίες συγκαταλέγονται οι εφημερίδες.

Η πανδημία δεν είναι μία μονόπλευρη κατάσταση που μπορεί να αντιμετωπιστεί αυστηρά με μία και μόνο διαδικασία. Η σύνδεσή της με άλλου είδους κρίσεων όπως είναι π.χ. κρίση στον τεχνολογικό τομέα, στην οικονομία, στις οικογενειακές σχέσεις, στα ΜΜΕ, στην κοινωνικό-πολιτιστική διάσταση του κράτους κ.ά., οδηγεί σε αρνητικά αποτελέσματα και δύναται να εντυπωθούν εντός της μνήμης του κάθε πολιτισμού στον πλανήτη (Δεμερτζής, 2020). Όπως αναφέρει ο Gauchet (2020) πιθανά να ακολουθήσει το βασίλειο των οικονομολόγων όταν η πανδημία τεθεί υπό έλεγχο και οι γιατροί αφήσουν το βασίλειό τους.

Το ξέσπασμα της πανδημίας επηρέασε αρνητικά τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες παγκοσμίως όπως αναφέρεται και αναλύεται από το άρθρο των Onyema et al (2020). Η πανδημία του κορωνοϊού επηρέασε τα εκπαιδευτικά συστήματα σε όλο τον κόσμο, οδηγώντας στο εκτεταμένο κλείσιμο. Δημιούργησε σοβαρές ανακατατάξεις στις ακαδημαϊκές δραστηριότητες, καθώς και στα σχέδια σταδιοδρομίας. Ως μέρος των παγκόσμιων προσπαθειών για την καταπολέμηση του COVID-19, πολλές χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο έκλεισαν τα σχολεία σε μια προσπάθεια να περιορίσουν την πανδημία του κορωνοϊού (Onyema et al., 2020). Σύμφωνα με την παρακολούθηση της Εκπαιδευτικής, Επιστημονικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO), περισσότερες από 100 χώρες πραγματοποίησαν πανεπιστημιακές παύσεις λειτουργίας, επηρεάζοντας πάνω από το ήμισυ του παγκόσμιου φοιτητικού πληθυσμού (UNESCO,

2020). Το κλείσιμο του σχολείου συνεπάγεται με υψηλό κοινωνικό, εκπαιδευτικό και οικονομικό κόστος. Η διαταραχή που προκαλείται από την πανδημία του COVID-19 στον εκπαιδευτικό τομέα μπορεί να διαρκέσει περισσότερο από το αναμενόμενο εάν δεν βρεθεί έγκαιρα μια πιο αξιόπιστη λύση για την αντιμετώπιση του κορωνοϊού και συνεχιστεί η εξάπλωση του ιού. Χωρίς αμφιβολίες, το μη προγραμματισμένο κλείσιμο σχολείου μπορεί να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα στους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και την κοινωνία σε γενικότερο πλαίσιο. Θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον και την απόδοση των μαθητών. Εάν οι μαθητές δεν ασχολούνται παραγωγικά, θα μπορούσε το γεγονός αυτό να οδηγήσει σε αδράνεια που θα μπορούσε να οδηγήσει σε εμπλοκή των νέων σε εγκληματικές πράξεις, απώλεια ενδιαφέροντος για μάθηση και κακή ακαδημαϊκή επίδοση. Το Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων των ΗΠΑ (CDC) εξέφρασε επίσης ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις του κλεισίματος των σχολείων (UNESCO, 2020). Στο εν λόγω άρθρο, τονίζεται ότι το κλείσιμο ενός σχολείου είναι ένα πολύ αμφιλεγόμενο θέμα και μπορεί να έχει επιπτώσεις σε μεγάλο αριθμό μαθητών που βρίσκονται στις διάφορες σχολικές βαθμίδες. Μπορεί να επηρεάσει την ποιότητα της διδασκαλίας και της μάθησης και των ακαδημαϊκών επιτευγμάτων, ιδίως για μαθητές με ειδικές ανάγκες ή για άτομα με μαθησιακές δυσκολίες που συχνά απαιτούν περισσότερη σωματική προσοχή και καθοδήγηση από τους εκπαιδευτικούς.

2 ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η τεχνολογία αποτελεί βασικό συστατικό της εκπαίδευσης τον 21ο αιώνα. Η αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση έχει τροποποιήσει τις εκπαιδευτικές μεθόδους από την παραδοσιακή προσέγγιση σε μια πιο ευέλικτη προσέγγιση όπου τα τεχνολογικά μέσα ενεργούν περισσότερο ως διαμεσολαβητές, μέντορες και κίνητρα για να εμπνεύσουν τους μαθητές να συμμετάσχουν και να μάθουν (Onyema & Deborah, 2019). Η τεχνολογία διευκολύνει την απομακρυσμένη μάθηση, την εξ αποστάσεως μάθηση, την εικονική μάθηση, τη συνδυασμένη μάθηση, την κινητή μάθηση, την κατανεμημένη μάθηση, τη μηχανική μάθηση, τη βαθιά μάθηση και τη συνεργατική μάθηση (Onyema, 2020).

Οι περισσότερες πτυχές της εκπαίδευσης εσωκλείουν ψηφιακά μέσα και τα ενδιαφερόμενα μέρη της εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων και των μαθητών, αντιμετωπίζουν την πρόκληση της μετάβασης στον τομέα της ηλεκτρονικής εκπαίδευσης. Η χρήση κατάλληλων εκπαιδευτικών εργαλείων αυξάνει την προσβασιμότητα σε μαθησιακούς πόρους όπως είναι τα Μαζικά Ανοιχτά Online Μαθήματα (MOOCs) και υπάρχουν πολλαπλές μαθησιακές προσεγγίσεις για την κάλυψη των αναγκών των εκάστοτε εκπαιδευομένων (Onyema, Deborah, Alsayed, Noorulhasan & Sanober, 2019). Η διαδικτυακή εκπαίδευση είναι ουσιαστικά η διδασκαλία και η μάθηση μέσω διαδικτύου με τη βοήθεια τεχνολογικών εργαλείων και πλατφορμών. Η επιτυχία της διαδικτυακής εκπαίδευσης εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες όπως, να υπάρχουν άρτιες συνδέσεις στο Διαδίκτυο, να υπάρχει το κατάλληλο λογισμικό μάθησης, να έχουν οι χρήστες τις αναγκαίες ψηφιακές δεξιότητες και τέλος να υπάρχει διαθεσιμότητα και πρόσβαση στην τεχνολογία και το διαδίκτυο. Οι διαδικτυακές πλατφόρμες εκπαίδευσης είναι ζωτικά εργαλεία που υποστηρίζουν την εκπαίδευση και τη διαδικτυακή μάθηση χωρίς αποκλεισμούς. Η διαδικτυακή εκπαίδευση έχει τις ρίζες της στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) και την χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών εκείνων που διευκολύνουν την αποτελεσματική και αξιόπιστη παράδοση διαλέξεων, εικονικών συνεδριών στην τάξη καθώς και άλλων εκπαιδευτικών υλικών και δραστηριοτήτων μέσω του Διαδικτύου. Με την εξοικείωση της χρήσης του διαδικτύου και των κινητών τεχνολογιών σε όλο τον κόσμο, οι διαδικτυακές πλατφόρμες εκπαίδευσης μπορούν να αποτελέσουν σημαντικότερο εργαλείο βοήθειας για να γεφυρωθούν τα κενά στην εκπαίδευση, μειώνοντας έτσι το ποσοστό του παγκόσμιου αναλφαριθμητισμού (Onyema et al., 2020).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον φέρει το άρθρο των Farley et al. (2015) που σχετίζεται με την εκπαίδευση των φοιτητών και τη σχέση των προσωπικών κινητών συσκευών τους με την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι η μελέτη εκπονήθηκε μερικά χρόνια πριν από την εμφάνιση και την εξέλιξη της πανδημίας COVID-19. Το άρθρο αναφέρεται στους φοιτητές ενός περιφερειακού πανεπιστημίου της Αυστραλίας. Η έρευνά τονίζει ότι οι φοιτητές έχουν πρόσβαση και χρησιμοποιούν ένα ευρύ φάσμα συσκευών. Ωστόσο, η μάθηση αμφισβητείται όταν οι φοιτητές προσπαθούν να αποκτήσουν πρόσβαση σε υλικό και δραστηριότητες χρησιμοποιώντας αυτές τις συσκευές. Το υλικό των μαθημάτων σπάνια βελτιστοποιούνταν για τη χρήση τους σε smartphones, η για πλοήγηση σε ιστότοπους και τα συστήματα διαχείρισης μάθησης γίνονταν με πολύ δύσκολο τρόπο. Παράλληλα, τονίζει η μελέτη ότι ακόμη και η αλληλεπίδραση με άλλους συμφοιτητές ήταν συχνά ανέφικτη με τη χρήση συγκεκριμένων συστημάτων. Το πιο ανησυχητικό είναι ότι κανένας από τους μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα δεν συμμετείχε σε εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες αναφορικά με την εκπαίδευση μέσω κινητής συσκευής. Η εργασία ολοκληρώθηκε με την πρόταση ορισμένων πρακτικών, χαμηλού κόστους που θα μπορούσαν ενδεχομένως να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί για να αρχίσουν να ασχολούνται με την μάθηση χρησιμοποιώντας τις κινητές συσκευές και αξιοποιώντας αυτό που ήδη κάνουν οι μαθητές. Οι προτάσεις αυτές περιλαμβάνουν τα εξής: Η χρήση των κινητών συσκευών στην τάξη θα πρέπει να επιτρέπεται και οι φοιτητές θα πρέπει να ενθαρρύνονται να τις χρησιμοποιούν για μαθησιακούς σκοπούς. Το υλικό των μαθημάτων πρέπει να παρέχεται σε πολλές μορφές αρχείων που να ταιριάζουν με τις πρακτικές μελέτης των μαθητών, όχι μόνο σε HTML, .doc και .ppt μορφή, αλλά και σε PDF που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από πολλές εφαρμογές και να χρησιμοποιηθούν σε διάφορες πλατφόρμες και με διάφορες εφαρμογές. Επίσης, οι ιστότοποι και τα συστήματα διαχείρισης μάθησης πρέπει να είναι φιλικά στη χρήση από τις κινητές συσκευές. Προτείνεται το ότι ένα κοινόχρηστο Google Drive ή DropBox είναι επιλογές που επιτρέπουν την εύκολη πρόσβαση. Παράλληλα, προτείνεται η επιλογή σύνδεσης μέσω ενός συντομευμένου url (για παράδειγμα bit.ly) ή έναν κωδικό QR. Τέλος, προτείνεται η ενθάρρυνση των φοιτητών να σχηματίζουν ομάδες Facebook κ.ά.

2.1 Εξ αποστάσεως Εκπαίδευση εν καιρώ πανδημίας

Οι Ben, Mathew και Kristen (2010) αναφέρουν ότι το κλείσιμο του σχολείου μπορεί να προσθέσει άγχος σε μαθητές που αντιμετωπίζουν ήδη προκλήσεις που σχετίζονται με την

αστική φτώχεια. Το εύρημα αναγνωρίζει την ανάγκη για τεχνολογία στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα σε περιόδους έκτακτης ανάγκης. Αυτό συμβαδίζει με τον προηγούμενο ισχυρισμό του Onyema (2019), ότι η ένταξη των αναδυόμενων τεχνολογιών στην εκπαίδευση δεν είναι πλέον επιλογή, αλλά η ανάγκη για όλους τους εκπαιδευτικούς οπότε και χρειάζεται να λάβουν υπόψη το μεταβαλλόμενο μαθησιακό περιβάλλον, τις απαιτήσεις για ευελιξία στη μεθοδολογία και την ανάγκη ενίσχυσης δημιουργικότητας και καινοτομίας στη μάθηση. Η μελέτη θα συμβάλει στην αυξανόμενη γνώση σχετικά με την επίδραση του Coronavirus στον τομέα της εκπαίδευσης και στην ανάγκη για εισβολή της τεχνολογίας στο πεδίο της εκπαίδευσης.

Το άνευ προηγουμένου κλείσιμο σχολείων στην εποχή του Coronavirus παραμένει ένα μάθημα και μια προειδοποίηση σε ολόκληρο τον εκπαιδευτικό κόσμο, ιδίως σε όσους δεν έχουν ακόμη υιοθετήσει ή προσπαθούν να υιοθετήσουν τις αναδυόμενες τεχνολογίες μάθησης που υποστηρίζουν διαδικτυακή ή απομακρυσμένη εκπαίδευση. Τα ενδιαφερόμενα μέρη στον τομέα της εκπαίδευσης πρέπει να αναπτύξουν στιβαρές στρατηγικές για την αντιμετώπιση της μετα-κορωνοϊκής εποχής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Murat και Bonacini (2020) που χρησιμοποίησαν τα δεδομένα PISA 2018 (Programme for International Student Assessment- Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Φοιτητών) από τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία, την Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο, οι μαθητές δεν μπορούν να μάθουν από απόσταση, λόγω της έλλειψης πόρων ΤΠΕ (Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας) ή ενός ήσυχου μέρους για να μελετήσουν, αντιμετωπίζουν σημαντικές γνωστικές απώλειες κατά 70% της σχολικής χρονιάς στο Ηνωμένο Βασίλειο έως 50% στην Ιταλία. Παρόμοια αποτελέσματα εντοπίζονται εξετάζοντας τις ημέρες απουσίας από το σχολείο. Μακροπρόθεσμα, οι μαθητές που δεν μπορούν να μάθουν από απόσταση είναι πιο πιθανό να τερματίσουν την εκπαίδευσή τους νωρίς ή να επαναλάβουν τάξεις, ειδικά στην Ισπανία, τη Γερμανία και την Ιταλία. Η κατανομή των γνωστικών απωλειών συνδέεται με τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών. Ως εκ τούτου, οι πολιτικές που στοχεύουν στην ενίσχυση της ηλεκτρονικής μάθησης εστιάζοντας σε μειονεκτούντες μαθητές και σχολεία θα πρέπει να σχεδιαστούν ανάλογα.

Στο άρθρο των Βλαχοπάνου και Παπαδάκη (2019) οι οποίοι αναφέρονται στη συνεργατική μάθηση καθώς και στην επίδοση των φοιτητών στην εξΑΕ. Πιο συγκεκριμένα, οι συγγραφείς εξετάζουν τον τρόπο συμμετοχής των φοιτητών σε αυτά τα μέσα, τον αντίκτυπο που φέρει η συμμετοχή τους στην συνεργατική μάθηση πανεπιστημιακών φοιτητών και της συμβολής στην ακαδημαϊκή επίδοσή τους. Το επικοινωνιακό κενό που

δημιουργείται ανάμεσα στον εκπαιδευτή και τον εκπαιδευόμενο βασίζεται στον γεωγραφικό διαχωρισμό τους και δύναται να δημιουργήσει και ψυχολογικό κενό. Αναφέρουν τα συστήματα διαχείρισης στην Ελλάδα, τα μαθήματα και το περιεχόμενό τους (CMSs) για την μάθηση (LMSs) και τις τεχνολογίες Web 2.0 με συστήματα όπως το Moodle, το LAMS και το Blackboard. Το συμπέρασμα των συγγραφέων είναι όμως ότι τα συστήματα αυτά δεν αξιοποιούνται σε ικανοποιητικό βαθμό.

Οι Βλαχοπάνου κ. συν. (2019) θέτουν ερωτήματα σχετικά με τον βαθμό συμβολής στην ανάπτυξη της αλληλεπίδρασης και της συνεργασίας στο ακαδημαϊκό επίτευμα και την χρήση της εξΑΕ με χρήση ΜΚΔ. Για να απαντηθούν τα ερωτήματά τους χρησιμοποίησαν μεικτή μέθοδο (συνδυασμό ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας) με χρήση ψηφιακού ερωτηματολογίου σε δείγμα φοιτητές του ΕΑΠ (N=155) και 7 ημιδομημένες συνεντεύξεις. Εκ των αποτελεσμάτων, σημειώθηκε υψηλή συνεργασία ομοτίμων μέσω των ΜΚΔ, διευκόλυνση σύνδεσης μεταξύ των συμμετεχόντων, διαπραγμάτευση απόψεων, αλληλεπίδραση, ότι είναι ένα θετικά προσκείμενο εργαλείο για την διαχείριση πληροφοριών, αλλά και σε χαμηλότερα ποσοστά ότι τα ΜΚΔ μπορούν να συμβάλλουν στα καλύτερα μαθησιακά αποτελέσματα. Η συμφωνία των απόψεων είναι υψηλή σχετικά με την θετική συσχέτιση των ΜΚΔ και του επικοινωνιακού τους ρόλου στην εξΑΕ. Η μελέτη καταλήγει προτείνοντας την εκπόνηση γραπτής εργασίας με τη χρήση ενός ΜΚΔ για την υψηλότερη αντικειμενικότητα των μετρήσεων στην ακαδημαϊκή επίδοση των φοιτητών.

Μία άλλη διαδικτυακή έρευνα του Demuyakor (2020) σε διεθνείς φοιτητές/τριες θέλησε να καταγράψει εάν ανταποκρίνονται στην ηλεκτρονική μάθηση που υιοθετήθηκε από όλα τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως αποτέλεσμα του COVID-19. Τα ευρήματα από τη μελέτη δείχνουν ότι η εφαρμογή διαδικτυακών προγραμμάτων μάθησης ήταν μια πολύ καλή ιδέα, καθώς η πλειοψηφία των μαθητών που συμμετείχαν στο δείγμα υποστήριξαν την πρωτοβουλία. Η μελέτη αποκάλυψε επίσης ότι οι μαθητές έχουν επαρκή γνώση αναφορικά με την πανδημία COVID-19. Ένα άλλο εύρημα που προέκυψε κατά τη διάρκεια της έρευνας είναι το υψηλό κόστος συμμετοχής στην ηλεκτρονική μάθηση. Ωστόσο, τα ευρήματα έδειξαν ότι οι μαθητές εκτός Κίνας λόγω του COVID-19 ξοδεύουν πολλά χρήματα για να αγοράσουν πακέτα δεδομένων για να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό είναι ότι η μελέτη έφερε στο φως το γεγονός ότι η συνδεσιμότητα στο Διαδίκτυο ήταν πολύ αργή για τους φοιτητές που εγκαταλείπουν τους κοιτώνες διαφόρων πανεπιστημίων στην Κίνα και μένουν πέρα από την περιοχή των πανεπιστημίων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον φέρει το άρθρο του Kenwrigth (2020) το οποίο αναφέρεται στις αλλαγές που επιφέρει η πανδημία στην ανώτατη εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, τονίζουν ότι η πανδημία θα πρέπει να θεωρηθεί ως ευκαιρία επανεκτίμησης και ενημέρωσης πρακτικών διδασκαλίας και μάθησης καθώς και της δεδομένης τρέχουσας τεχνολογικής κατάστασης. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει την ικανότητα να αντιμετωπίσει ανάλογη αναστάτωση καθώς φέρει σημαντικό δυναμικό για ψηφιοποίηση (μεταμόρφωση) πανεπιστημίων. Επί του παρόντος, υπήρξε μια ξαφνική αύξηση στη χρήση της τεχνολογίας κατά τη διδασκαλία στα πανεπιστήμια οδηγώντας τον συγγραφέα να αναφέρει ότι πρέπει τα πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο να έχουν μια πιο ευνοϊκή άποψη της διαδικτυακής μάθησης και ως εκ τούτου να γίνει διακοπή της τυπικής παροχής εκπαίδευσης που προκαλείται από την πανδημία COVID-19.

Μια πρόσφατη δημοσίευση της McKinsey και Company, μιας αμερικανικής εταιρείας συμβούλων, η οποία εξέτασε σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές το προφίλ των χωρών που είναι πιο επιτυχημένες στις εξετάσεις PISA, μελέτησε το αναμενόμενο αποτέλεσμα του κλεισίματος του σχολείου και της εξ αποστάσεως διδασκαλίας. Η έρευνα αφορούσε τρεις μεταβλητές: τη διάρκεια του κλεισίματος, την ποιότητα της εξ αποστάσεως διδασκαλίας και τα βασικά δεδομένα των μαθητών. Η μελέτη περιγράφει αρκετά πιθανά σενάρια διακοπής του σχολείου από τον Μάρτιο του 2020 ως αποτέλεσμα της κρίσης του κορωνοϊού. Πιο συγκεκριμένα, τα σενάρια αφορούν στην περίπτωση της επιστροφής στην δια ζώσης εκπαίδευσης από το φθινόπωρο του 2020, το δεύτερο στην περίπτωση της επανεμφάνισης του ιού όπου τα σχολεία θα λειτουργούν περιοδικά έως και το τέλος του 2021 και το τρίτο όπου υπάρχει το σενάριο της κλιμάκωσης της πανδημίας κατά την οποία ο ιός δεν ελέγχεται έως ότου είναι διαθέσιμα εμβόλια και τα σχολεία λειτουργούν εξ αποστάσεως για ολόκληρο το σχολικό έτος 2020-21 (Dorn, Hancock, Sarakatsannis & Viruleg, 2020). Τα ευρήματα της μελέτης δείχνουν ότι όσο μικρότερη είναι η διακοπή των σπουδών και όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της εξ αποστάσεως μάθησης, τόσο μικρότερη θα είναι και η απώλεια του ακαδημαϊκού επιτεύγματος. Στην περίπτωση κατά την οποία η επιστροφή στο σχολείο πραγματοποιηθεί το 2021 και δεν υπάρξει απομακρυσμένη μάθηση, η απώλεια στο ακαδημαϊκό επίτευγμα θα κυμαίνεται από 12 έως 14 μήνες μάθησης ή με άλλα λόγια περισσότερο από ένα πλήρες σχολικό έτος. Η μέση απώλεια μεταξύ των μαθητών είναι περίπου έξι μήνες μάθησης, ενώ στους μαθητές από αδύναμο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, η απώλεια είναι υπερδιπλάσια.

Κατά την αναζήτηση της αποτελεσματικότητας μίας μεγάλης κλίμακας διαδικτυακής εκπαίδευσης, οι Sun, Tang & Zuo (2020) εξέτασαν τα αποτελέσματα μιας στατιστικής έρευνας που διεξήχθη μεταξύ 39.854 φοιτητών στο Νοτιοανατολικό Πανεπιστήμιο της Κίνας. Περίπου το 50% των μαθητών πίστευαν ότι οι προγραμματισμένοι στόχοι διδασκαλίας επιτεύχθηκαν πλήρως και το 46% των γενικών στόχων ουσιαστικά επιτεύχθηκαν. Είναι ενδιαφέρον ότι οι περισσότεροι μαθητές συμφώνησαν ότι, εκτός από τη διατήρηση της συνέχειας της εκπαίδευσης, οι εκπαιδευτικοί έφεραν θετική ενέργεια κατά τη διάρκεια των μαθημάτων για να τους βοηθήσουν να καταπολεμήσουν το ψυχικό άγχος που προκύπτει από την καραντίνα. Ωστόσο, οι μαθητές ήταν λιγότερο ενθουσιώδεις όταν ρωτήθηκαν για «εστίαση και αυτοσυγκράτηση» και απέδωσαν μια σχετικά χαμηλή βαθμολογία, υποδηλώνοντας σαφώς μεγαλύτερη ανάγκη βελτίωσης της αυτοπειθαρχίας και της συγκέντρωσης εν μέσω περισπασμών που δύναται να επιφέρει η ασταθής ταχύτητα δικτύου, το θορυβώδες περιβάλλον και η έλλειψη επαγγελματικού εξοπλισμού. Οι φοιτητές δήλωσαν ότι ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τα ηχογραφημένα βίντεο και για τα δια ζώσης μαθήματα που φέρουν περισσότερη διαδικτυακή αλληλεπίδραση ώστε να αντικατασταθεί ο αντίκτυπος ενός ασταθούς δικτύου. Η παροχή μιας ενοποιημένης πλατφόρμας διδασκαλίας με λειτουργίες αναπαραγωγής και καταλληλότητα για τις διάφορες εργασίες από το σπίτι, ήταν επίσης από τις πιο συχνά αναφερόμενες προτάσεις. Αυτή η έρευνα προσφέρεται για ανατροφοδότηση του ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να αναπροσαρμόσουν τον ρυθμό της διαδικτυακής διδασκαλίας για να λάβουν υπόψη ένα περιβάλλον εντελώς διαφορετικό από αυτό της τάξης. Οι εκπαιδευτικοί, τονίζεται ότι πρέπει να καταβάλουν μεγαλύτερη προσπάθεια για την προετοιμασία διαδικτυακών μαθημάτων, την καινοτομία και το σχεδιασμό μαθημάτων εκείνων που θα βελτιώσουν την προσοχή των μαθητών. Απαιτείται επίσης από τους δασκάλους να μετατρέψουν με υπομονή τους μαθητές από παθητικούς παραλήπτες σε αφοσιωμένους ενεργητικούς μαθητές μέσω διαδραστικών συνεδριών ερωτήσεων και απαντήσεων, δοκιμών, παρουσιάσεων και ανοιχτών συζητήσεων. Εκτός από τα διαδικτυακά μαθήματα, οι μεταπτυχιακοί και οι τελειόφοιτοι προπτυχιακοί φοιτητές πρέπει να ολοκληρώσουν τη διατριβή τους, κάτι που αποδεικνύεται ακόμη πιο δύσκολο. Με εξαίρεση την έρευνα που σχετίζεται άμεσα με την πρόληψη και τον έλεγχο της πανδημίας, όλες οι άλλες δραστηριότητες που απαιτούν εργαστηριακή συλλογή δεδομένων, δειγματοληψία πεδίου ή διερεύνηση τοποθεσίας έχουν ανασταλεί. Αυτό όχι μόνο σημαίνει ότι τα πειράματα καθυστερούν, αλλά και ότι πρέπει να ληφθεί επιπλέον προσοχή για τη σωστή συντήρηση ευαίσθητων δειγμάτων και τη διατήρηση μεγάλων και ακριβών εξοπλισμών. Οι θεωρητικές μελέτες και οι έρευνες κοινωνικών επιστημών επηρεάζονται

λιγότερο χάρη στη διαθεσιμότητα μεγάλου αριθμού διαδικτυακών βιβλιοθηκών, αρχείων και βάσεων δεδομένων. Οι επιστημονικοί υπολογισμοί και οι προσομοιώσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν χρησιμοποιώντας έναν οικιακό υπολογιστή ή υπερυπολογιστές μέσω ηλεκτρονικής υποβολής εργασιών. Η αναζήτηση βιβλιογραφίας, η ανάλυση δεδομένων και η προετοιμασία χειρογράφων είναι σχεδόν ανεπηρέαστη. Οι περιοδικές διαδικτυακές ομαδικές συναντήσεις επιτρέπουν στενότερη παρακολούθηση και υποστήριξη στους μαθητές από τους συμβούλους τους. Η διαδικτυακή κατάθεση διατριβής είναι προς το παρόν διαθέσιμη, γεγονός που από μια πιο θετική οπτική γωνία, εξοικονομεί χρόνο και μειώνει το κόστος παρακολούθησης των εξεταστών. Οι σύμβουλοι έχουν επίσης τη δυνατότητα να τροποποιήσουν τους στόχους του ερευνητικού έργου για προπτυχιακούς φοιτητές τελικού έτους, θέτοντας εργασίες που μπορούν να εκτελεστούν στο σπίτι ή σε άλλα διαθέσιμα μέρη. Αν και η πανδημία COVID-19 είχε σοβαρό αντίκτυπο στην κανονική εκπαιδευτική πρόοδο, τα πανεπιστήμια μπορεί να εκμεταλλευτούν αυτήν την απρόβλεπτη ευκαιρία για να εντοπίσουν ελλείψεις και να επιταχύνουν τη μεταρρύθμιση της διαδικτυακής εκπαίδευσης μέσω καινοτόμου περιεχομένου των μαθημάτων, αναβάθμιση σε τεχνολογίας αιχμής και εκπαίδευσης για αποτελεσματική διαχείριση αυτών. Συμπερασματικά, οι μελετητές τονίζουν ότι χρειάζεται να μετατραπεί η κατάσταση έκτακτης ανάγκης σε ευκαιρία για περαιτέρω προώθηση της διεθνούς συνεργασίας και να μοιραστούν όλοι τις εμπειρίες, γνώσεις και πόρους για τη δημιουργία ενός παγκόσμιου διαδικτυακού εκπαιδευτικού δικτύου.

3 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19

Έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην εξέταση των επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19 στην ψυχολογική υγεία και ευεξία (Holmes et al. 2020). Το άγχος που σχετίζεται με την μολυσματική ασθένεια του COVID-19 είναι μια από τις πιο συχνές διαταραχές κατά τη διάρκεια πανδημίας. Η παγκόσμια έρευνα υποδεικνύει ότι τα άτομα με υψηλά επίπεδα άγχους απέναντι στην πανδημία ανέφεραν περισσότερο φόβο, ανησυχία, ακατάλληλη αντιμετώπιση, απελπισία και αυτοκτονικό ιδεασμό ιδιαίτερα σε μουσουλμανικές χώρες (Lee et al. 2020; Yildirim, Arslan & Ozaslan, 2020). Στις ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας γενικότερα και ειδικότερα στον πανεπιστημιακό πληθυσμό της Τουρκίας αναφέρονται οι Arslan et al. (2021) μέσω διαδικτυακής ποσοτικής έρευνας. Σε ένα δείγμα 315 προπτυχιακών Τούρκων φοιτητές/τριες παρουσιάστηκε ότι το 87,9% δεν ταυτοποιούσαν τον εαυτό τους ως επηρεασμένοι/ες από την πανδημία. Τα αποτελέσματα υποστήριξαν κυρίως τις ερευνητικές υποθέσεις που σχετίζονταν με το άγχος για την πανδημία και την ψυχολογική προσαρμογή των φοιτητών όπως και τον εθισμό στα ΜΚΔ και το εάν είχε μεσολαβητική επίδραση από μέρους του πανεπιστημίου στη σχέση μεταξύ του άγχους και του ψυχολογικού προφίλ των φοιτητών. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης υποδηλώνουν ότι το άγχος για τον ιό επηρεάζει σημαντικά το αίσθημα του ανήκειν στο σχολικό περιβάλλον αλλά και την ψυχολογική προσαρμογή των φοιτητών. Η υψηλότερη εμπειρία του άγχους για τον ιό συσχετίστηκε με τον χαμηλότερο βαθμό συμμετοχής στο πανεπιστήμιο και με προβλήματα ψυχολογικής προσαρμογής. Αυτό υποδηλώνει ότι οι φοιτητές που αντιμετωπίζουν άγχος απέναντι στον ιό είναι περισσότερο πιθανό να έχουν κακό ακαδημαϊκό αποτέλεσμα και δυσκολίες στην ψυχολογική προσαρμογή σε σύγκριση με εκείνους που δεν εμφάνισαν σχετικό άγχος για τον ιό. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης συνάδουν με προηγούμενες έρευνες που δείχνουν συνδέσεις μεταξύ άγχους και ψυχικής υγείας.

Σε δημοσκόπηση που διεξήχθη στη Γερμανία ζητήθηκε να καταγραφούν τα συμπτώματα της κατάθλιψης, του άγχους, της διαταραχής πανικού, της ιδεοψυχαναγκαστικής διαταραχής και της συμπεριφοράς που σχετίζεται με το lockdown (Munk et al. 2020). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες (50,6%) αντιμετωπίζουν τουλάχιστον μία ψυχική διαταραχή, η οποία είναι πολύ υψηλότερη από τη συνηθισμένη επικράτηση των ψυχικών διαταραχών.

Η διερεύνηση των ψυχολογικών αντιδράσεων κατά το αρχικό στάδιο της επιδημίας COVID-19 στον γενικό πληθυσμό στην Κίνα έδειξε ότι το 53,8% των συμμετεχόντων ανέφεραν την ψυχολογική επίδραση της επιδημίας από μέτρια έως σοβαρή, ενώ το 16,5% εμφάνισε μέτρια έως σοβαρά συμπτώματα κατάθλιψης κατά 28,8%. Το ποσοστό βαθμολογείται από μέτρια έως σοβαρά επίπεδα άγχους και σχεδόν το 35% των ερωτηθέντων φαίνεται ότι πάσχουν από ψυχολογική δυσφορία (Qiu et al. 2020).

Η ψυχολογική προσαρμογή αναφέρεται στην υποκειμενική αίσθηση δυσφορίας και στον βαθμό στον οποίο λειτουργούν στην καθημερινή ζωή (Cruz et al. 2020) Τα άτομα με υψηλά επίπεδα ψυχολογικής προσαρμογής τείνουν να έχουν μεγαλύτερη ικανότητα να λειτουργούν θετικά στην καθημερινή τους ζωή. Η έρευνα έχει δείξει ότι μια υψηλότερη θετική ψυχολογική προσαρμογή σχετίζεται με την αυξημένη ικανοποίηση από τη ζωή και την ποιότητα ζωής καθώς και τη μείωση επιπέδων κατάθλιψης, άγχους, στρες και εξάντλησης (Bantjes & Kagee 2018; Chambers et al. 2017; Samios 2018) .

Δεδομένου του υψηλού ποσοστού μόλυνσης COVID-19 και της σχετικά υψηλής θνησιμότητας, τα άτομα με υψηλότερο άγχος και στρες κορανοϊού μπορεί να διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο για αυξημένα προβλήματα ψυχολογικής προσαρμογής (Arslan et al. 2021). Παρόλο που είναι περιορισμένες οι μελέτες αναφορικά με προηγούμενες πανδημίες, φάνηκε πως οι στρεσογόνοι παράγοντες που σχετίζονται με το coronavirus και το SARS έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχολογική προσαρμογή (August & Dapkewicz 2020; Main et al. 2011).

Ο στόχος της έρευνας των Li, Liu, Yang, Wang, Yang & Wu (2020) ήταν να εκτιμήσει τον επιπολασμό των ψυχολογικών συμπτωμάτων μεταξύ των φοιτητών κολεγίου και να διερευνήσει τις σχέσεις τους με την επικοινωνία με τον κίνδυνο για την υγεία και τα κοινωνικά μέσα. Ακολουθήθηκε μια διαδικτυακή έρευνα μέσω της πλατφόρμας Wenjuanxing μεταξύ Κινέζων φοιτητών κολεγίου από τις 3 έως τις 15 Μαρτίου 2020. Εκτός από τα δημογραφικά στοιχεία, συλλέχθηκαν πληροφορίες σχετικά με την επικοινωνία, με τον κίνδυνο για την υγεία και τα κοινωνικά μέσα και έγινε κατάλογος ελέγχου συμπτωμάτων με υποκλίμακα που αναφέρονταν στη φοβία και το άγχος (Symptom Checklist 90 Phobia and Health Anxiety Inventory subscale) που χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση των ψυχολογικών συμπτωμάτων μεταξύ 1676 φοιτητών στην Κίνα. Εκ των αποτελεσμάτων, ο επιπολασμός του πανικού και του άγχους για την υγεία ήταν 17,2% και 24,3%, αντίστοιχα. Όσον αφορά την επικοινωνία σε περίπτωση κινδύνου και την κατανόηση του κινδύνου COVID-19, υπήρξε ένας προστατευτικός παράγοντας έναντι του πανικού. Η γνώση της

πρόγνωσης, τα προληπτικά μέτρα και η χρήση μάσκας προσώπου αποδείχθηκαν προστατευτικοί παράγοντες στην πιθανή εκδήλωση άγχους αναφορικά με την εξέλιξη της υγείας. Έγινε αντιληπτή η θνησιμότητα και εξαιτίας της παγκόσμιας εξάπλωσης ο αντίκτυπος στις κοινωνικές επαφές είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με το άγχος της υγείας. Σε όρους των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η εμπιστοσύνη στα mainstream media θεωρήθηκε προστατευτικός παράγοντας έναντι του άγχους για την υγεία. Ως συμπέρασμα υπήρχε υψηλή επικράτηση ψυχολογικών συμπτωμάτων μεταξύ των φοιτητών. Η επικοινωνία για τον κίνδυνο για την υγεία και η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ήταν σημαντική για την πρόβλεψη ψυχολογικών συμπτωμάτων και ιδιαίτερα του άγχους για την υγεία. Οι πληροφορίες που αναφέρονται από τις πλατφόρμες κοινωνικών μέσων χρειάζεται να είναι επιστημονικά τεκμηριωμένες.

Μετά το προσωρινό κλείσιμο των σχολείων και των πανεπιστημίων για τον περιορισμό της πανδημίας, έχουν επηρεαστεί 1,4 δισεκατομμύρια μαθητές παγκοσμίως (UNESCO, 2020). Αυτό το κλείσιμο οδήγησε φυσικά τους μαθητές και φοιτητές στην αποξένωση από τους φίλους τους και το ευρύτερο κοινωνικό τους δίκτυο και φαίνεται να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ψυχολογική τους υγεία. Η έννοια του «ανήκειν» στο σχολείο ορίζεται ως «ο βαθμός στον οποίο οι μαθητές αισθάνονται προσωπικά αποδεκτοί, σεβαστοί, συμπεριλαμβανόμενοι και υποστηριζόμενοι από άλλους στο σχολικό κοινωνικό περιβάλλον» (Goodenow & Grady 1993, σ. 61). Αναφέρεται ότι οι νέοι αισθάνονται ότι είναι σημαντικό και πολύτιμο για αυτούς να πηγαίνουν στο σχολείο (Arslan και Duru 2017). Η θεωρία της ανάγκης να ανήκει κάποιος κάπου περιγράφεται ως βασική κινητήρια ανάγκη που είναι εξαιρετικά σημαντική για την ανάπτυξη και διατήρηση στενών, θετικών και μακροχρόνιων σχέσεων με άλλους (Baumeister 2012; Baumeister & Leary 1995). Η αίσθηση της συμμετοχής στο σχολικό πλαίσιο σχετίζεται με ένα ευρύ φάσμα κριτικών αποτελεσμάτων εφήβων που βασίζονται στο σχολείο και την ποιότητα ζωής (Arslan 2018a; Osterman 2000). Για παράδειγμα, η έρευνα έδειξε ότι τα επίπεδα του «ανήκειν» στο σχολείο σχετίζονται με καλύτερη ακαδημαϊκή απόδοση, υψηλότερα επίπεδα αυτορρύθμισης και ευεξίας όπως και με την εκδήλωση λιγότερων συμπτωμάτων δυσλειτουργίας στο πλαίσιο της ψυχικής υγείας (Arslan 2018b). Υπάρχουν ορισμένα πρωτογενή δεδομένα σε πρόσφατη μελέτη με φοιτητές που συνδέουν τα χαμηλά επίπεδα του «ανήκειν» με τα χαμηλότερα επίπεδα προσαρμοστικότητας στην πανδημία (Besser et al. 2020).

Όπως έχουν δείξει άρθρα στο περιοδικό «Learning, Media and Technology» (π.χ., Beckman et al. 2018), δεν είναι όλοι οι νέοι καλά «συνδεδεμένοι» ψηφιακά. Αντ' αυτού,

υπάρχει σημαντική ποικιλία στους τρόπους με τους οποίους οι νέοι μπορούν να έχουν πρόσβαση, να πλοηγούνται και να χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο και άλλες νέες τεχνολογίες, με μια σημαντική μειονότητα που αποκλείεται εντελώς. Καθώς τα σχολεία κλείνουν λόγω της επιδημίας COVID-19, και πολλοί δάσκαλοι αναζητούν ψηφιακά μέσα για να συνδεθούν με τους μαθητές τους, οι διαμορφωτές εκπαιδευτικής πολιτικής αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι η ρητορική γύρω από τους νέους είναι λανθασμένη και τώρα μερικοί νέοι αποκλείονται από την εκπαίδευσή τους και τα κοινωνικά δίκτυα. Όλοι οι νέοι πρέπει να έχουν την ικανότητα πρόσβασης και τις δεξιότητες στο να χρησιμοποιούν την τεχνολογία αποτελεσματικά και με ασφάλεια για να επιτύχουν τους δικούς τους στόχους (εκπαιδευτικοί και άλλοι). Στο πλαίσιο δημιουργίας αναλόγων προγραμμάτων χρειάζεται να απαντώνται τα εξής σύμφωνα με τους Beckman et al. (2018): (1) Ποιο είναι το κατάλληλο επίπεδο ψηφιακής πρόσβασης; Με την πρώτη ματιά, αυτό φαίνεται να είναι μια προφανής ερώτηση - παροχή φορητών υπολογιστών ή / και πρόσβαση στο Διαδίκτυο σε όσους δεν το έχουν. Αυτά τα δεδομένα ενέχουν πολλές παραμέτρους. (2) Η ποιότητα αυτής της πρόσβασης; (3) Πόσοι νέοι θα μπορούσαν λογικά να χρησιμοποιήσουν την ίδια συσκευή; (4) Ποια είναι η ηλικιακή ομάδα που ένα τέτοιο σχήμα θα επηρέαζε περισσότερο; (5) Αρκεί ένα κινητό ή ένας φορητός υπολογιστής για την μάθηση και εκπαίδευση; (6) Ποιες είναι οι ελάχιστες τεχνικές προδιαγραφές που πρέπει να έχει μια συσκευή; (7) Τι είδους σύνδεση στο Διαδίκτυο είναι επαρκής; (8) Πώς μπορούν οι νέοι και οι οικογένειές τους να υποστηρίξουν την τεχνολογία στο σπίτι; (9) Ποια είναι η ειδική υποστήριξη (από δασκάλους ή άλλους) που απαιτείται για να βοηθήσει τους νέους και τις οικογένειές τους να περιηγηθούν στο Διαδίκτυο με ασφαλή και αποτελεσματικό τρόπο; Η ψηφιακή συνδεσιμότητα είναι σημαντική, αλλά δεν ξεπερνά όλες τις ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι νέοι - κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19 ή άλλοτε.

Δύο μελέτες των Pennycook, McPhetres, Zhang, Lu & Rand (2020) στις οποίες συμμετείχαν πάνω από 1.700 ενήλικες στις ΗΠΑ και ολοκληρώθηκαν μέσω διαδικτύου, αναφέρουν αποδείξεις σχετικά με το ότι οι άνθρωποι μοιράζονται ψευδείς ισχυρισμούς σχετικά με την πανδημία COVID-19 εν μέρει επειδή απλώς αποτυγχάνουν να σκεφτούν επαρκώς εάν το περιεχόμενο είναι ακριβές ή όχι, όταν αποφασίζουν τι θα κοινοποιήσουν. Στην πρώτη τους μελέτη οι συμμετέχοντες δυσκολεύτηκαν περισσότερο να διακρίνουν μεταξύ του αληθινού και του ψευδούς περιεχομένου κατά τη λήψη της απόφασης σχετικά με το τι θα μοιράζονταν στα κοινωνικά μέσα δικτύωσης εν αντιθέσει με όταν άμεσα τους ρωτήθηκε εάν το περιεχόμενο μίας ανάρτησης και η ακρίβεια αυτής τους φαίνεται αληθινό.

Επιπλέον, ο μεγαλύτερος γνωστικός προβληματισμός και η επιστημονική γνώση συσχετίστηκαν με ισχυρότερη διάκριση μεταξύ της ψευδούς ή της αληθινής είδησης. Στη δεύτερή του μελέτη βρέθηκε ότι μια απλή υπενθύμιση ακρίβειας στην αρχή της μελέτης (δηλαδή, κρίνοντας την ακρίβεια ενός τίτλου που δεν σχετίζεται με την πανδημία COVID-19) σχεδόν τριπλασίασε το επίπεδο διακριτικής αλήθειας στις επόμενες προθέσεις κοινοποίησης των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι το να ωθεί κανείς τους ανθρώπους να σκεφτούν την ακρίβεια μίας πληροφορίας είναι ένας απλός τρόπος για να βελτιώσουμε τις επιλογές σχετικά με το τι θα μοιραστούμε στα κοινωνικά μέσα.

4. ΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Στον σημερινό κόσμο, τα ψηφιακά κοινωνικά μέσα βρίσκονται παντού και οι περισσότεροι άνθρωποι έρχονται σε επαφή μαζί τους κάθε μέρα. Με τα δεδομένα των ΜΚΔ, μπορούμε να κάνουμε πολλές αναλύσεις και να ανασύρουμε στατιστικά στοιχεία. Στο πλαίσιο ανάλυσης των όσων χρησιμοποιούνται για την καταγραφή στοιχείων μπορούμε να ακολουθήσουμε τις πληροφορίες που μας δίνουν τα ΜΚΔ στο πλαίσιο των αναρτήσεων των χρηστών του Twitter, των σχολίων τους κ.ά.

Γενικότερα, τα ΜΚΔ αναφέρονται σε μία σειρά κινητών υπηρεσιών βασισμένες στο διαδίκτυο που επιτρέπουν την διαδικτυακή ανταλλαγή πληροφοριών και υπηρεσιών με αποτέλεσμα το περιεχόμενο του χρήστη να επιτρέπεται να μεταδοθεί σε διαδικτυακές κοινωνίες. Τα πιο συνηθισμένα ΜΚΔ που συχνά αναφέρονται και ως Web 2.0 περιλαμβάνουν τα εξής (Dewing, 2012):

- Blogs που είναι συντομογραφία του web log και διατίθεται διαδικτυακά ως ένα ηλεκτρονικό περιοδικό του οποίου οι σελίδες παρουσιάζονται ανάποδα χρονικά (από την πιο πρόσφατη).

- Wikis τα οποία είναι ιστοσελίδες κοινής χρήσης και ο καθένας μπορεί να τροποποιήσει το περιεχόμενο απλώς με τη χρήση ενός browser. Το πιο γνωστό είναι το Wikipedia που λειτουργεί ως εγκυκλοπαίδεια διαδικτύου.

- Social bookmarking που είναι ιστοσελίδες οργάνωσης και διαμοιρασμού υπερσυνδέσμων σε ιστοσελίδες. Ενδεικτικά, είναι το StumbleUpon και το Digg.

- Social network sites που είναι υπηρεσίες διαδικτύου στις οποίες καθένας μπορεί να δημιουργήσει ένα δικό του προφίλ, να επικοινωνήσει με άλλους χρήστες και να αλληλεπιδράσει μαζί τους. ενδεικτικά, είναι το Facebook, το LinkedIn κ.ά.

- Status-update services οι οποίες είναι υπηρεσίες microblogging ή και υπηρεσίες ενημέρωσης του προφίλ του ατόμου όπως είναι το Twitter όπου οι χρήστες διαμοιράζονται πληροφορίες σχετικές με ανθρώπους και συμβάντα που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι ή άλλοι.

- Virtual world content που αναφέρεται σε ιστοσελίδες προσφοράς εικονικής πραγματικότητας παιχνιδιών όπου οι χρήστες αλληλεπιδρούν. Επίσης οι χρήστες μπορούν να δημιουργήσουν avatar δηλαδή μία εικονική παρουσία του εαυτού τους μέσω μίας εικόνας.

-Media sharing sites που είναι ιστοσελίδες στις οποίες οι χρήστες ανεβάζουν βίντεο ή φωτογραφίες με γνωστότερα τα YouTube, Printinterest και Instagram.

Στην περίπτωση της χρήσης τους στην εκπαίδευση αναφέρθηκαν οι Sobaih et al. (2020) αναφέροντας ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν αναδειχθεί ως ισχυρές πλατφόρμες για την πιθανή ενίσχυση της μάθησης των μαθητών, διευκολύνοντας τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μαθητών και των εκπαιδευτών τους, καθώς και με τους συνομηλίκους τους, εμπλέκοντας τους στο νέο απομακρυσμένο μαθησιακό περιβάλλον. Τα κορυφαία κοινωνικά μέσα για την ακαδημαϊκή επικοινωνία παλαιότερα ήταν τα Facebook, WhatsApp, YouTube και Wikipedia (Klein, Junior, Barbosa & Baldasso, 2018). Ενώ μια πρόσφατη μελέτη διαπίστωσε ότι το Facebook και το WhatsApp είναι τα πιο χρησιμοποιημένα εργαλεία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για διαφορετικούς ακαδημαϊκούς σκοπούς (Manca, 2020). Οι μελέτες έχουν επιβεβαιώσει την αξία των εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης για την ανεπίσημη επιστημονική επικοινωνία, τη συνδεσιμότητα, την οικοδόμηση της κοινότητας, τη διατήρηση της εμπιστοσύνης και της ικανοποίησης, καθώς και την ανάπτυξη της κοινωνικής ζωής των μαθητών.

Ο παρακάτω πίνακας αναφέρεται στις προκλήσεις και τις προτάσεις για την χρήση των κοινωνικών μέσων ως επίσημο ακαδημαϊκό εργαλείο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση Sobaih et al. (2020).

Πίνακας 1: Προκλήσεις και προτάσεις για την χρήση των κοινωνικών μέσων ως επίσημο ακαδημαϊκό εργαλείο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Προκλήσεις	Παραδείγματα	Προτάσεις
Πολιτική και σχέδιο μάθησης	- Ασαφής πολιτική για τη χρήση των κοινωνικών μέσων ως επίσημο ακαδημαϊκό εργαλείο - Δεν έχει ανακοινωθεί σχέδιο για τον τρόπο χρήσης των κοινωνικών μέσων για επίσημη ακαδημαϊκή επικοινωνία	-Πρέπει να καθιερωθεί και να ανακοινωθεί μια σαφής πολιτική για τη χρήση των κοινωνικών μέσων ως επίσημο ακαδημαϊκό εργαλείο. - Βήμα προς βήμα οδηγός ή / και εργαλειοθήκη για σωστή χρήση θα πρέπει να παρέχονται από ιδρύματα

Προκλήσεις	Παραδείγματα	Προτάσεις
Νέα κουλτούρα μάθησης	- Πρώτη φορά για τα μέλη της σχολής και τους μαθητές να χρησιμοποιούν τα κοινωνικά μέσα ως επίσημο ακαδημαϊκό εργαλείο - Ανεπαρκές περιβάλλον εργασίας στο σπίτι	- Πρέπει να παρέχεται καθοδήγηση και υποστήριξη από την ηγεσία των ιδρυμάτων τόσο για τα μέλη της σχολής όσο και για τους φοιτητές - Χρειάζεται υποστήριξη από το ίδρυμα και την οικογένεια για να διασφαλιστεί το κατάλληλο περιβάλλον επικοινωνίας
Υποστήριξη διαχείρισης	- Έλλειψη παρατήρησης τάξης - Προτεραιότητα της ανώτερης διοίκησης είναι η διδασκαλία και η μάθηση	- Οι διαδικτυακές παρατηρήσεις της τάξης θα πρέπει να πραγματοποιούνται με τακτικές εκθέσεις σχετικά με δραστηριότητες για την αντιμετώπιση τυχόν προκλήσεων για τα μέλη της σχολής και τους μαθητές - Τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη πρέπει να διασφαλίζουν την υποστήριξη των μαθητών και να δημιουργούν σωστά μια διαδικτυακή κοινότητα
Χρονικοί περιορισμοί	- Απροσδιόριστος χρόνος για ερωτήσεις - Χρόνος για συζήτηση της ανάθεσης	- Ο χρόνος απάντησης σε ερωτήσεις καθώς και διαδραστικές συζητήσεις θα πρέπει να ανακοινώνονται εκ των προτέρων για αποτελεσματική διαχείριση του χρόνου από μέλη της σχολής και φοιτητές. - Οι βοηθοί διδασκαλίας μπορούν να βοηθήσουν στην απάντηση των ερωτήσεων και των ερωτήσεων των μαθητών εκτός των προγραμματισμένων ωρών.
Απόρρητο και ασφάλεια	- Δραστηριότητες παρακολούθησης - Προσωπική ζωή	- Τα μέλη της σχολής και οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιούν έναν επίσημο λογαριασμό αντί για έναν προσωπικό, δηλαδή έναν νέο λογαριασμό για επίσημες ακαδημαϊκές επικοινωνίες στο Facebook - Δημιουργία κλειστής ομάδας για κάθε μάθημα υπό τη διοίκηση βοηθών διδασκαλίας

Προκλήσεις	Παραδείγματα	Προτάσεις
Ηθικά ζητήματα	- Ακατάλληλα σχόλια ή δημοσιεύσεις - Γλώσσα αργκό	- Καθιέρωση ηθικού κώδικα για τη χρήση των κοινωνικών μέσων για επίσημες ακαδημαϊκές επικοινωνίες. - Δημοσίευση του κώδικα μεταξύ των μελών της σχολής και των φοιτητών, δηλαδή όλων των ομάδων κοινωνικών μέσων - Έλεγχος των σχολίων και των αναρτήσεων από βοηθούς διδασκαλίας
Υποδομή πληροφορικής	- Τεχνική υποστήριξη - Κακές υπηρεσίες Διαδικτύου - Κόστος Διαδικτύου	- Δημιουργία μονάδας υποστήριξης πληροφορικής για παροχή καθοδήγησης / τεχνικής υποστήριξης για μέλη της σχολής και φοιτητές όταν χρειάζεται. - Σε συνεργασία με το Υπουργείο Τηλεπικοινωνιών, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα πρέπει να διευκολύνουν την πρόσβαση στο Διαδίκτυο για μαθησιακούς σκοπούς
Επίγνωση	- Έλλειψη ευαισθητοποίησης από τα μέλη της σχολής ή / και τους μαθητές σχετικά με τον τρόπο να χρησιμοποιούν τα κοινωνικά μέσα για επίσημη ακαδημαϊκή επικοινωνία	- Συνεδρίαση και εργαστήρια από ιδρύματα σχετικά με τον τρόπο σωστής χρήσης των κοινωνικών μέσων για επίσημη ακαδημαϊκή επικοινωνία - Η μονάδα υποστήριξης IT πρέπει να παρέχει καθοδήγηση / τεχνική υποστήριξη για μέλη της σχολής και τους μαθητές συνεχώς.
Αξιολόγηση και βαθμολόγηση	- Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ακατάλληλα εργαλεία για κουίζ και εξετάσεις	- Χρήση άλλων εργαλείων για αξιολογήσεις μαθητών (π.χ. έργα και εργασίες) - Σε συνεργασία με την ομάδα του Facebook, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορούν να καθιερώσουν νέες μεθοδολογίες για την αξιολόγηση των μαθητών, π.χ. εξετάσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Προκλήσεις	Παραδείγματα	Προτάσεις
Οι ανάγκες των μαθητών	- Διακύμανση στις ανάγκες και τις προσδοκίες των μαθητών - Απώλεια ελέγχου και παρακολούθησης	- Τα μέλη της Σχολής θα πρέπει να παρέχουν μια ποικιλία μεθόδων και εργαλείων διδασκαλίας, π.χ. βίντεο, ηχογράφησης, PPT και διαδραστικής συζήτησης, για να εμπλέξουν τους μαθητές στη μαθησιακή διαδικασία. - Τα μέλη της Σχολής πρέπει να παρακολουθούν τακτικά την πρόοδο των μαθητών με τη βοήθεια βοηθών διδασκαλίας.
Συντονισμός με τους μαθητές	- Ακατάλληλος συντονισμός με τους μαθητές μέσω του επικεφαλής της ομάδας	- Ο συντονισμός με τους μαθητές θα πραγματοποιείται απευθείας με μέλη της σχολής ή μέσω βοηθών διδασκαλίας. - Τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη πρέπει να παρακολουθούν το συντονισμό και πρέπει να ενημερώνονται με τυχόν αλλαγές.
Πρακτικά μαθήματα	- Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν είναι το κατάλληλο εργαλείο για πρακτικά μαθήματα	- Θα μπορούσαν να αναπτυχθούν βίντεο με προσομοιωτικά περιβάλλοντα για να εμπλέξουν τους μαθητές στην εκμάθηση πρακτικών μαθημάτων - Η διοίκηση των ιδρυμάτων πρέπει να παρέχει ειδική υποστήριξη στα μέλη της σχολής για την ανάπτυξη βίντεο υψηλής ποιότητας για το σκοπό αυτό
Υποστήριξη φοιτητών	- Έλλειψη αλληλεπίδρασης με μέλη της σχολής και καθυστέρηση στην απάντηση στις ερωτήσεις - Συναισθηματική υποστήριξη	- Τα μέλη της Σχολής πρέπει να ορίσουν έναν προκαθορισμένο χρόνο για συζητήσεις και αλληλεπίδραση με τους μαθητές τους - Νέοι φοιτητές θα πρέπει να υποστηρίζονται συναισθηματικά από τα μέλη της σχολής και τα ιδρύματα για να διασφαλίσουν την εμπλοκή τους στο διαδικτυακή κοινότητα μάθησης
Κοινόχρηστο υλικό και ηχογράφηση	- Παρέχονται ασαφές υλικό και ηχογραφήσεις	- Το υλικό πρέπει να ελέγχεται ξανά για να διασφαλιστεί η καταλληλότητά του για διαδικτυακή μάθηση.

Προκλήσεις	Παραδείγματα	Προτάσεις
		- Τα σχόλια των μαθητών για το υλικό και την ηχογράφηση θα πρέπει να λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη

Πηγή: Sobaih et al. (2020: 11-13)

4.1 Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην πανδημία

Τα κοινωνικά μέσα διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διάδοση και την κατανάλωση πληροφοριών κατά τη διάρκεια μιας πανδημίας, περισσότερο με την αυξανόμενη κοινωνική απόσταση και την αυξανόμενη εξάρτηση από την ηλεκτρονική επικοινωνία. Έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις κατά τη διάρκεια της κρίσης για παράδειγμα, συμβουλές ασφαλείας όπως «πλύνετε τα χέρια σας» και «Μείνετε σπίτι» οι οποίες μοιράζονται ευρέως για να κερδίσουν την υποστήριξη της κοινότητας στην αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19 (Godfrey, 2020).

Από την άλλη πλευρά, η παραπληροφόρηση και η δημιουργία αρνητικών συναισθημάτων είναι αυξανόμενα προβλήματα που μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την ασφάλεια των ατόμων και της κοινωνίας. Ο σχετικός κίνδυνος για τη δημόσια υγεία και άλλες τρομερές συνέπειες της παραπληροφόρησης που εξαπλώνονται στα κοινωνικά μέσα – παράδειγμα αποτελεί το κάψιμο των πύργων 5G λόγω της εξέλιξης των θεωριών συνωμοσίας που τους συνδέουν με το COVID-19 (Parveen & Waterson, 2020)- καθιστούν επιτακτική την ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος της παραπληροφόρησης. Επομένως, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν πλεονέκτημα και εμπόδιο στην ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών επικοινωνίας και ανταπόκρισης κινδύνου (Malecki, Keating & Safdar, 2020).

Στις οδηγίες για υπεύθυνη χρήση των κοινωνικών μέσων για τη διάδοση πληροφοριών αναφέρονται οι González-Padilla & Tortolero-Blanco (2020). Συγκεκριμένα προτείνουν τα εξής: 1 – Διάδοση σχετικών πληροφοριών αποκλειστικά μέσω καθιερωμένων επαγγελματικών πλατφορμών ή ομάδων επικοινωνίας. 2 – Αναφορά στην πηγή κατά την κοινή χρήση πληροφοριών και αποφυγή της κοινής χρήσης πληροφοριών χωρίς σαφή και αξιόπιστη πηγή. 3 - Αποφυγή της ανταλλαγής πληροφοριών που μπορεί να προκαλέσουν μόνο πανικό ή άγχος. 4 - Η ποιότητα πρέπει να προτιμάται σε σχέση με την ποσότητα κατά την ανταλλαγή πληροφοριών, οι μελέτες in vitro και οι αποδείξεις χαμηλής ποιότητας είναι ελάχιστες ή καθόλου χρήσιμες στην καθημερινή πρακτική και μπορεί να προσφέρουν

αβάσιμη ελπίδα. 5 - Δηλώσεις συγκρούσεις συμφερόντων, όταν χρειάζεται. 6 - Αποφυγή παροχής ιατρικών συμβουλών και συστάσεων που δεν υποστηρίζονται από αποδεικτικά στοιχεία. 7 – Χρήση διάφανων μεθόδων αξιολόγησης από ομοτίμους και σχόλια, (πλατφόρμες για διαδικασίες peer review μετά τη δημοσίευση ή εκτύπωση (αδημοσίευτα χειρόγραφα) όπως το medRxiv.org), παρέχοντας επαφή με τους θεσμούς / θεσμικά όργανα και συνέχεια με την παραδοσιακή διαδικασία αξιολόγησης από ομοτίμους το συντομότερο δυνατό.

Η μελέτη των Sharma et al. (2020) αναφέρεται στην παραπληροφόρηση απέναντι στην πανδημία μέσα από τα ΜΚΔ. Καθώς ο αυξανόμενος αριθμός ατόμων βασίζεται σε πλατφόρμες κοινωνικών μέσων για ειδήσεις, ο εντοπισμός παραπληροφόρησης και η αποκάλυψη της φύσης του διαδικτυακού λόγου γύρω από το COVID-19 έχει αναδειχθεί ως κρίσιμο έργο. Οι μελετητές συνέλεξαν δεδομένα ροής που σχετίζονται με τον COVID-19 χρησιμοποιώντας το Twitter API, από την 1η Μαρτίου 2020. Εντόπισαν αναξιόπιστα και παραπλανητικά περιεχόμενα με βάση πηγές ελέγχου γεγονότων και εξέτασαν τις αφηγήσεις που προωθούνται σε tweet μέσω της παραπληροφόρησης, μαζί με τη διανομή των δεσμεύσεων με αυτά τα tweets. Επιπλέον, οδηγήθηκαν σε παραδείγματα μοτίβων διάδοσης διακεκριμένων tweet παραπληροφόρησης.

Η εμφάνιση της παραπληροφόρησης σχετικά με το COVID-19 σε διαδικτυακές πλατφόρμες υποκίνησε τις αντιδράσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO, 2020) στην αρχή της πανδημίας. Ωστόσο, τέτοια αντισταθμιστικά μέτρα είναι περιορισμένα στην ικανότητά τους να καταπολεμούν την παραπληροφόρηση, λόγω της γρήγορης εξέλιξης και διανομής του διαδικτυακού λόγου. Η αξιοπιστία των ειδήσεων συσχετίζεται θετικά με την αξιοπιστία των ιστότοπων / πηγών που δημοσιεύουν τις ειδήσεις. Οι περισσότερες ψεύτικες ειδήσεις έχουν αποδειχθεί ότι δημιουργούνται από χαμηλή αξιοπιστία και υπερμεριδικούς ιστότοπους στα κοινωνικά μέσα (Zhou & Zafarani, 2018). Οι πηγές ελέγχου γεγονότων (π.χ. Snopes, PolitiFact, Media Bias / Fact check, NewsGuard) διεξάγουν ανεξάρτητη δημοσιογραφική επαλήθευση σχετικά με την αξιοπιστία και των δύο μεμονωμένων αξιώσεων που εμφανίζονται στα ΜΚΔ, καθώς και των σχετικών ιστότοπων δημοσίευσης ειδήσεων που συνδέονται με ψευδείς, αναξιόπιστους και παραπλανητικούς ισχυρισμούς.

Η μελέτη του Bukhari (2020) αναφέρεται στα ΜΚΔ όπως το Facebook, το Twitter, το YouTube, το Instagram, το Snapchat και το WhatsApp τονίζοντας ότι αποτελούν σημαντική πηγή για τη διάδοση πληροφοριών και ειδήσεων στο κοινό σήμερα. Η εμπειρία του συγγραφέα είναι από το Πακιστάν, μία αναπτυσσόμενη χώρα όπου δημιουργείται

περισσότερο πανικός, παραπληροφόρηση ή ψεύτικες ειδήσεις μέσω αυτών των μέσων. Η πλειοψηφία των ανθρώπων παραπληροφορούνται σχετικά με τον COVID-19 και μπορεί να πιστεύουν ότι αυτό που διαβάζουν είναι αλήθεια οπότε δύναται να βιώσουν πανικό. Η παραπληροφόρηση, ειδικά για την κατάσταση της πανδημίας μπορεί να προκαλέσει πανικό. Τα ΜΚΔ θεωρεί ο συγγραφέας ότι είναι η πηγή θεωριών συνωμοσίας όπου η πανδημία αναπτύχθηκε για να ξεκινήσει ένα είδος βιολογικού πολέμου ενάντια στην Κίνα για την καταστολή της οικονομικής της ανάπτυξης. Οι φήμες επί του θέματος που εξαπλώθηκαν επίσης μέσω των ΜΚΔ στην Κίνα και σε άλλες χώρες βασίζονται στο ότι η έναρξη της πανδημίας ήταν αποτέλεσμα εργαστηρίου βιολογικών όπλων της πόλης Γουχάν με κατάληξη να δημιουργηθεί μία παγκόσμια πανδημία- απειλή των σχέσεων εργασίας μεταξύ Κινέζων και Δυτικών επιστημόνων για την ανάπτυξη εμβολίων κατά του COVID-19. Αντίστοιχα, η παραπληροφόρηση μέσω twitter συμβαίνει και στο Ιράν, όπου αναρτήσεις προσπαθούν να διορθώσουν επιστημονικά δεδομένα παρουσιάζοντας βότανα και αφεψήματα από δυόσμο και μπαχαρικά όπως το σαφράν να προσφέρουν θεραπεία έναντι του COVID-19.

Ο συγγραφέας του άρθρου αναρωτάται για τις απαντήσεις στα επείγοντα ερωτήματα χρήσης των ΜΚΔ στην προπαγάνδα απέναντι στον ιό COVID-19. Τονίζει την αδυναμία του συστήματος των αναπτυσσόμενων χωρών για λογοδοσία των όσων κάνουν προπαγανδιστική χρήση αυτών καθώς οι υποκειμενικές απόψεις και οι μη επαληθευμένοι ισχυρισμοί εξαπλώνονται γρήγορα. Οι προτάσεις του συγγραφέα περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων κινήσεις των κυβερνήσεων διαμέσω των ΜΚΔ με σκοπό την αποτροπή των πολιτών για δημοσίευση όσων ελαχιστοποιούν την σοβαρότητα της κατάστασης. Επιπρόσθετα, προτείνει ότι το προσωπικό της δημόσιας υγείας, οι δάσκαλοι, οι θρησκευτικοί και πολιτικοί ηγέτες πρέπει να εμφανιστούν για να δημοσιεύσουν σχετικά με τον COVID-19 στα ΜΚΔ που είναι ενημερωτικά και να διασφαλίσουν με αυτόν τον τρόπο ότι οι υποστηρικτές και οι ακόλουθοί τους γνωρίζουν τι συμβαίνει και ποια είναι η κατάσταση σε σχέση με την πανδημία στο χώρο τους, σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Σύμφωνα με τους Chan et al. (2020) για να γίνει η μεταφορά γνώσης χρειάζεται να βρεθούν μονοπάτια που δεν θα επιτρέπουν την διάδοση του ιού. Η αναφορά που γίνεται σχετικά με τη χρήση των αρχών των δικτύων ιατρικής εκπαίδευσης ελεύθερης πρόσβασης (FOAM) η οποία όπως τονίζουν παρέχει περαιτέρω καλά παραδείγματα της αποτελεσματικότητας της ελεύθερης πρόσβασης των πληροφοριών. Πιο συγκεκριμένα, οι μελετητές παρουσιάζουν ένα παράδειγμα ενός αποτελεσματικού και ταχέως διαδομένου

infographic που περιγράφει μια πρακτική οδηγία διασωλήνωσης για χρήση σε μέρη όπου υπάρχει κρίσιμη ανάγκη για φροντίδα κατά τη διάρκεια πανδημίας. Επιπλέον, η διάδοση των γραφημάτων πληροφοριών μέσω των ΜΚΔ τα μετατρέπει εύκολα προσβάσιμα, ελκυστικά, επαναχρησιμοποιήσιμα και τροποποιήσιμα ώστε να ταιριάζουν στις τοπικές ανάγκες και τις απαιτήσεις των χρηστών, γεγονός που τους καθιστά ικανούς να ανταποκριθούν στις επιταγές της διάδοσης της καινοτομίας για την καταπολέμηση της τρέχουσας πανδημίας. Το infographic διαδόθηκε μέσω ΚΜΔ, συμπεριλαμβανομένων των Twitter και WeChat. Η μέθοδος διάδοσης έγινε γρήγορα και υπήρξε ευπρόσδεκτη από τη διεθνή κοινότητα, με αποτέλεσμα να γίνουν διευκολυνόμενες μεταφράσεις τοπικά σε 15 τουλάχιστον γλώσσες. Όλες οι μεταφράσεις ολοκληρώθηκαν και διατέθηκαν στους χρήστες εντός της περιόδου των 10 ημερών. Οι συνεργασίες επέτρεψαν επίσης στις συγκεκριμένες συνθήκες τροποποίησης του infographic έτσι ώστε να συγχωνευθούν με τοπικές πρακτικές. Για παράδειγμα, το «διπλό γάντι» ήταν μια τεχνική που ζήτησε η ιταλική κοινότητα και το infographic τροποποιήθηκε για να το προσαρμόσει στην ιταλική μετάφραση. Η ταχεία απορρόφηση και ανταλλαγή μεταξύ των δικτύων, που καθοδηγείται από τις ανάγκες των εργαζομένων στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, καταδεικνύει την «ανταλλαγή πληροφοριών» για επαγγελματίες υγείας, την χρήση των ΜΚΔ στην εξάπλωση της γνώσης και την δωρεάν και ταχεία πρόσβαση σε πληροφορίες υψηλής ποιότητας στο πλαίσιο της εκπαίδευσης.

4.2 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης στην πανεπιστημιακή εξ αποστάσεως εκπαίδευση

4.2.1 Θεωρίες εκπαίδευσης και εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η κοινωνική-constructivist θεωρία αναφέρει την μάθηση ως διαλογική αλλά και κοινωνική διαδικασία που διαμοιράζει την σκέψη σε όλη την ομάδα και έτσι οι μαθητές ακολουθώντας συνεργατικές δραστηριότητες αλληλεπιδρούν με τους υπόλοιπους στην ομάδα (Jonassen, Davidson, Collins, Campbell & Haag, 1995). Στο πλαίσιο όπου εμπλέκεται η τεχνολογία στην εκπαίδευση και την επικοινωνία, η κοινωνική θεωρία μπορεί να αξιοποιηθεί. Παράλληλα, σύμφωνα με την connectivism θεωρία της μάθησης υπάρχει ο όρος της διασύνδεσης και της διανομής όπου δύναται να παρουσιαστεί μέσα σε διαδικτυακές κοινότητες προωθώντας την διαφορετικότητα και την αυτονομία (Downes, 2008). Επιπρόσθετα, η collaborative μάθηση που βασίζεται στην συνεργασία δύναται να

προωθηθεί από την χρήση του διαδικτύου με εφαρμογή μαθητοκεντρικών μεθόδων, σεναρίων, μη τυπικής ή άτυπης εκπαίδευσης, κοινοτήτων μάθησης, δια βίου εκπαίδευσης και ανάπτυξη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Από τα παραπάνω, οι Βλαχοπάνου και Παπαδάκης (2019) οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι η εξΑΕ επιτρέπει την επίτευξη της μάθησης μέσω της αλληλεπίδρασης των μελών της διδασκαλίας μαθητή, εκπαιδευτικό, περιεχόμενο μαθήματος καθώς προσφέρεται πληθώρα ευκαιριών.

4.2.2 Θετικά αποτελέσματα ακαδημαϊκής επίδοσης, εξ αποστάσεως εκπαίδευση και χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Γενικότερα, οι διαστάσεις της μάθησης και η σχέση της ακαδημαϊκής επίδοσης των φοιτητών μέσω της εξΑΕ απασχόλησε πολλούς ερευνητές όπως του Ozmen και Atici (2014) οι οποίοι παρατήρησαν την θετική επίδραση στις επιδόσεις των φοιτητών. Οι Rahman et al. (2016) οι οποία σημείωσαν την θετική χρήση των ΜΚΔ στην ενεργή μάθηση, καθώς επίσης και οι Σωτηριάδου και Παπαδάκης (2013) αναφέρουν ότι η ευκολία στη χρήση τους και η αμεσότητα στη διάδραση αναπτύσσουν την κριτική σκέψη την τεκμηρίωση αλλά και την επιχειρηματολογία. Η έρευνα του Τίγκα (2016) που έγινε σε φοιτητές του Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) σημείωσε θετική σχέση της συνεργατικής μάθησης και της χρήσης των ψηφιακών κοινοτήτων μάθησης.

Ένα ακόμη θετικό στοιχείο των ΜΚΔ και της εξΑΕ σε ακαδημαϊκό επίπεδο αναφέρεται και από τους Aghili et al. (2014) οι οποίοι τονίζουν την καλλιέργια υψηλότερου επιπέδου σκέψης μέσω των κοινοτήτων έρευνας (CoI) στο πλαίσιο της συνεργατικής μάθησης. Για τα κίνητρα των φοιτητών και την βελτίωση των επιδόσεων μέσα από την ομαδική εργασία έκαναν λόγο οι Rodriguez-Donaire και Amante (2012) αναφέροντας τα ψηφιακά περιβάλλοντα συνεργασίας (CWBEs).

4.2.3. Αρνητικά αποτελέσματα ακαδημαϊκής επίδοσης, εξ αποστάσεως εκπαίδευση και χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Οι Gupta et al (2013) αναφέρουν ότι η πλατφόρμα του Facebook ως λειτουργία υπέρ των εκπαιδευτικών σκοπών δεν καταγράφει θετικά αποτελέσματα στην ακαδημαϊκή επίδοση. Επίσης, σε παλαιότερες έρευνες φάνηκε ότι οι φοιτητές δεν συμφωνούν στο σύνολό τους για την χρήση των ΜΚΔ και της εξΑΕ γεγονός που το 2011, την χρονιά της

έρευνας δεν ήταν για αυτούς κάτι το ενδιαφέρον (Poellhuber et al., 2011). Αρνητική άποψη φέρουν φοιτητές και σε νεότερη έρευνα όπως των Wandera et al (2016) οι οποίοι καταγράφουν μη σημαντικότητα των ΜΚΔ στην ακαδημαϊκή επιτυχία.

4.2.4 Επιστήμες υγειονομικού ενδιαφέροντος, εξ αποστάσεως εκπαίδευση και χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Μέχρι σήμερα, 17 περιοδικά ρευματολογίας έχουν λογαριασμούς στα ΜΚΔ και στο Twitter (Zimba, Radchenko, Strilchuk, 2020). Τα δίκτυα συνεργασίας μεταξύ επίσημων λογαριασμών περιοδικών μπορούν να προσφέρουν μια γρήγορη και ισχυρή παρουσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με ευρεία διάδοση αξιόπιστων πληροφοριών. (Hutto, Yardi & Gilbert, 2013). Οι επιστημονικές εταιρείες σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο μπορούν να προσεγγιστούν για να ενημερώσουν και να κατευθύνουν τους συνδρομητές να ακολουθήσουν αυτά τα δίκτυα. Τα κοινωνικά δίκτυα έχουν καταστεί κεντρικά για την ταχεία διάδοση επιστημονικών πληροφοριών και για την παρακολούθηση και τον έλεγχο διοικητικής πανδημίας. Τα ιατρικά περιοδικά έχουν υποστηρίξει άμεσα διαδικτυακές συζητήσεις, και παροχή έγκυρων επιστημονικών παρατηρήσεων με οργανωμένο τρόπο στο κατάλληλο κοινό (Goel & Gupta, 2020).

Η συστηματική επισκόπηση των Dedeilia et al. (2020) σχετίζεται με το να εντοπιστούν οι προκλήσεις που επιβάλλονται στην ιατρική και χειρουργική εκπαίδευση από την πανδημία COVID-19, καθώς και να καταγραφούν οι προτεινόμενες καινοτομίες που επιτρέπουν τη συνέχιση της εκπαίδευσης φοιτητών ιατρικής που σχετίζονται με τις εγχειρήσεις. Οι μελετητές βασίστηκαν σε άρθρα από τις βάσεις δεδομένων MEDLINE και EMBASE επικεντρωμένοι σε δύο βασικούς άξονες, «προκλήσεις» και «καινοτόμες λύσεις», και δύο δευτερεύοντες άξονες, «ψυχική υγεία» και «φοιτητές ιατρικής στις πρώτες γραμμές».

Μία ακόμη περίπτωση που βρέθηκε να συμβάλει σημαντική στην εξΑΕ των φοιτητών ιατρικής χειρουργικής είναι η διαδικασία της προσομοίωσης μέσω της εικονικής πραγματικότητας. Επί παραδείγματι, το Hong Kong Eye Hospital έδωσε το παράδειγμα, εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα προσομοίωσης οφθαλμοπλαστικής χρησιμοποιώντας μάτια κατσίκας με βλέφαρα (Mak et al., 2020). Μετά τη μετάδοση της διαδικασίας, ζητήθηκε από τους εκπαιδευόμενους να πραγματοποιήσουν την προσομοιωμένη λειτουργία υπό επίβλεψη. Παρόλα αυτά, προτείνεται ότι η διαδικτυακή διδασκαλία πρέπει να παραμείνει ενεργή,

αμοιβαία και ελκυστική (για παράδειγμα, αποφεύγοντας βίντεο διαλέξεων πολύωρης διάρκειας) και τέτοιες ταχέως επινοημένες καινοτομίες μπορεί ακόμη και να προχωρήσουν στην εποχή μετά το COVID-19 (Wendelboe et al., 2020).

Εκ των αποτελεσμάτων, η έλλειψη προσωπικού προστατευτικού εξοπλισμού, η αναστολή κλινικών γραφείων και παρατηρητών και η μείωση των επιλεκτικών χειρουργικών περιπτώσεων επηρεάζουν αναπόφευκτα την ιατρική και χειρουργική εκπαίδευση. Προτείνονται ενδιαφέρουσες λύσεις που περιλαμβάνουν τη χρήση εικονικής μάθησης, τηλεδιάσκεψης, χρήσης των ΜΚΔ και της τηλεϊατρικής οι οποίες παρουσιάζονται να μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την ξαφνική παύση της ιατρικής εκπαίδευσης.

Καθώς ο αριθμός των ασθενών με COVID-19 μπορεί να ποικίλλει με την πάροδο του χρόνου και της τοποθεσίας, οι Chertoff et al. (2020) προτείνουν την προετοιμασία στο καθώς και τη μετατόπιση των εκπαιδευομένων ιατρών σε υπηρεσίες εσωτερικών ασθενών. Η πρόσληψη εκπαιδευομένων στο εικονικό περιβάλλον θα απαιτεί εστίαση όχι μόνο στις διατμηματικές και θεσμικές εκπαιδευτικές ευκαιρίες αλλά και στον πολιτισμό. Τονίζεται επίσης, ότι μπορούμε να επωφεληθούμε από τις πολλές ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε αυτήν τη νέα εποχή Μέχρι σήμερα, 17 περιοδικά ρευματολογίας έχουν λογαριασμούς στα ΜΚΔ και στο Twitter (Zimba, Radchenko, Strilchuk, 2020). Τα δίκτυα συνεργασίας μεταξύ επίσημων λογαριασμών περιοδικών μπορούν να προσφέρουν μια γρήγορη και ισχυρή παρουσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με ευρεία διάδοση αξιόπιστων πληροφοριών (Hutto, Yardi & Gilbert, 2013). Οι επιστημονικές εταιρείες σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο μπορούν να προσεγγιστούν για να ενημερώσουν και να κατευθύνουν τους συνδρομητές να ακολουθήσουν αυτά τα δίκτυα. Στα συνεργατικά δίκτυα κοινωνικών μέσων υπάρχει η δυνατότητα να προχωρήσουν παρακάτω, παρέχοντας έγκυρες επιστημονικές παρατηρήσεις με οργανωμένο τρόπο στο κατάλληλο κοινό (Goel & Gupta, 2020).

Η συστηματική επισκόπηση των Dedeilia et al. (2020) σχετίζεται με το να εντοπιστούν οι προκλήσεις που επιβάλλονται στην ιατρική και χειρουργική εκπαίδευση από την πανδημία COVID-19, καθώς και να καταγραφούν οι προτεινόμενες καινοτομίες που επιτρέπουν τη συνέχιση της εκπαίδευσης φοιτητών ιατρικής που σχετίζονται με τις εγχειρήσεις. Οι μελετητές βασίστηκαν σε άρθρα από τις βάσεις δεδομένων MEDLINE και EMBASE από όπου συγκέντρωσαν τελικώς εξήντα ένα μελέτες και οδηγήθηκαν σε μια ποιοτική περιγραφή επικεντρωμένη σε δύο βασικούς άξονες, «προκλήσεις» και «καινοτόμες

λύσεις», και δύο δευτερεύοντες άξονες, «ψυχική υγεία» και «φοιτητές ιατρικής στις πρώτες γραμμές».

Αναφορικά με την χειρουργική εκπαίδευση τονίζεται στο άρθρο ότι πολλές εγχειρίσεις έχουν ματαιωθεί με αποτέλεσμα να έχουν μειωθεί οι περιπτώσεις παρακολούθησης από τους φοιτητές στα πλαίσια της εκμάθησης. Η πανδημία οδήγησε τα νοσοκομεία να θέσουν σειρά περιορισμών. Η προτάσεις που ακούγονται αναφέρονται στη χρήση της τεχνολογίας. Πιο συγκεκριμένα, οι τηλεδιασκέψεις και τα διαδικτυακά σεμινάρα περιλαμβάνουν αμοιβαία διδακτικά συνέδρια παγκοσμίου επιπέδου, εξειδικευμένων ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και μικρότερων νοσοκομείων σε αναπτυσσόμενες χώρες (Gonzales – Zaamora et al, 2020), τα οποία έχουν αποδειχθεί ως αμοιβαία επωφελή (Kiwanuka et al., 2015) και δημοφιλή (Huang et al., 2014). Επιπρόσθετα, αναφέρονται σε εφαρμογές όπως τα Google Hangouts (Moszkowicz et al., 2020), Skype (Gonzales-Zamora et al., 2020), Zoom (Koumpouras et al., 2020; Lewis et al., 2020), GoToMeeting, WebX (Chick et al., 2020) ή άλλα εικονικά πολυμέσα συναντήσεων (Mak et al., 2020) τα οποία δίνουν την ευκαιρία σε κλινικές να εφαρμόζουν διαλέξεις και διδακτικές συνεδρίες για φοιτητές ιατρικής (Gallo et al., 2020). Επίσης, τα ευρήματα της αναζήτησής τους αναφέρουν και ορισμένες πλατφόρμες για την ενημέρωση των κατοίκων σχετικά με τις πιο πρόσφατες ενημερώσεις κατευθυντήριων γραμμών για την πανδημία (Codispoti et al., 2020) ή συνεδρίες μικρών ομάδων ερωτήσεων και απαντήσεων σχετικά με την καθημερινή πρακτική, τη χρήση προστατευτικού εξοπλισμού ή ακόμη και για τις πολιτικές που ακολουθούν τα νοσοκομεία στο πλαίσιο της πανδημίας (Rakowsky et al., 2020). Η διεπιστημονική εκπαίδευση προτείνεται σε έντονο βαθμό με τη χρήση των ΜΚΔ. Η διαδικτυακή εκπαίδευση φαίνεται να αποτελεί μια εύκολη μετάβαση της προκλινικής μάθησης σε μια εντελώς διαδικτυακή άσκηση (Rose, 2020). Μέσα από το παράδειγμα του Imperial College London δύναται να ακολουθηθεί η δυνατότητα πρόσβασης σε μία διαδικτυακή βιβλιοθήκη βίντεο όπου οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να λάβουν την εκπαίδευσή τους διαδικτυακά από το νοσοκομείο στο σπίτι τους (Mian et al., 2020). Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται από πολλούς να ακολουθείται ομαδική παρακολούθηση αυτών των βίντεο ώστε να λειτουργούν για τους εκπαιδευόμενους ως άσκηση παρακίνησης με τη συμμετοχή ειδικών που θα προσθέτουν σχόλια.

Μία ακόμη περίπτωση που βρέθηκε να συμβάλει σημαντική στην εξΑΕ των φοιτητών ιατρικής χειρουργικής είναι η διαδικασία της προσομοίωσης μέσω της εικονικής πραγματικότητας. Επί παραδείγματι, το Hong Kong Eye Hospital έδωσε το παράδειγμα,

εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα προσομοίωσης οφθαλμοπλαστικής χρησιμοποιώντας μάτια κατσίκας με βλέφαρα (Mak et al., 2020). Μετά τη μετάδοση της διαδικασίας, ζητήθηκε από τους εκπαιδευόμενους να πραγματοποιήσουν την προσομοιωμένη λειτουργία υπό επίβλεψη. Παρόλα αυτά, προτείνεται ότι η διαδικτυακή διδασκαλία πρέπει να παραμείνει ενεργή, αμοιβαία και ελκυστική (για παράδειγμα, αποφεύγοντας βίντεο διαλέξεων πολύωρης διάρκειας) και τέτοιες ταχέως επινοημένες καινοτομίες μπορεί ακόμη και να προχωρήσουν τα επόμενα χρόνια, μετά την εξάλειψη της πανδημίας COVID-19 (Wendelboe et al., 2020).

Εκ των αποτελεσμάτων, η έλλειψη προσωπικού προστατευτικού εξοπλισμού, η αναστολή κλινικών γραφείων και παρατηρητών και η μείωση των επιλεκτικών χειρουργικών περιπτώσεων επηρεάζουν αναπόφευκτα την ιατρική και χειρουργική εκπαίδευση. Προτείνονται ενδιαφέρουσες λύσεις που περιλαμβάνουν τη χρήση εικονικής μάθησης, τηλεδιάσκεψης, χρήσης των ΜΚΔ και της τηλεϊατρικής οι οποίες παρουσιάζονται να μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την ξαφνική παύση της ιατρικής εκπαίδευσης. Η ιατρική και χειρουργική εκπαίδευση έχει επηρεαστεί σοβαρά από την πανδημία COVID-19, αλλά αυτή η κατάσταση έκτακτης ανάγκης έδωσε τυχαία ώθηση για παιδαγωγικές καινοτομίες. Αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει μια κληρονομιά για την ιατρική εκπαίδευση στο μέλλον, όταν αυτή η κατάσταση υγειονομικής περίθαλψης είναι υπό έλεγχο όπως τονίζουν οι συγγραφείς. Τέλος, τονίζεται ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη για ποιοτικές και ποσοτικές μελέτες σχετικά με τις προτεινόμενες μεθοδολογίες. Ο μακροπρόθεσμος αντίκτυπος της πανδημίας στα εκπαιδευτικά κενά των φοιτητών ιατρικής παραμένει άγνωστος και θα χρειαστεί αναδρομική μελέτη στο μέλλον για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος.

Αντίστοιχα, οι προκλήσεις του COVID-19 για τη διατήρηση μιας πολύτιμης εκπαιδευτικής προσφοράς με μέτρα κλειδώματος και κοινωνικής απόστασης αναφέρονται στο άρθρο των Bellini et al. (2020) όπου γίνεται λόγος για τις επιστημονικές εταιρείες και την απόφαση νέων εναλλακτικών λύσεων για τη διατήρηση των συναντήσεων με άλλη μορφή όπως είναι η εικονική. Επίσης, αναφέρουν ότι οι πρόσωπο με πρόσωπο κλινικές έχουν αντικατασταθεί από την τηλεϊατρική ή την χειρουργική εκπαίδευση.. Η ερώτηση τους έγκειται στο εάν είναι δυνατόν να διατηρηθεί η χρήση τους και μετά την πανδημία παρουσιάζοντας ιδιαίτερη συμφωνία με κάτι ανάλογο. Παρόλα αυτά, τονίζουν ότι ο συνολικός οικονομικός αντίκτυπος θα μπορούσε να οδηγήσει σε έλλειψη οικονομικής αποδοτικότητας μακροπρόθεσμα για την υγεία. Συμπερασματικά, το νέο κόστος προτείνεται

να εξεταστεί με τη συνολική οικονομική επίπτωση του lockdown που επικρατεί σε πολλές χώρες. Ιστορικά, πολλές πρωτοποριακές εφευρέσεις προέκυψαν από τη μεγαλύτερη κρίση.

4.2.5 Μελέτες σε διάφορα εκπαιδευτικά πεδία

Η ερευνητική μελέτη των Nadeak και Naibaho (2020) αναφέρεται στην περίπτωση της Ινδονησίας ακολουθώντας έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίων με δείγμα 250 φοιτητών του Indonesian Christian University. Οι φοιτητές ακολουθούν την διαδικτυακή τους εκμάθηση κάνοντας χρήση ΜΚΔ όπως το Facebook, Instagram και το YouTube. Το πανεπιστήμιο προωθεί εκπαιδευτικό υλικό και εργασίες μέσω αυτών. Η ποσοτική μελέτη που ακολουθήθηκε είχε σκοπό να εξηγήσει τα χαρακτηριστικά του δείγματος των φοιτητών που παρακολουθούν θεωρητικά, πρακτικά, μεικτά και μαθήματα πεδίου μέσω ΜΚΔ και εξΑΕ. Η πρακτική της εξΑΕ ακολουθείται από τα περισσότερα πανεπιστήμια της Ινδονησίας. Οι φοιτητές και οι καθηγητές καλούνται να διεξάγουν δραστηριότητες διδασκαλίας και μάθησης χρησιμοποιώντας διαδικτυακές εφαρμογές όπως εφαρμογές βιντεοδιάσκεψης, e-mail και διαδικτυακά κοινωνικά μέσα. Η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας επιτρέπει στους μαθητές και τους καθηγητές να βρίσκονται σε διαφορετικά μέρη κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας με αποτέλεσμα να μην χρειάζεται η φυσική επαφή των συμμετεχόντων. Σε γενικές γραμμές, οι μαθητές αισθάνονται ικανοποιημένοι από την ευελιξία της διεξαγωγής διαλέξεων. Οι μαθητές δεν πιέζονται από το χρόνο, επειδή μπορούν να ορίσουν το δικό τους πρόγραμμα και τον τόπο όπου θέλουν να παρακολουθήσουν τις διαλέξεις. Η ευελιξία του χρόνου, της τοποθεσίας και των διαδικτυακών μεθόδων μάθησης επηρεάζει την ικανοποίηση των μαθητών από τη μάθηση, εύρημα που συμφωνεί και με την Milman (2005). Υπάρχει επίσης ένα ενδιαφέρον εύρημα σε αυτήν τη μελέτη, όπου οι μαθητές αισθάνονται πιο άνετα στο να κάνουν ερωτήσεις και να εκφράσουν απόψεις μέσα σε ένα φόρουμ διαλέξεων που πραγματοποιείται μέσω διαδικτύου και των κοινωνικών μέσων. Αντίστοιχα αποτελέσματα έδειξε και η παλιότερη μελέτη του Lamhot (2019). Η εκμάθηση από το σπίτι τους κάνει να μην αισθάνονται την πίεση που συνήθως αισθάνονται όταν σπουδάζουν και βρίσκονται σε διαλέξεις που είναι πρόσωπο με πρόσωπο. Η φυσική απουσία των καθηγητών τους κάνει επίσης να μην αισθάνονται αμήχανα έτσι ώστε να μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους ευκολότερα. Η απουσία φυσικών εμποδίων και οι περιορισμοί του χώρου και του χρόνου διευκολύνουν την επικοινωνία των μαθητών. Επιπλέον, η διαδικτυακή μάθηση εξαλείφει τα αμήχανα συναισθήματα, ώστε οι μαθητές να μπορούν να εκφράσουν τις σκέψεις τους και να κάνουν

ερωτήσεις ελεύθερα. Αντίστοιχα ευρήματα παρουσίασε και η μελέτη των Nadeak και Lamhot (2020). Ορισμένες από τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται είναι η ανάγνωση βιβλίων αναφοράς, διαδικτυακών άρθρων, επιστημονικών περιοδικών ή συζητήσεων με συνομηλίκους μέσω εφαρμογών άμεσων μηνυμάτων. Η διαδικτυακή μάθηση επικεντρώνεται περισσότερο στους μαθητές, ώστε να μπορούν να αναδείξουν την ευθύνη και την αυτονομία τους στη μάθηση, ένα εύρημα στο οποίο είχαν καταλήξει και οι Kuo, Walker, Schroder και Belland (2014). Άλλωστε, σύμφωνα με τον Sun (2014) η διαδικτυακή μάθηση απαιτεί από τους μαθητές να προετοιμάσουν τη δική τους μάθηση, να οργανώσουν και να αξιολογήσουν και ταυτόχρονα να διατηρήσουν το κίνητρο για μάθηση.

Τα θολά σημεία που τονίζονται σε σχέση με την εξΑΕ σχετίζονται με ότι οι λέκτορες και οι φοιτητές κατά τη διεξαγωγή της μάθησης βρίσκονται σε διαφορετικές τοποθεσίες. Έτσι, οι λέκτορες δεν μπορούν να παρακολουθούν άμεσα τις δραστηριότητες των φοιτητών κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της διάλεξης. Δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι οι μαθητές δίνουν πραγματικά προσοχή στην εξήγηση που δίνεται από τον καθηγητή. Οι φοιτητές φαίνεται πιο συχνά να ξεχνιούνται και να αποστασιοποιούνται σε διαδικτυακές διαλέξεις σε σύγκριση με διαλέξεις που γίνονται πρόσωπο με πρόσωπο (Szpunar, Moulton & Schacter, 2013). Για αυτόν τον λόγο, η εν λόγω μελέτη αλλά και οι προηγούμενες όπως του Khan (2012) αναφέρουν ότι οι διαδικτυακές διαλέξεις πρέπει να πραγματοποιούνται σε σύντομο χρονικό διάστημα, επειδή οι μαθητές δυσκολεύονται να διατηρήσουν τη συγκέντρωσή τους εάν οι διαδικτυακές διαλέξεις πραγματοποιούνται για περισσότερο από μία ώρα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν επίσης ότι πολλοί μαθητές είχαν δυσκολία στην κατανόηση του υλικού των μαθημάτων που παρέχονται στο διαδίκτυο. Το υλικό της διάλεξης που είναι κυρίως με τη μορφή υλικού ανάγνωσης δεν μπορεί να γίνει κατανοητό από τους μαθητές. Επιπρόσθετα, οι φοιτητές αναφέρουν ότι η ανάγνωση του υλικού και η εκτέλεση των εργασιών δεν είναι αρκετή καθώς και ότι χρειάζονται προφορική εξήγηση απευθείας από τον καθηγητή σχετικά με κάποιο περίπλοκο υλικό. Η επικοινωνία με τους καθηγητές μέσω της εφαρμογής άμεσων μηνυμάτων ή στη στήλη συζήτησης που παρέχεται από την εφαρμογή ΜΚΔ δεν είναι σε θέση να παρέχει μια λεπτομερή εξήγηση του υλικού που συζητείται. Στην τάξη όπου η συμμετοχή των καθηγητών είναι πολύ μικρή, δεν δείχνει την ύπαρξη βαθιάς και ουσιαστικής μάθησης. Η αλληλεπίδραση με τους καθηγητές γίνεται πολύ σημαντική στη διαδικτυακή μάθηση, διότι μπορεί να μειώσει την ψυχολογική απόσταση, η οποία με τη σειρά της θα οδηγήσει σε καλύτερη μάθηση. Για την αλληλεπίδραση των μελών των εκπαιδευτικών κοινωνιών στην εξΑΜ είχε αναφερθεί και ο

Swan (2002) κάνοντας παρόμοια παρατήρηση. Ολοκληρώνοντας, αναφέρουμε ότι για την παραπάνω έρευνα το πανεπιστήμιο της Ινδονησίας χρησιμοποίησε τη μέθοδο MAUT για την καταγραφή της αποτελεσματικότητας της εξΑΕ χρησιμοποιώντας κοινωνικά μέσα (Facebook, Instagram και Youtube). Εκ των αποτελεσμάτων, φάνηκε να υπάρχει διαφοροποίηση στα επίπεδα αποτελεσματικότητας ανάλογα με το είδος μαθημάτων που παροκολουθούσαν οι φοιτητές. Φάνηκε, λοιπόν, ότι η εξΑΕ μέσω ΚΜΔ είναι αποτελεσματική μόνο για θεωρητικά και πρακτικά μαθήματα, ενώ για ορισμένα πρακτικά μαθήματα και μαθήματα πεδίου δεν δύναται να πραγματοποιηθεί αποτελεσματικά εξΑΕ χρησιμοποιώντας κοινωνικά μέσα όπως το Facebook, το Instagram και το Youtube.

Μία άλλη έρευνα είναι αυτή της Hewitt (2020) με τη χρήση ερωτηματολογίου που απαντήθηκε από 1.013 προπτυχιακούς φοιτητές πλήρους απασχόλησης και πραγματοποιήθηκε μεταξύ 12 και 16 Ιουνίου του 2020. Η ερευνήτρια προσπάθησε να καταγράψει τις απόψεις των φοιτητών σχετικά με τον αντίκτυπο της πανδημίας στην εμπειρία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εκ των αποτελεσμάτων, ένας στους πέντε μαθητές δηλώνει ότι είχε «πολύ σαφείς» ανακοινώσεις σχετικά με το Covid-19 από τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, τα δύο τρίτα των μαθητών αισθάνονται θετικά για τις επικοινωνίες, τρεις φορές περισσότερο από όσους αισθάνονται αρνητικά. Σχεδόν οι μισοί φοιτητές πιστεύουν ότι έχουν λάβει σαφείς ανακοινώσεις για το επόμενο ακαδημαϊκό έτος από το ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο οποίο παρακολουθούν μαθήματα ενώ η πλειοψηφία των φοιτητών είναι ικανοποιημένη από τον τρόπο με τον οποίο το ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χειρίστηκε τις υπόλοιπες αξιολογήσεις του για αυτό το ακαδημαϊκό έτος. Από την άλλη πλευρά, λιγότεροι μαθητές είναι ικανοποιημένοι με τη διαδικτυακή μάθηση που έχει αντικαταστήσει τη δια ζώσης διδασκαλία και ακριβώς κάτω από τους μισούς τονίζουν ότι είναι ικανοποιημένοι με την παροχή υπηρεσιών υποστήριξης, όπως υποστήριξη σταδιοδρομίας και ψυχικής υγείας, κατά τη διάρκεια του lockdown της χώρας τους. Ένα ακόμη στοιχείο που ερεύνησε η μελέτη είναι σχετικό με τα μέτρα που λαμβάνουν οι πανεπιστημιακές μονάδες για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Το 75% αναμένει να υπάρξει αυξημένη υγιεινή, το 71% αναμένει να είναι αποτελεσματική η μάθηση από το διαδίκτυο και το 71% αναμένει να συνεχίσουν να υπάρχουν μέτρα κοινωνικής απόστασης. Μόνο το 26% αναμένει περιορισμούς επιδόσεων στα μαθήματα, το 25% αναμένει καθυστερημένη έναρξη του επόμενου ακαδημαϊκού έτους και το 18% αναμένει ότι όλη η εκμάθηση θα είναι διαδικτυακή για πολύ καιρό ακόμη.

Επιπρόσθετα, σε μελέτη του Dutta (2020) ο στόχος ήταν ο προσδιορισμός των ψηφιακών πλατφορμών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που έχουν χρησιμοποιηθεί από τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ινδία ως εναλλακτική προσέγγιση για την παράδοση μαθημάτων. Μεταξύ των διαφορετικών εφαρμογών ανταλλαγής μηνυμάτων, το WhatsApp έχει χρησιμοποιηθεί ως επί το πλείστον για την κοινή χρήση πληροφοριών, εγγράφων, παρουσιάσεων, κειμένων, βίντεο κ.λπ. Εφαρμογές τηλεδιάσκεψης όπως Zoom, Skype, Jitsi Meet Cisco Webex, Starleaf, Whereby, Hangouts κ.λπ. έχουν γίνει εξαιρετικά δημοφιλή εργαλεία έτσι ώστε να διατηρείται η επαφή με τους μαθητές σε έναν κόσμο που ολοένα και απομονώνεται σε κοινωνικό επίπεδο κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Επίσης, ερευνήθηκε η χρήση ψηφιακών κοινωνικών μέσων από τους μαθητές στο πλαίσιο μάθησης. Επιπρόσθετα, αναφέρεται ότι πλέον οι μαθητές μπορούν να έχουν πρόσβαση σε σχετικό υλικό πολυμέσων όπως βίντεο, σημειώσεις διαλέξεων, παρουσιάσεις και γενικά ευρύτερη πρόσβαση σε πηγές και ειδικούς στο διαδίκτυο. Τέλος, η μελέτη θέλησε να εντοπίσει τον αντίκτυπο της υιοθέτησης πρακτικών κοινωνικών μέσων στην παροχή και διάδοση φυσιολογικών ακαδημαϊκών γνώσεων. Στις διαδικτυακές τάξεις, η κακή συνδεσιμότητα δημιουργεί ένα τεράστιο πρόβλημα, παρατηρούνται σφάλματα του συστήματος, των ενημερώσεων του λογισμικού κ.λπ. Παρόλο όμως που υπήρξε παρουσία τεχνικών δυσλειτουργιών, η χρήση των κοινωνικών μέσων ως εναλλακτική διαδικτυακή μαθησιακή προσέγγιση, θεωρείται χρήσιμη για σχεδόν το 80% των μαθητών που συμμετέχουν στη μελέτη. Στα ευρήματα της έρευνας οδηγήθηκαν μέσω συζητήσεων σε ομάδες, σχολιασμών και τηλεφωνικών συνεντεύξεων που συλλέχθηκαν από φοιτητές τριών ινδικών δημόσιων πανεπιστημίων. Ακολούθηθηκε ποιοτική ανάλυση.

Στον τομέα της εκπαίδευσης μαθηματικών θέλησαν οι Mulenga και Marban (2020) να εκπονήσουν μία μελέτη με σκοπό να απαντήσουν στο ερώτημα εάν ο COVID-19 είναι η πύλη για την ψηφιακή μάθηση. Προς το σκοπό αυτό, αυτή η μελέτη διερευνά ορισμένες πλατφόρμες κοινωνικών μέσων από υποψήφιους καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν από 102 υποψήφιους καθηγητές μαθηματικών από το Πανεπιστήμιο Copperbelt (CBU) στην Ζάμπια. Χρησιμοποιήθηκε προσέγγιση ανάλυσης συστάδων. Τα αποτελέσματα φαίνεται να υποδηλώνουν ότι οι υποψήφιοι δάσκαλοι πιστεύουν ότι η ψηφιακή μάθηση θα τους επιτρέψει να έχουν μια μαθηματική παιδαγωγική μετατόπιση σε μια λιγότερο τυποποιημένη μέθοδο διδασκαλίας που είναι περισσότερο διασκεδαστική και ενδιαφέρουσα παρά αυστηρή και παραδοσιακή. Προτείνεται ότι η διαχείριση του CBU θα μπορούσε να δημιουργήσει μια επίσημη διαδικτυακή εικονική

πλατφόρμα [τάξη] για τα μαθηματικά, ώστε οι μαθητές να έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες που χρειάζονται εκ των προτέρων. Δεύτερον, προτείνεται στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και την κυβέρνηση της Ζάμπια να επανεκτιμήσουν την ψηφιακή μάθηση και τη θέση της στην εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα μάθησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19 αλλά και έπειτα από αυτήν.

Βασιζόμενοι στα παραπάνω ευρήματα προηγούμενων ερευνών εξελίχθηκε διαδικτυακή έρευνα με σκοπό την διερεύνηση του ρόλου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως πανεπιστημιακή εκπαίδευση των φοιτητών στην Ελλάδα. η ανάλυση της εν λόγω έρευνας ακολουθεί στο Β μέρος της παρούσας εργασίας.

ΜΕΡΟΣ Β

1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κύριος σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση του ρόλου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως πανεπιστημιακή εκπαίδευση των φοιτητών. Για το σκοπό αυτό μελετήθηκαν οι απόψεις φοιτητών/τριών. Πιο συγκεκριμένα, μελετάται η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (facebook, Instagram, Viber κ.λ.π.) από φοιτητές στην εκπαιδευτική διαδικασία όπως για την πραγματοποίηση ομαδικών εργασιών, ανταλλαγή απόψεων, επικοινωνία με διδάσκοντες ή επικοινωνία με τη γραμματεία. Γίνεται σύγκριση με τα μέσα επικοινωνίας που προσφέρει το εκπαιδευτικό ίδρυμα (e class, moodle, MS Teams κ.λ.π.). Στόχος της μελέτης είναι να διερευνηθεί ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως συμπλήρωμα στην εκπαιδευτική διαδικασία και να εντοπισθούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω των επίσημων δικτύων του εκπαιδευτικού ιδρύματος με απώτερο σκοπό την βελτίωσή τους.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1. Εισαγωγή

Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για την προτεινόμενη μελέτη θα αναλυθεί σε αυτό το κεφάλαιο. Θα εξηγηθεί ο προγραμματισμένος ερευνητικός σχεδιασμός, οι μέθοδοι επιλογής δειγμάτων, η συλλογή δεδομένων και η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

2.2. Ερευνητικός σχεδιασμός

Προτείνεται ότι αυτή η έρευνα θα συλλέξει λεπτομέρειες σχετικά με τις στάσεις, τις γνώσεις και τις εμπειρίες των φοιτητών σχετικά με τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Η επιλεγμένη μέθοδος συλλογής δεδομένων είναι ένα διαδικτυακό ερωτηματολόγιο, το οποίο επιτρέπει την εφαρμογή σε μεγάλο μέγεθος δείγματος χωρίς μεγάλη δαπάνη, να παράγει ποσοτικά δεδομένα που μπορούν να αναλυθούν με στατιστικά και υπολογιστικά ψηφιακά προγράμματα.

2.3. Πληθυσμός/ δείγμα

Ο πληθυσμός αυτής της μελέτης θα είναι φοιτητές πανεπιστημιακών ιδρυμάτων της Ελλάδας. Αυτός ο πληθυσμός οριοθετήθηκε σε μια ομοιογενή ομάδα ατόμων με κριτήρια ένταξης και αντίστοιχα αποκλεισμού. Η προκύπτουσα ομάδα θα σχηματίσει την ομάδα-στόχο, το σύνολο των φοιτητών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων για την οποία οι ερευνήτριες προτείνονται να κάνουν γενικεύσεις.

Κριτήρια ένταξης

-Φοιτητές/τριες πανεπιστημιακών ιδρυμάτων της Ελλάδας

-Η γνώση και χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης για την εξ αποστάσεως εκπαίδευσή τους

Κριτήρια αποκλεισμού

-Συμμετέχοντες που δεν έχουν την φοιτητική ιδιότητα

-Η συνολική μη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

2.4. Συλλογή δεδομένων

Πρόκειται για ποσοτική έρευνα με βασικό εργαλείο της έρευνας το διαδικτυακό ερωτηματολόγιο. Για την διανομή του ερωτηματολογίου έγινε χρήση φοιτητικών ομάδων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπου και προτάθηκε στα μέλη των ομάδων αυτών η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Επίσης, απεστάλλει ο υπερσύνδεσμος και σε προσωπικές επαφές των ερευνητριών ώστε να αυξηθεί η συμμετοχή στην έρευνα. Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε με τη χρήση της δωρεάν πλατφόρμας Google Forms. Με την πλήρωση του χρόνου που είχε οριστεί εξ αρχής η πλατφόρμα κλειδώθηκε ώστε να μην δύναται να προστεθούν επιπλέον απαντήσεις.

2.5. Ανάλυση των δεδομένων

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου οργανώθηκαν σε 4 ομάδες οι οποίες ήταν σχετικές με πληροφορίες για:

1. Τα δημογραφικά στοιχεία
2. Τα μέσα μαζικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση
3. Τα μέσα επικοινωνίας του πανεπιστημίου
4. Στοιχεία σχετικά με την Πανδημία

Τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων περάστηκαν αυτόματα σε υπολογιστικό φύλλο Excel και δημιουργήθηκαν σχετικά γραφήματα τα οποία μαζί με περιγραφικούς πίνακες θα παρουσιάσουν ποσοστιαία τις απαντήσεις των φοιτητών/τριών.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3.1: Δημογραφικά στοιχεία φοιτητών/τριών

Το ερευνητικό δείγμα αποτελούνταν από 339 φοιτητές/τριες ηλικίας από διάφορα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, τμήματα και σχολές όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα

Πίνακας 2: Αναλογίες φοιτητών ανά Πανεπιστήμιο, Σχολή ή Τμήμα (να γράψετε ποσοστά σε παρένθεση)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ/ ΣΧΟΛΗ/ ΤΜΗΜΑ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΦΟΙΤΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ
Α.Π.Θ. - Νομική	1
Α.Π.Θ. - Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης	13
Α.Π.Θ. - Χημικό	2
Α.Π.Θ. - Ψυχολογίας	2
Α.Π.Θ.- Πολιτικών μηχανικών	1
Α.Π.Θ.- Σχολή καλών τεχνών, Τμήμα θεατρικών σπουδών	1

Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού Σύρου	1
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	5
Δ. Π. Θ. - Νομική σχολή	4
Διοίκηση Επιχειρήσεων	1
Ε.Κ.Π.Α. - Φιλοσοφική	7
Ε.Κ.Π.Α. - Ιατρική	1
Ε.Κ.Π.Α. - Κοινωνικής Θεολογίας	1
Ε.Κ.Π.Α. - Λογιστική και Χρηματοοικονομική	1
Ε.Κ.Π.Α. - Μηχανολόγων Μηχανικών	1
Ε.Κ.Π.Α. - Νομική Σχολή	1
Ε.Κ.Π.Α. - Οικονομικών Επιστημών	1
Ε.Κ.Π.Α. - Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης	6
Ε.Κ.Π.Α. - Παραρτημα Ευρίπου, Μηχανολόγων Μηχανικών Τ.Ε.	2
Ε.Κ.Π.Α. - Πληροφορική και Τηλεπικοινωνιών	1
Ε.Κ.Π.Α. - Πολιτική Επιστήμη και Δημόσια Διοίκηση	1
Ε.Κ.Π.Α. - ΤΕΦΑΑ	13
Ε.Κ.Π.Α. - Τμήμα Βιολογίας	1
Ε.Κ.Π.Α. - Τμήμα Μαθηματικών	9
Ε.Κ.Π.Α. - Τμήμα Μουσικών σπουδών	1
Ε.Κ.Π.Α. - Φιλοσοφική Σχολή	2
Ε.Κ.Π.Α. - Φυσικό	2
Ε.Κ.Π.Α. - Χημικό	6
Ε.Κ.Π.Α. - Ψυχολογίας	2
Ε.Μ.Π. - Ηλεκτρολόγων μηχανικών και μηχανικών υπολογιστών	10

Ε.Μ.Π. - Σχολή Αρχιτεκτονικής	1
Ε.Μ.Π. - Σχολή Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και Φυσικών Επιστημών	1
Ε.Μ.Π. - Σχολή Ναυπηγών Μηχανολόγων Μηχανικών	1
Ε.Μ.Π. - Τμήμα Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού	1
Ε.Μ.Π. - Τμήμα Χημικών Μηχανικών	1
Ε.Μ.Π.- Σχολή Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και Φυσικών Επιστημών	1
Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο - Λογιστική και χρηματοοικονομική	2
Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου	2
Ιδιωτικό ΙΕΚ	28
Ιόνιο Πανεπιστήμιο - Τμήμα τουρισμού	3
Μητροπολιτικό Κολλέγιο- Τμήμα Ψυχολογίας	1
Ο. Π. Α. – Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής	3
Π. Δ. Μ. - Ηλεκτρολόγων μηχανικών και μηχανικών υπολογιστών	8
ΠΑ. Δ. Α. - Λογιστικής Χρηματοοικονομικής	11
ΠΑ. Δ. Α. - Μηχανολόγων Μηχανικών	1
ΠΑ. Δ. Α. - Σχολή Δημοσίων, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών	1
ΠΑ. Δ. Α. - Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής	2
ΠΑ. Δ. Α. - Τμήμα Φωτογραφίας Και Οπτικοακουστικών Τεχνών	1
ΠΑ. Δ. Α. -Δημόσιας και Κοινοτικής Υγείας	1
ΠΑ.Δ. Α. - Κοινωνική εργασία	2
ΠΑ.Δ. Α. - Σχολή Κοινωνικών & Ανθρωπιστικών Επιστημών	3
ΠΑ.Δ. Α. - Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών	1
ΠΑ.Δ. Α. - Τμήμα Γεωπονικών Επιστημών	1
ΠΑ.Δ. Α. - Τμήμα επικοινωνίας και ψηφιακών μέσων	5

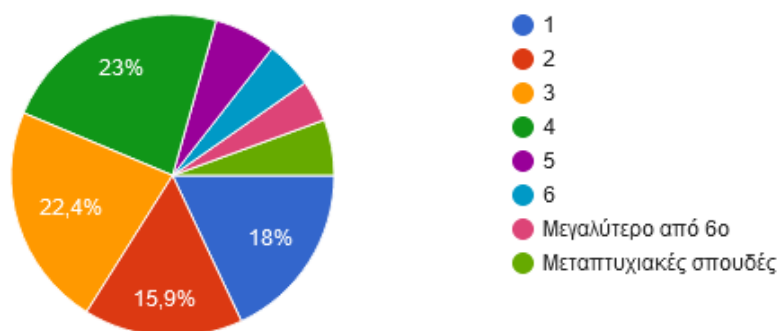
ΠΑ.ΜΑΚ. - Εφαρμοσμένης Πληροφορικής	3
Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Διοίκηση Επιχειρήσεων	2
Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας	3
Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού	1
Πανεπιστήμιο Αιγαίου- Διοίκηση επιχειρήσεων	3
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας - Οικονομικών επιστημών	3
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Ιστορίας Αρχαιολογίας	4
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Σχολή Κοινωνικών Επιστημών	1
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Τμήμα λογοθεραπείας	2
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Τμήμα Μηχανικών Επιστήμης Υλικών	1
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Τμήμα ψυχολογίας	1
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- Ιστορικο αρχαιολογιας	1
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- Κοινωνικών Επιστημών	1
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία	74
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- Τμήμα Ιστορίας και αρχαιολογίας	1
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- Τμήμα Νοσηλευτικής	2
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- Φιλολογίας	1
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τμήμα Βιολογικών Εφαρμογών και Τεχνολογιών	1
Πανεπιστήμιο Καλαμάτας - Φιλολογία	1
Πανεπιστήμιο Καστοριάς	1
Πανεπιστήμιο Κρήτης - Ιστορία- Αρχαιολογια	1
Πανεπιστήμιο Κρήτης - Φιλοσοφική σχολή	1
Πανεπιστήμιο Κύπρου	1
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας - Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής	1

Πανεπιστήμιο Μυτιλήνης - Τμήμα Πληροφορικής	1
Πανεπιστήμιο Νεάπολις - Εκπαιδευτική ψυχολογία	1
Πανεπιστήμιο Πατρών - Μαθηματικό	3
Πανεπιστήμιο Πατρών - Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας	4
Πανεπιστήμιο Πατρών - Τμήμα Μαθηματικών	1
Πανεπιστήμιο Πατρών - Τμήμα Φιλολογίας	1
Πανεπιστημιο Πατρών - Χημικο	4
Πανεπιστήμιο Πάφου	1
Πανεπιστημιο Πειραιά - Σχολή Ναυτιλίας και Βιομηχανίας	4
Πανεπιστήμιο Πειραιά - Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης	1
Πανεπιστήμιο Πειραιά- Τμήμα οργάνωσης και διοίκησης επιχειρήσεων	1
Πανεπιστήμιο Πειραιά- Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων	6
Πανεπιστήμιο Πειραιώς - Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών	1
Πανεπιστήμιο Πειραιώς - Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων	1
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου - Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Σχολή Καλών Τεχνών	4
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου - Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών	1
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου - Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων	1
Πανεπιστημίου Κρήτης- Ιστορίας και Αρχαιολογίας	1
Πάντειο - Κοινωνιολογία	4
Πολυτεχνείο Πατρών - Μηχανολόγων και αεροναυπηγων μηχανικών	1
ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας - Τμήμα νοσηλευτικής	2
ΤΕΙ Χαλκίδας - Ηλ. Μηχανικών	1
Τουριστική Σχολή Άργους	1
ΣΥΝΟΛΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ	339

Παρακάτω ακολουθούν γραφικές αναπαραστάσεις σχετικές με τα γραφήματα αναφέρονται τα υπόλοιπα δημογραφικά στοιχεία των φοιτητών/τριών.

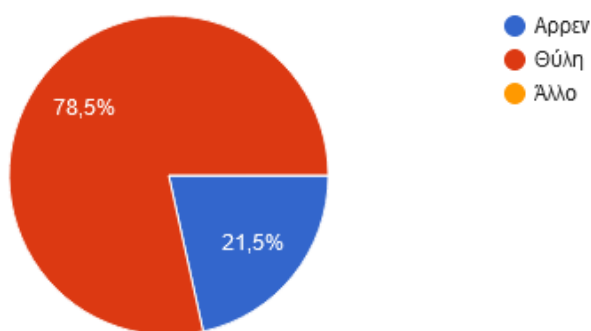
Αναφορικά με το έτος σπουδών στο οποίο βρίσκονται οι φοιτητές/τριες το 18% είναι στο πρώτο έτος, το 15,9% στο δεύτερο και το 22,4% στο τρίτο έτος.

Γράφημα 1: Έτος σπουδών

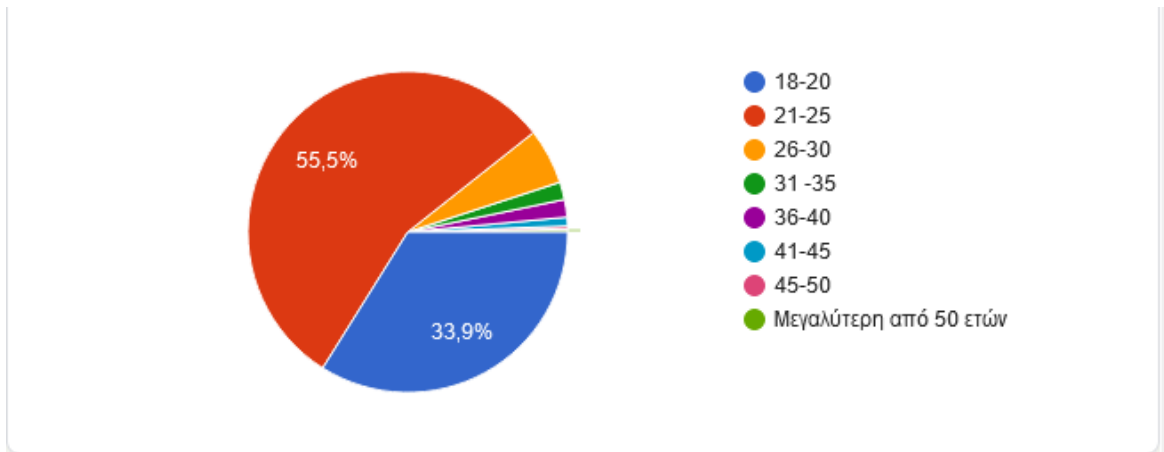
Παρατηρώντας το γράφημα κατανομής του φύλου διαπιστώνεται ότι το 78,5% είναι κορίτσια και το 21,5 % αγόρια.

Γράφημα 2: Φύλο φοιτητών/τριών

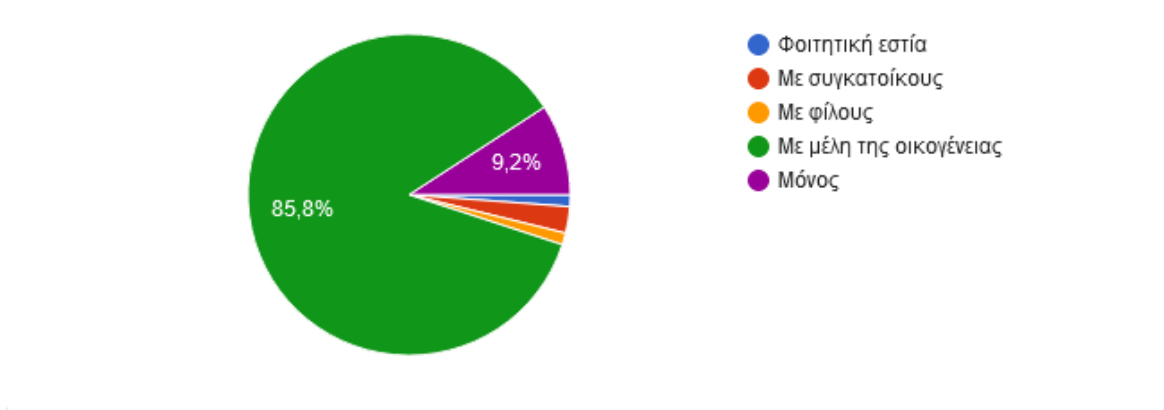
Παρατηρώντας το γράφημα κατανομής της ηλικίας των φοιτητών/τριών διαπιστώνεται ότι το 33,9% είναι 18-20 ενώ το 55,5% είναι 21-25 ετών.

Γράφημα 3: Ηλικία φοιτητών/τριών

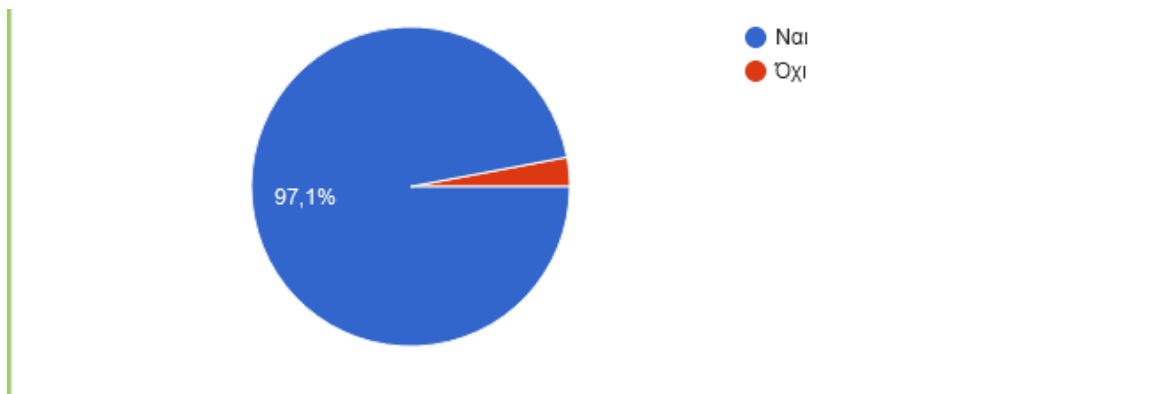
Παρατηρώντας το γράφημα κατανομής του τόπου διαμονής των φοιτητών/τριών για το μεγαλύτερο διάστημα κατά την διάρκεια της πανδημίας διαπιστώνεται ότι το 85,8% που είναι και το μεγαλύτερο ποσοστό με έμεναν με μέλη της οικογένειάς τους και το 9,2% έμεναν μόνοι/ες.

Γράφημα 4: Τόπος διαμονής των φοιτητών/τριών κατά τη διάρκεια της πανδημίας

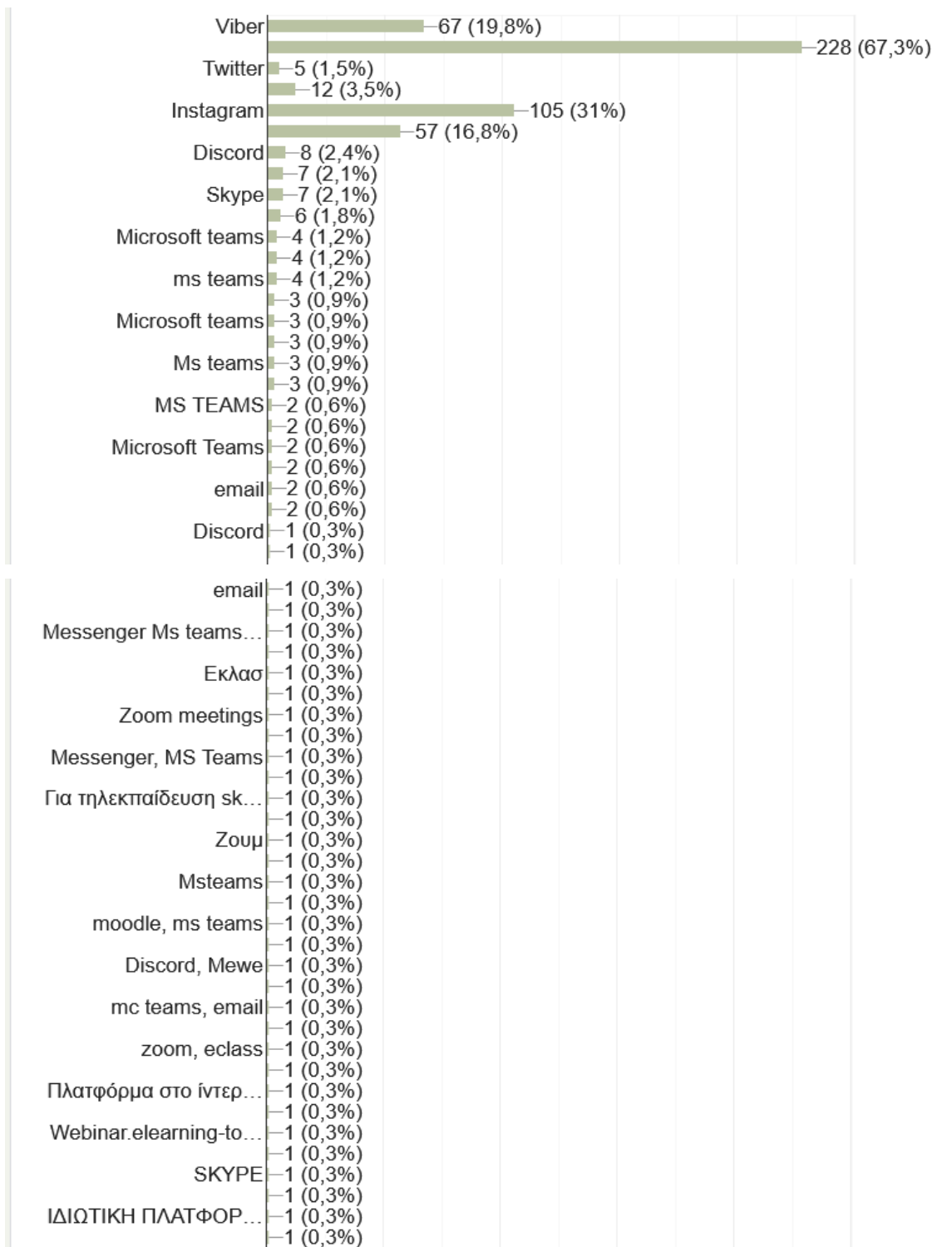
Απαντώντας την ερώτηση σχετικά με το εάν επικοινωνούν με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με συμφοιτητες ή καθηγητές στα πλαίσια της πανεπιστημιακής τους εκπαίδευσης το συντριπτικό ποσοστό των φοιτητών/τριών απάντησε πως Ναι επικοινωνεί κατά 97,1% ενώ μόνο το 2,9% απάντησε πως Όχι.

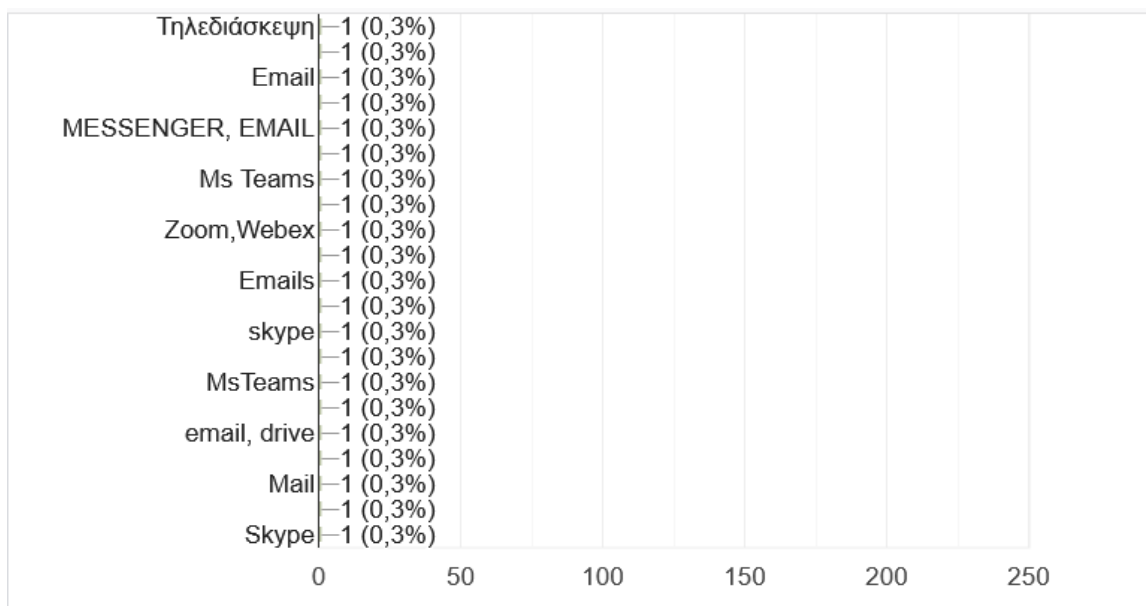
Γράφημα 5: Επικοινωνία φοιτητών/τριών με τα ΜΚΔ στα πλαίσια της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Στην ερώτηση για το ποια είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούν οι φοιτητές/τριες με σκοπό την Πανεπιστημιακή τους εκπαίδευση οι περισσότερες των απαντήσεων όπως φαίνεται και στην παρακάτω κατανομή ήταν το Viber (87,1%), το Instagram (47,8%) και το Twitter (5%).

Γράφημα 6: ΜΚΔ που χρησιμοποιούν οι φοιτητές/τριες με σκοπό την Πανεπιστημιακή τους Εκπαίδευση

Παρακάτω ακολουθεί ένας συγκεντρωτικός πίνακας με τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετέχοντων συμμετεχουσών όπου τονίζονται οι απαντήσεις με την μεγαλύτερη απήχηση.

Πίνακας 3: Συγκεντρωτικός πίνακας δημογραφικών στοιχείων συμμετεχόντων/ουσών

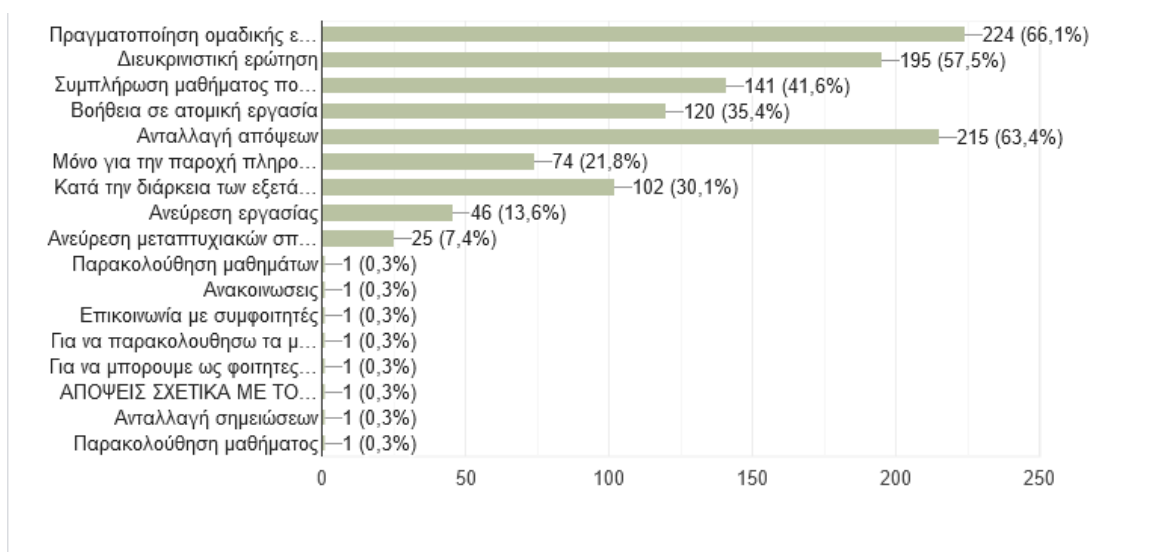
Έτος σπουδών	A έτος	B έτος	Γ έτος	Δ έτος	Ε έτος	Στ έτος	Μεγαλύτερο από Στ έτος	Μεταπτυχιακές σπουδές
	61 (18%)	54 (15,9%)	76 (22,4%)	78 (23%)	21 (6,2%)	16 (4,7%)	14 (4,1%)	19 (5,6%)
Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες					
	73 (21,5 %)		266 (78,5%)					
Ηλικία	18-20		21-25		26-30	31-35	36-40	41-45
	115 (33,9%)		188 (55,5%)		19 (5,6%)	6 (1,8%)	6 (1,8%)	3 (0,9%)
Τόπος διαμονής κατά την πανδημία	Φοιτητική εστία		Με συγκατοίκους		Με φίλους	Με μέλη της οικογένειας		Μόνος/η

	4 (1,2%)	9 (2,7%)	4 (1,2%)	290 (85,8%)	31 (9,2%)
Επικοινωνία με χρήση ΜΚΔ στα πλαίσια της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης	ΝΑΙ	ΟΧΙ			
	329 (97,1%)	10 (2,9%)			
Προτιμήσεις στη χρήση ΜΚΔ για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση	Viber	Instagram	Twitter		
	295 (87,1%)	162 (47,8%)	17 (5%)		

3.2. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία

Απαντώντας σε ερωτήσεις που σχετίζονται με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία και ποιο συγκεκριμένα στο ποιος είναι ο λόγος για τον οποίο οι φοιτητές/τριες χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας όπως διαπιστώνεται από την παρακάτω κατανομή πιο συχνά αναφερόμενος λόγος ήταν συχνότερα για την πραγματοποίηση μίας ομαδικής εργασίας (66,1%), για την ανταλλαγή απόψεων (63,4%) και για διευκρινιστικές ερωτήσεις (57,5%),.

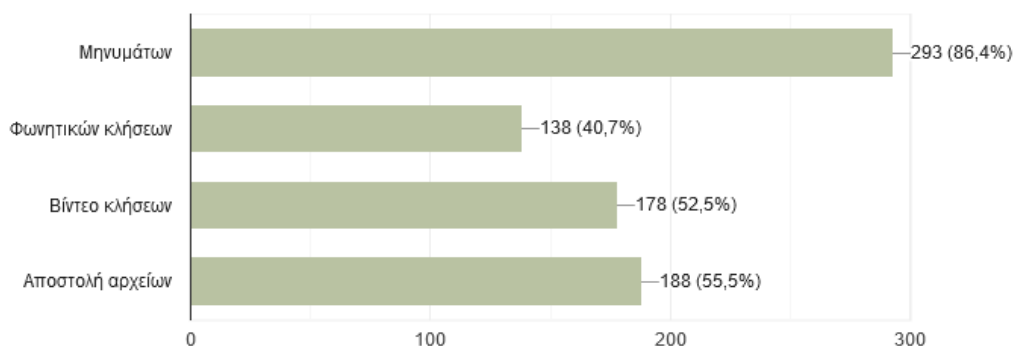
Γράφημα 7: Λόγοι για τους οποίους χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ οι φοιτητές/τριες στην εκπαιδευτική διαδικασία

Βλέποντας τη διαγραμματική κατανομή σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας των φοιτητών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συνηθέστερα γίνεται μέσω χρήσης μηνυμάτων

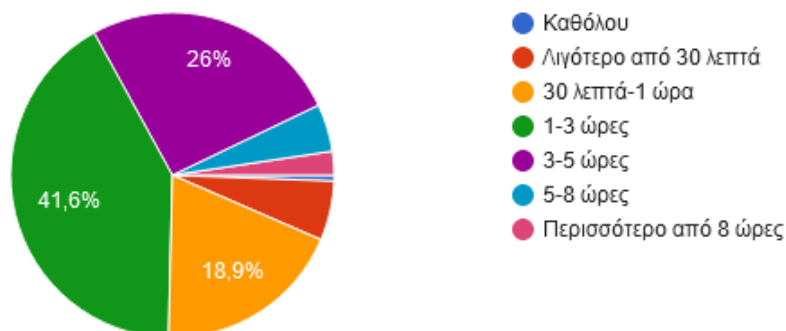
(86,4%), μέσω της αποστολής αρχείων (55,5%), μέσω κλήσεων βίντεο (52,5%) και έπειτα μέσω φωνητικών κλήσεων (40,7%).

Γράφημα 8: Τρόποι επικοινωνίας των φοιτητών/τριών με τη χρήση ΜΚΔ

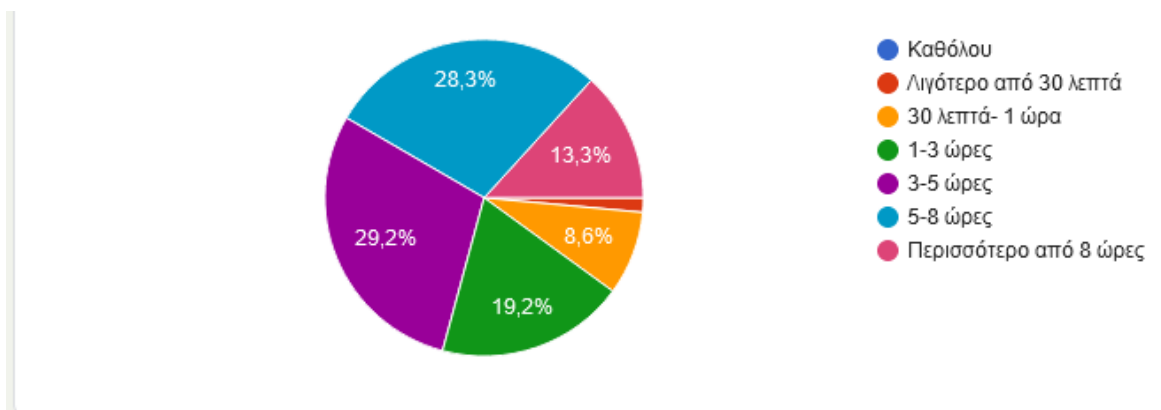
Αναφερόμενοι στο χρόνο που γενικά διέθεταν οι φοιτητές/τριες για την επικοινωνία τους με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πριν την πανδημία αναφέρεται συχνότερα ότι διέθεταν συχνότερα 1-3 ώρες την ημέρα (41,6%) ή 3 με 5 ώρες (26%) ή 30 λεπτά έως και μία ώρα την ημέρα (18,9%).

Γράφημα 9: Ώρες ημερησίως που διέθεταν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για την επικοινωνία τους πριν την πανδημία

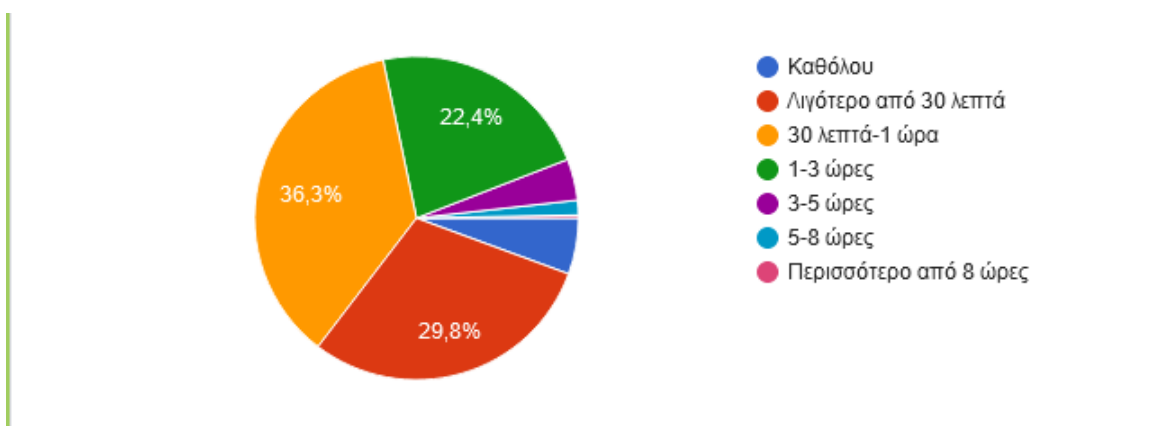
Βλέποντας το παρακάτω διάγραμμα διαπιστώνουμε ότι οι χρόνοι που διέθεταν οι φοιτητές/τριες κατά την εκδήλωση της πανδημίας άλλαξαν. Συχνότερα απαντούν ότι κάνουν χρήση για 5-8 ώρες (28,3%) ή 3 έως 5 ώρες (29,2%) ή 1 έως 3 ώρες (19,2%) ημερησίως.

Γράφημα 10: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για την επικοινωνία τους τον καιρό της πανδημίας

Στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών σκοπών οι φοιτητές/τριες αφιέρωναν πριν την πανδημία 30 λεπτά έως και μία ώρα το 36,3%, λιγότερο από 30 λεπτά κατά 29,8% και 1 έως 3 ώρες το 22,4% του συνόλου των φοιτητών/τριών.

Γράφημα 11: Ώρες ημερησίως που διέθεταν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς πριν την πανδημία

Η αλλαγή φάνηκε κατά τον καιρό της πανδημίας μιας και άλλαξαν τα ποσοστά χρόνου για την διάθεση χρόνου για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Βλέποντας την επόμενη γραφική αναπαράσταση των ποσοστών των απαντήσεων παρατηρείται ότι οι φοιτητές/τριες αφιέρωναν 1 έως 3 ώρες (28%), 3 έως 5 ώρες (24,8%) και 30 λεπτά έως και μία ώρα (15,6%) του συνόλου των φοιτητών/τριών.

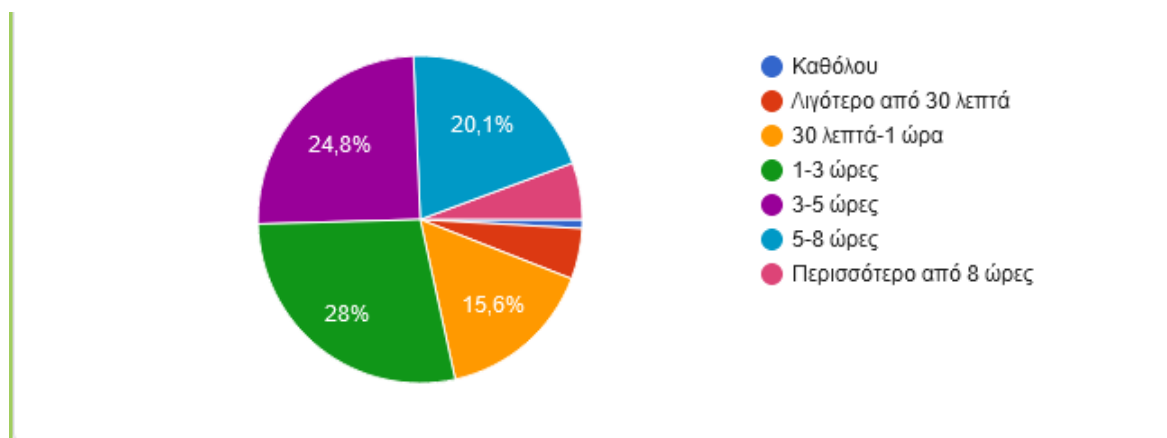
Παρακάτω ακολουθεί ένας συγκριτικός πίνακας για τις ώρες ημερησίως που διέθεταν πριν την πανδημία αλλά και διαθέτουν κατά την διάρκεια της εκδήλωσης της

πανδημίας στα ΜΚΔ για την επικοινωνία τους. Η μεγαλύτερη διαφορά παρουσιάζεται στις 5 με 8 ώρες επικοινωνίας μέσω ΜΚΔ σε σχέση με το 4,7% πριν και το 28,3% κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Μειώθηκε δηλαδή η χαμηλότερη διάθεση χρόνου και αυξήθηκε η μεγαλύτερη διάθεση χρόνου.

Πίνακας 4: Διάθεση ωρών ημερησίως πριν και κατά την εκδήλωση της πανδημίας για επικοινωνία με τη χρήση ΜΚΔ

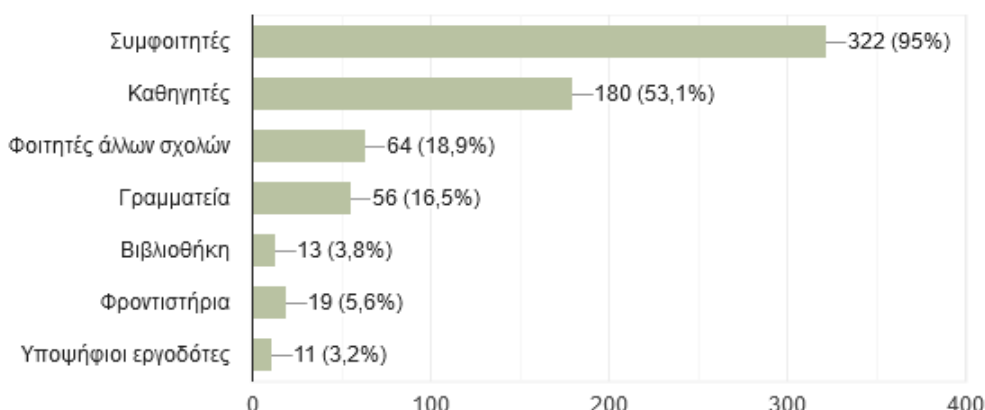
	<30 λεπτά	30 λεπτά – 1 ώρα	1-3 ώρες	3-5 ώρες	5-8 ώρες
Ώρες πριν την πανδημία	20 (5,9%)	64 (18,9%)	141 (41,6%)	88 (26%)	16 (4,7%)
Ώρες κατά την πανδημία	5 (1,5%)	29 (8,6%)	65 (19,2%)	99 (29,2%)	96 (28,3%)

Γράφημα 12: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες στα ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς τον καιρό της πανδημίας

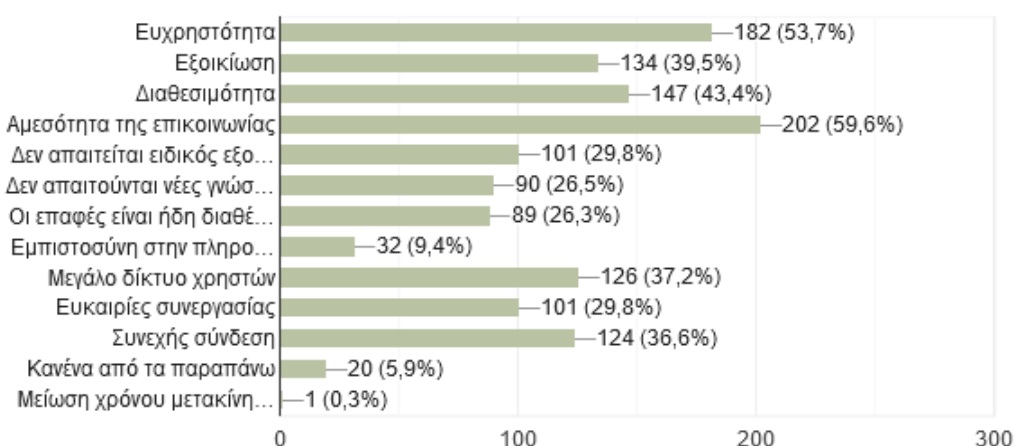
Βλέποντας το διάγραμμα που αναφέρεται με ποιους επικοινωνούν οι φοιτητές/τριες κυρίως με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για εκπαιδευτικούς σκοπούς παρατηρείται ότι περισσότερο επικοινωνούν με συμφοιτητές (95%), με καθηγητές (53,1%) με φοιτητές άλλων σχολών (18,9%) αλλά και με τη γραμματεία (16,5%), με τη βιβλιοθήκη της σχολής τους (3,8%) με διάφορα φροντιστήρια (5,6%) αλλά και με υποψήφιους εργοδότες (3,2%).

Γράφημα 13: Άτομα με τους οποίους επικοινωνούν οι φοιτητές/τριες με τη χρήση των ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς

Βλέποντας το διάγραμμα που αναφέρεται στα πλεονεκτήματα επικοινωνίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Πανεπιστημιακή εκπαίδευση των φοιτητών/τριών παρατηρείται ως κυριότερο πλεονέκτημα η αμεσότητα της επικοινωνίας (59,6%), η ευχρηστικότητα (53,7%) η διαθεσιμότητα (43,4%), η εξοικίωση (39,5%), το μεγάλο δίκτυο των χρηστών (37,2%) και άλλα πλεονεκτήματα σε μικρότερο ποσοστό.

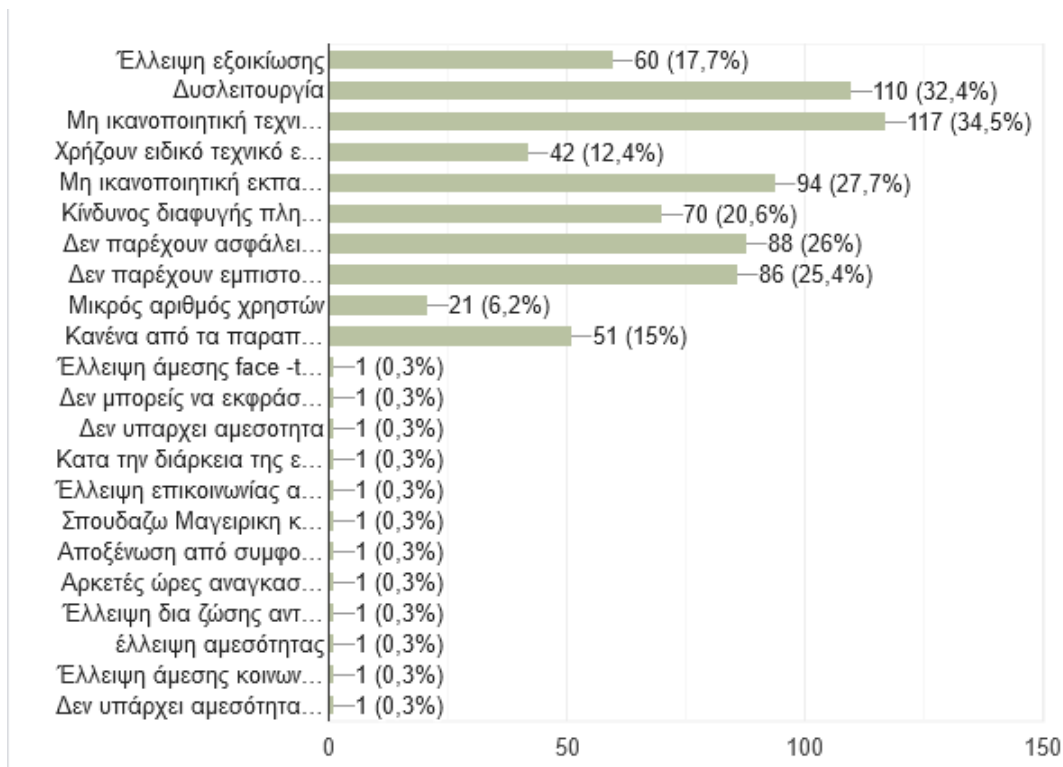
Γράφημα 14: Πλεονεκτήματα επικοινωνίας μέσω των ΜΚΔ στην Πανεπιστημιακή εκπαίδευση των φοιτητών/τριών

Αντίστοιχα, βλέποντας το διάγραμμα που αναφέρεται στα μειονεκτήματα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία παρατηρείται πιο συχνά να είναι η μη ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη (34,5%), η δυσλειτουργία τους (32,4%) η μη

ικανοποιητική εκπαίδευση στη λειτουργία τους (27,7%), η μη παροχή ασφάλειας στην επικοινωνία (26%), η μη παροχή εμπιστοσύνης στην πληροφορία (25,4%), ο κίνδυνος διαφυγής των πληροφοριών (20,6%) και άλλα μειονεκτήματα σε μικρότερο ποσοστό.

Γράφημα 15: Μειονεκτήματα επικοινωνίας μέσω των ΜΚΔ στην εκπαιδευτική διαδικασία των φοιτητών/τριών

Παρακάτω ακολουθεί ένας συγκριτικός πίνακας για τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα επικοινωνίας μέσω των ΜΚΔ στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση μέσω των απόψεων των φοιτητών/τριών. Ως κυριότερα πλεονεκτήματα θεωρείται η αμεσότητα της επικοινωνίας και η ευχρηστότητα ενώ ως κυριότερα μειονεκτήματα για τους περισσότερους είναι η μη ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη στη χρήση των ΜΚΔ.

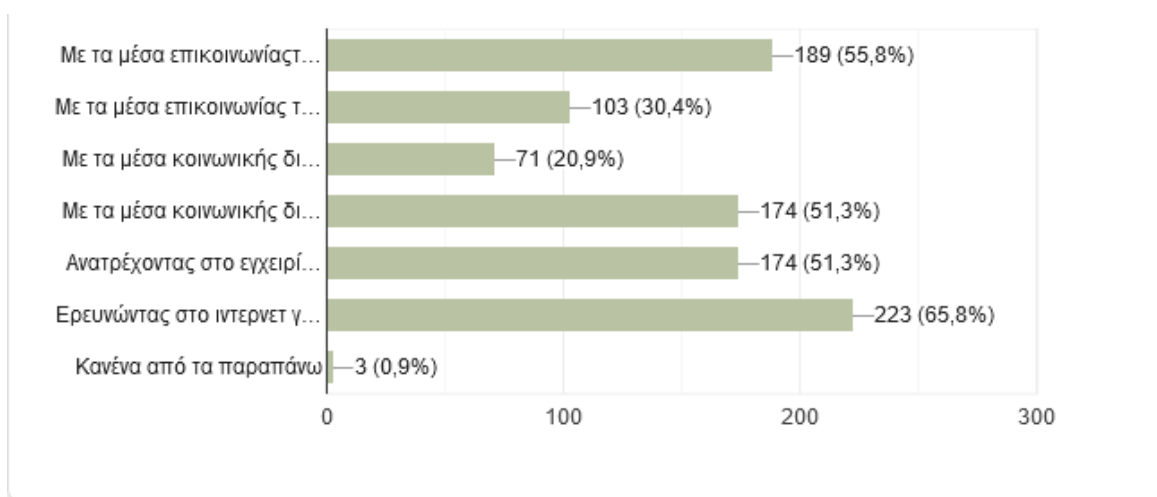
Πίνακας 5: Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της χρήσης ΜΚΔ

Πλεονεκτήματα	Αμεσότητα επικοινωνίας	Ευχρηστότητα	Διαθεσιμότητα	Εξοικίωση
	202 (59,6%)	182 (53,7%)	147 (43,4%)	134 (39,5%)
Μειονεκτήματα	Μη ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη	Δυσλειτουργία	Μη ικανοποιητική εκπαίδευση στη λειτουργία τους	Μη παροχή ασφάλειας στην επικοινωνία

	117 (34,5%)	110 (32,4%)	94 (27,7%)	88 (26%)
--	----------------	----------------	---------------	-------------

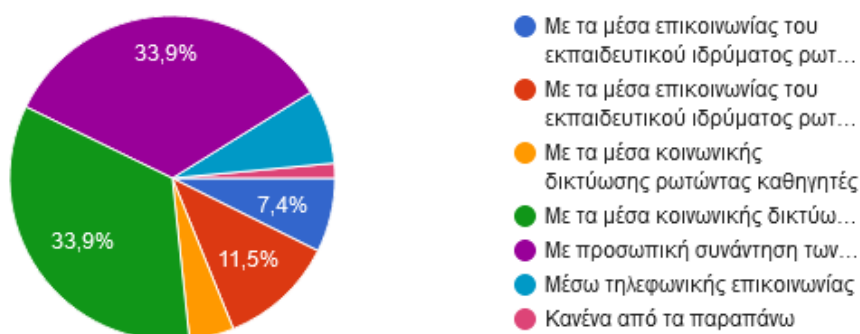
Αναζητώντας τους τρόπους για να λυθεί ένα επιστημονικό ερώτημα οι φοιτητές/τριες συμφωνούν περισσότερο ότι θα κάνουν χρήση τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος ρωτώντας καθηγητές κατά 55,8% , ενώ ρωτώντας συμφοιτητές κατά 30,4%, με χρήση των μέσων κοινωνικής ικτύωσης ρωτώντας καθηγητές κατά 20,9%, ενώ ρωτώντας συμφοιτητές κατά 51,3%. Παράλληλα, σημαντικά ποσοστά κάλυψαν οι περιπτώσεις ανατρέχοντας στο εγχειρίδιο που τους έχει δοθεί κατά 51,3% ή μέσω διαδικτυακής έρευνας κατά 65,8%.

Γράφημα 16: Τρόποι επίλυσης επιστημονικών ερωτημάτων των φοιτητών/τριών

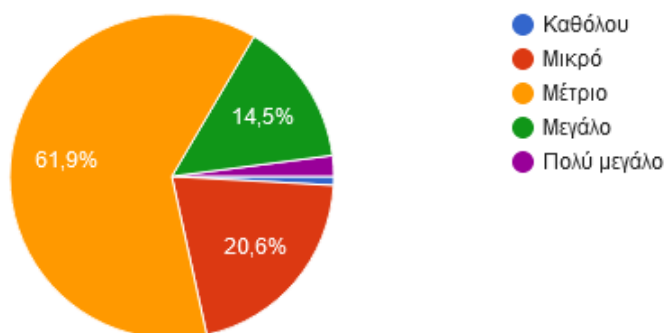
Αναζητώντας τα μέσα με τα οποία προτιμούν οι φοιτητές/τριες να κάνουν μία ομαδική εργασία και παρατηρώντας την παρακάτω γραφική παράσταση παρουσιάζεται ότι προτιμούν ότι θα κάνουν χρήση τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος ρωτώντας καθηγητές κατά 7,4% ενώ ρωτώντας συμφοιτητές κατά 11,5%, με χρήση των μέσων κοινωνικής ικτύωσης ρωτώντας καθηγητές κατά 4,4% ενώ ρωτώντας συμφοιτητές κατά 33,9% όπως επίσης και μέσω προσωπικής συνάντησης με τα μέλη της ομάδας κατά 33,9%.

Γράφημα 17: Προτιμήσεις μέσων για μία ομαδική εργασία από τους φοιτητές/τριες

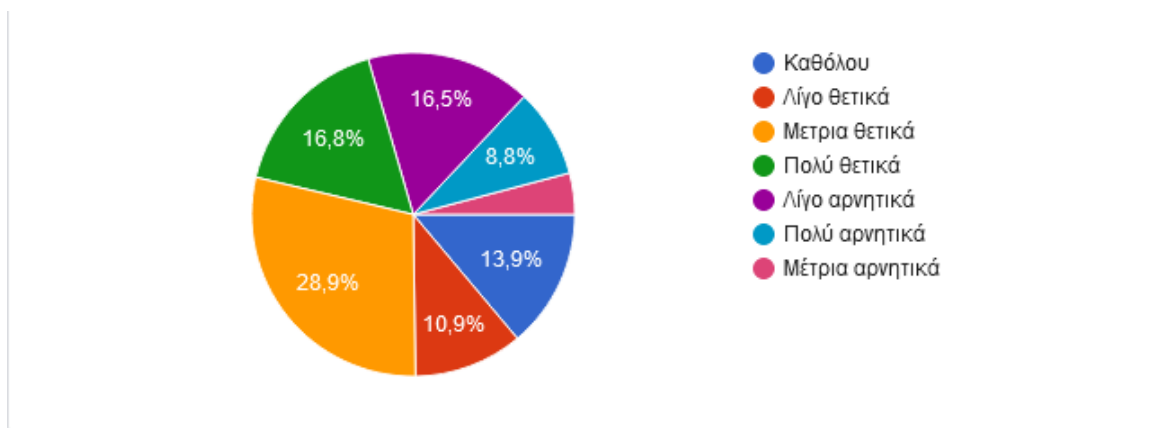
Αναζητώντας τον βαθμό στον οποίο πιστεύουν οι φοιτητές/τριες ότι μπορούν να διακρίνουν την πραγματική από την ψευδή επιστημονική είδηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης παρατηρούμε στην παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων ότι μπορούν σε μέτριο βαθμό κατά 61,9%, σε μικρό βαθμό κατά 20,6% και σε μεγάλο βαθμό κατά 14,5%.

Γράφημα 18: Βαθμός διάκρισης από τους φοιτητές/τριες της πραγματικής από την ψευδή επιστημονική είδηση των ΜΚΔ

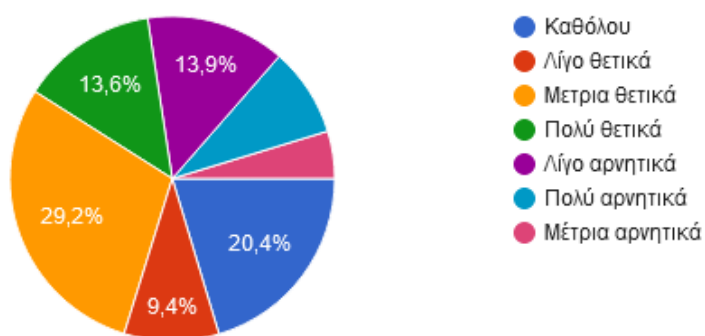
Αναζητώντας τον βαθμό στον οποίο πιστεύουν οι φοιτητές/τριες ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν τους επιστημονικούς τους στόχους (απόκτηση πτυχίου, μεταπτυχιακές σπουδές) παρατηρούμε στην παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων ότι δεν υπάρχει καθόλου επιρροή κατά 13,9%, η επιρροή είναι λίγο θετική κατά 10,9%, είναι μέτρια θετική κατά 28,9% και πολύ θετική κατά 16,8%. Επιπρόσθετα, οι φοιτητές/τριες επηρεάζονται λίγο αρνητικά κατά 16,5%, πολύ αρνητικά κατά 8,8% και μέτρια αρνητικά κατά 4,1%.

Γράφημα 19: Βαθμός επιρροής των ΜΚΔ στους επιστημονικούς στόχους των φοιτητών/τριών (απόκτηση πτυχίου, μεταπτυχιακές σπουδές)

Αναζητώντας τον βαθμό στον οποίο πιστεύουν οι φοιτητές/τριες ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν τους επαγγελματικούς τους στόχους (εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα) παρατηρούμε στην παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων ότι δεν υπάρχει καθόλου επιρροή κατά 20,4%, η επιρροή είναι λίγο θετική κατά 9,4%, είναι μέτρια θετική κατά 29,2% και πολύ θετική κατά 13,6%. Επιπρόσθετα, οι φοιτητές/τριες επηρεάζονται λίγο αρνητικά κατά 13,9%, πολύ αρνητικά κατά 8,8% και μέτρια αρνητικά κατά 4,7%.

Γράφημα 20: Βαθμός επιρροής των ΜΚΔ στους επαγγελματικούς στόχους των φοιτητών/τριών (εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα)

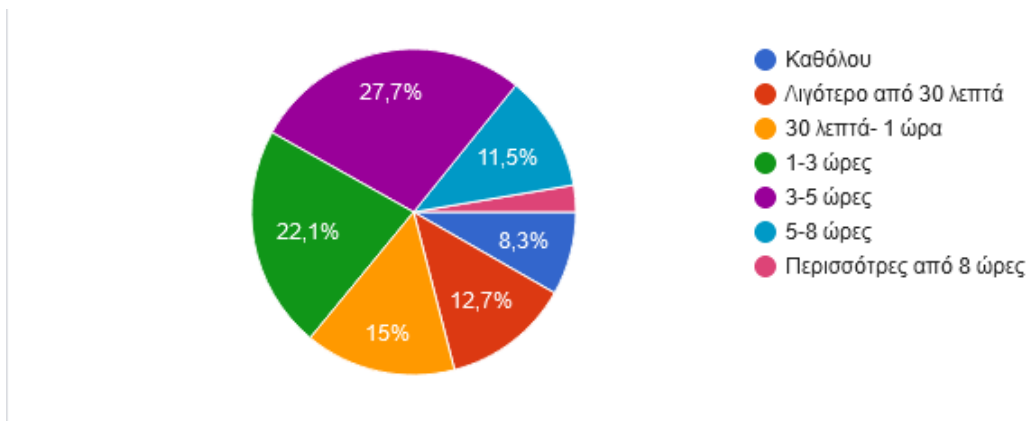

3.3. Τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος

Παρακάτω ακολουθούν ερωτήσεις που αφορούν τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Βλέποντας την παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων παρατηρείται ότι ο χρόνος που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες επικοινωνώντας με

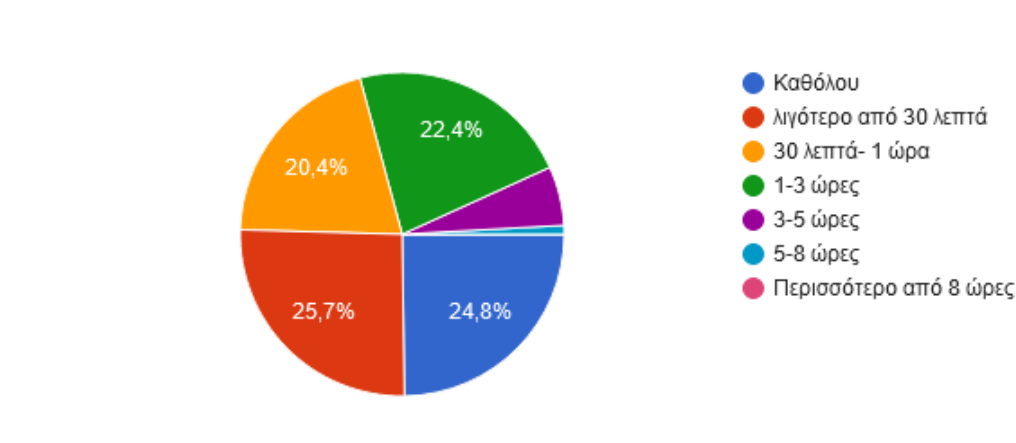
τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος (moodle, e class, MS Teams κ.λ.π.) είναι συχνότερα 3 έως 5 ώρες για το 27,7%, 1 έως 3 ώρες για το 22,1% και 30 λεπτά έως και μία ώρα για το 15% του συνόλου των φοιτητών/τριών.

Γράφημα 21: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες για την επικοινωνία με τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος (moodle, e class, MS Teams κ.λ.π.)

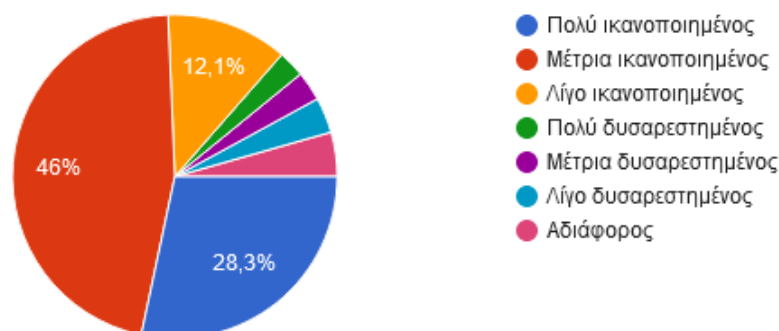
Βλέποντας την παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων παρατηρείται ότι ο χρόνος που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες επικοινωνώντας με τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος εκτός των προγραμματισμένων παραδόσεων των μαθημάτων ή εργαστηρίων είναι Καθόλου κατά 24,8%, λιγότερο από 30 λεπτά κατά 25,7%, 30 λεπτά έως και μία ώρα το 20,4%, 1 έως 3 ώρες το 22,4%,.

Γράφημα 22: Ώρες ημερησίως που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες στη χρήση των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος εκτός των προγραμματισμένων παραδόσεων των μαθημάτων ή εργαστηρίων

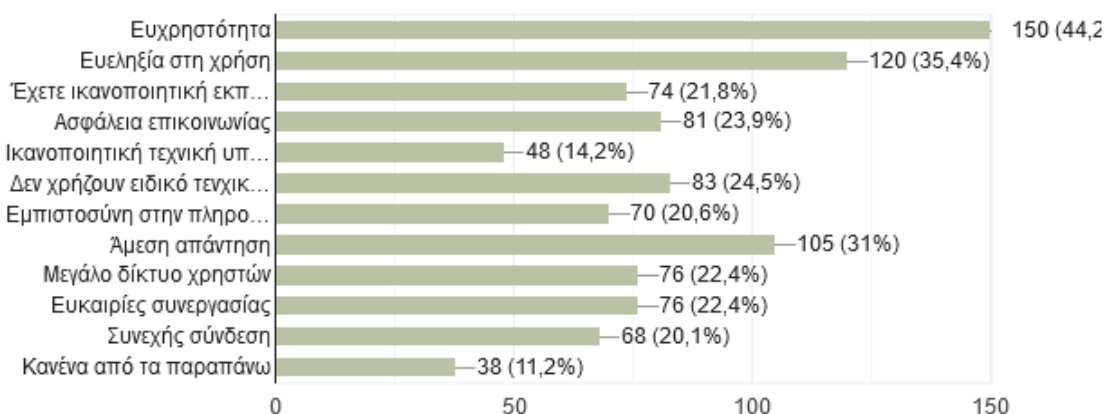
Αναζητώντας τον βαθμό στον οποίο είναι ικανοποιημένοι οι φοιτητές/τριες από τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματός τους παρατηρείται από την παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων ότι είναι συχνότερα μέτρια ικανοποιημένοι (46%) ή πολύ ικανοποιημένοι (28,3%).

Γράφημα 23: Βαθμός ικανοποίησης των φοιτητών/τριών από τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος

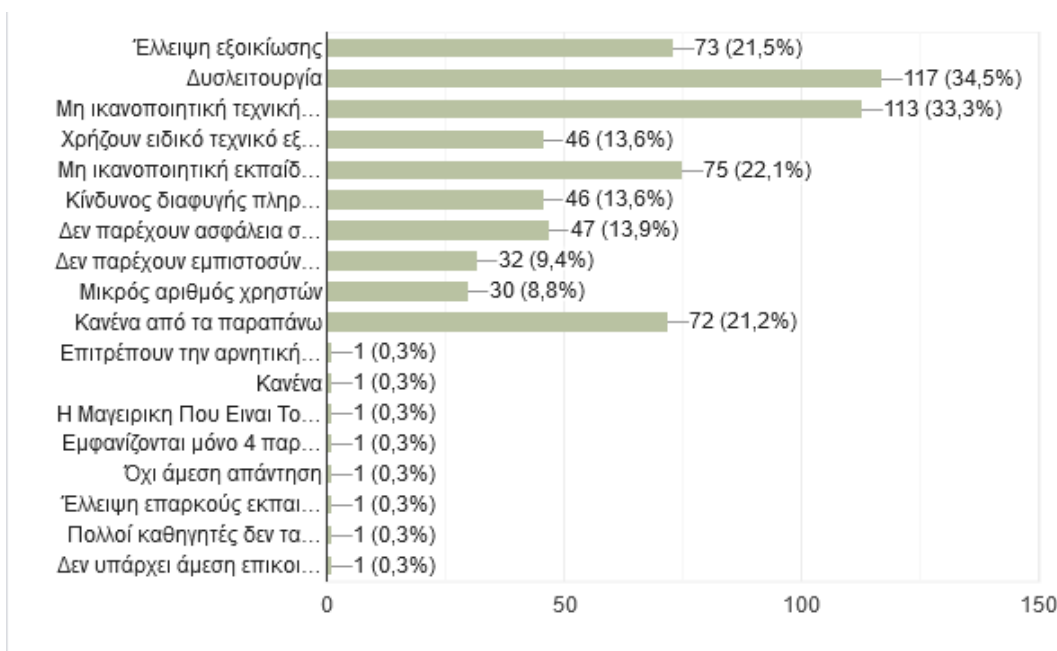
Βλέποντας το διάγραμμα για τα πλεονεκτήματα των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος παρατηρείται ότι οι περισσότεροι φοιτητές/τριες θεωρούν ως πλεονέκτημα την ευχρηστότητα (44,2%), την ευελιξία στη χρήση (35,4%) την άμεση απάντηση (31%) και το ότι δεν χρήζουν ειδικό τεχνικό εξοπλισμό (24,5%).

Γράφημα 24: Πλεονεκτήματα χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος

Βλέποντας το διάγραμμα για τα μειονεκτήματα των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος παρατηρείται ότι οι περισσότεροι φοιτητές/τριες θεωρούν ως μειονέκτημα την δυσλειτουργία τους (34,5%), την μη ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη (33,3%), την μη ικανοποιητική εκπαίδευση στη λειτουργία τους (22,1%) και την έλλειψη εξοικίωσης (21,5%).

Γράφημα 25: Μειονεκτήματα χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος

Ακολουθεί περιγραφικός πίνακας όπου αναφέρονται τα κυριότερα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος μέσα από τις απόψεις των φοιτητών/τριών.

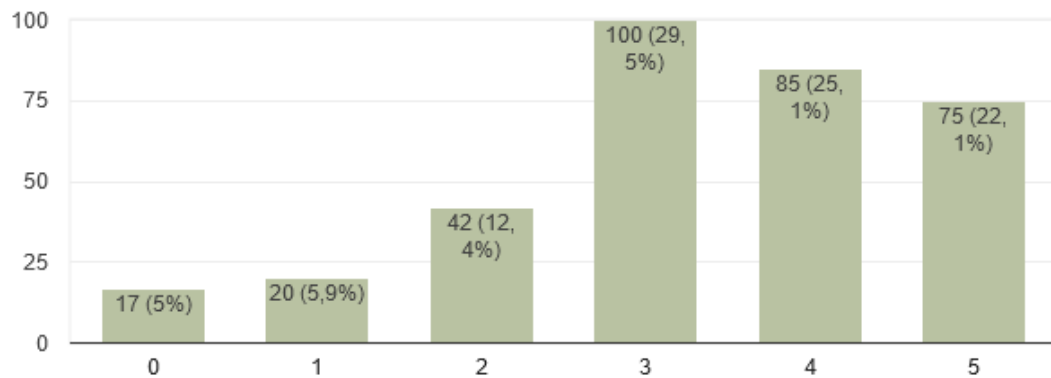
Πίνακας 6: Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της χρήσης μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος

Πλεονεκτήματα	Ευχρηστικότητα	Ευελιξία στη χρήση	Άμεση απάντηση	Δεν χρήζουν ειδικό τεχνικό εξοπλισμό
	150 (44,2%)	120 (35,4%)	105 (31%)	83 (24,5%)
Μειονεκτήματα	Δυσλειτουργία	Μη ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη	Μη ικανοποιητική εκπαίδευση στη λειτουργία τους	Έλλειψη εξοικίωσης
	117 (34,5%)	113 (33,3%)	75 (22,1%)	73 (21,5%)

Αναζητώντας τον βαθμό αύξησης της χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος από την έναρξη της πανδημίας μέχρι τώρα και βλέποντας το

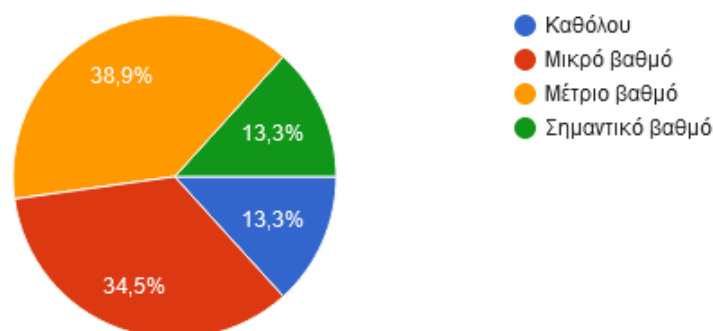
παρακάτω διάγραμμα παρατηρείται ότι το 29,5% αύξησε τη χρήση μέτρια σημαντικά, το 25,1% πολύ σημαντικά ενώ το 22,1% πάρα πολύ σημαντικά.

Γράφημα 26: Βαθμός αύξησης της χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος από την έναρξη της πανδημίας μέχρι τώρα

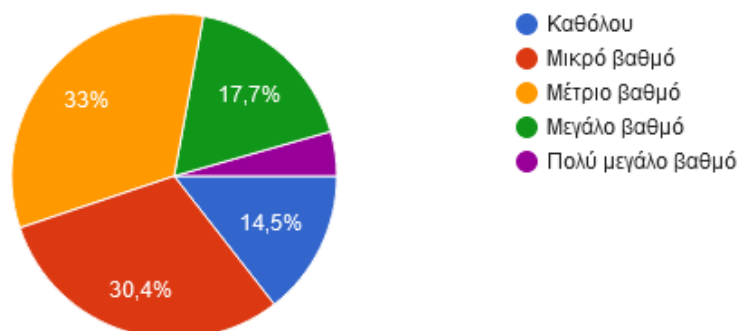
Αναζητώντας τον βαθμό κατά τον οποίο θεωρούν οι φοιτητές/τριες ότι η εξ αποστάσεως εξεταστική ήταν αμερόληπτη βλέποντας την παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων παρατηρείται ότι συχνότερα την θεωρούν σε μέτριο βαθμό αμερόληπτη (38,9%) ενώ το 34,5% την θεωρεί σε μικρό βαθμό αμερόληπτη.

Γράφημα 27: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την αμεροληψία της εξ αποστάσεως εξεταστικής

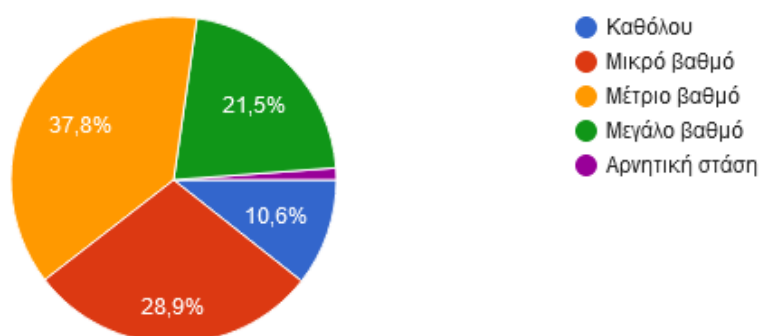
Αναζητώντας τον βαθμό κατά τον οποίο θεωρούν οι φοιτητές/τριες ότι η εμπειρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα χρησιμοποιηθεί δημιουργικά και μετά το τέλος της πανδημίας από την πανεπιστημιακή κοινότητα, βλέποντας την παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων παρατηρείται ότι το 33% το πιστεύει σε μέτριο βαθμό ενώ το 30,4% το πιστεύει σε μικρό βαθμό.

Γράφημα 28: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την μελλοντική δημιουργική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από την πανεπιστημιακή κοινότητα μετά το τέλος της πανδημίας

Αναζητώντας τον βαθμό κατά τον οποίο θεωρούν οι φοιτητές/τριες ότι τους ενθαρρύνουν οι καθηγητές για την χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για εκπαιδευτικούς σκοπούς, βλέποντας την παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων παρατηρείται ότι το 37,8% το πιστεύει σε μέτριο βαθμό, το 28,9% το πιστεύει σε μικρό βαθμό ενώ το 21,5% το πιστεύει σε μεγάλο βαθμό ότι οι καθηγητές έχουν αρνητική στάση απέναντι στη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

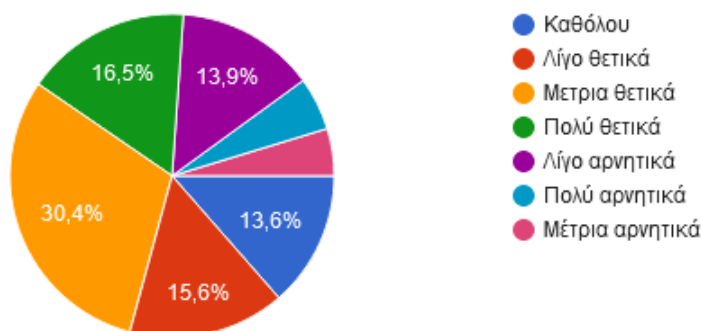
Γράφημα 29: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την ενθάρρυνση χρήσης των ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς από τους καθηγητές

Αναζητώντας τον βαθμό στον οποίο πιστεύουν οι φοιτητές/τριες ότι τα μέσα δικτύωσης του εκπαιδευτικού ιδρύματος επηρεάζουν τους επιστημονικούς τους στόχους (απόκτηση πτυχίου, μεταπτυχιακές σπουδές) παρατηρούμε στην παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων ότι είναι μέτρια θετική κατά 30,4% και πολύ θετική κατά 14,5%.

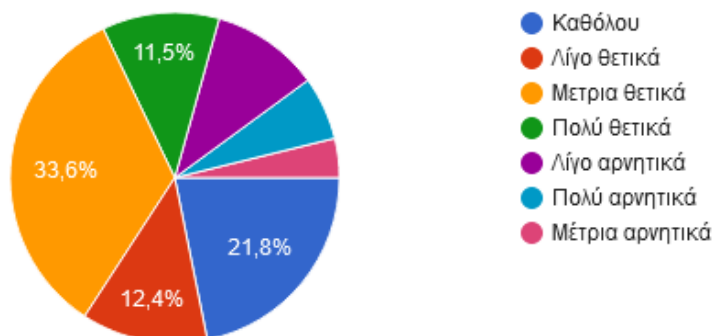
16,5%. Επιπρόσθετα, οι φοιτητές/τριες επηρεάζονται συχνότερα λίγο αρνητικά κατά 13,9%,.

Γράφημα 30: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την επιρροή των μέσων δικτύωσης του εκπαιδευτικού ιδρύματος στους επιστημονικούς τους στόχους (απόκτηση πτυχίου, μεταπτυχιακές σπουδές)

Αναζητώντας τον βαθμό στον οποίο πιστεύουν οι φοιτητές/τριες ότι τα μέσα δικτύωσης του εκπαιδευτικού ιδρύματος επηρεάζουν τους επαγγελματικούς τους στόχους (εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα) παρατηρούμε στην παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων ότι είναι μέτρια θετική κατά 33,6% ή δεν υπάρχει καθόλου επιρροή κατά 21,8%.

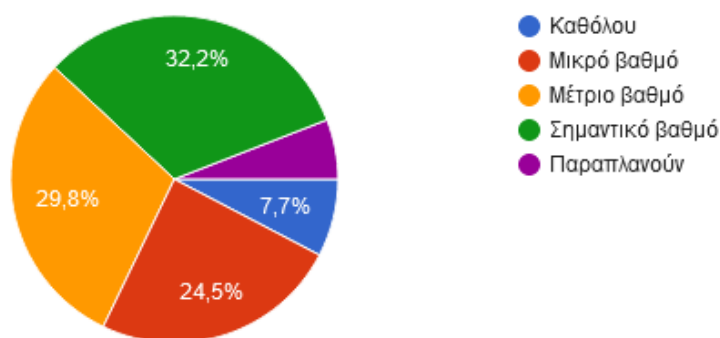
Γράφημα 31: Βαθμός συμφωνίας των φοιτητών/τριών για την επιρροή από τα μέσα δικτύωσης του εκπαιδευτικού ιδρύματος στους επαγγελματικούς τους στόχους (εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα)

3.4. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην πανδημία

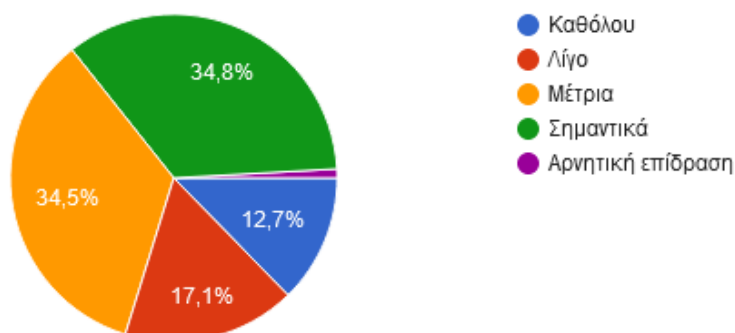
Αναζητώντας τις απόψεις των φοιτητών/τριών αναφορικά με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην πανδημία και συγκεκριμένα τον βαθμό στον οποίο ενημερώνονται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σχετικά με την πανδημία, βλέποντας την παρακάτω γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων παρατηρείται, το 32,2% του συνόλου των φοιτητών/τριών να ενημερώνεται σε σημαντικό βαθμό ενώ το 29,8% να ενημερώνεται σε μέτριο βαθμό.

Γράφημα 32: Βαθμός ενημέρωσης των φοιτητών/τριών από τα ΜΚΔ για την πανδημία

Βλέποντας την παρακάτω γραφική απεικόνιση των απαντήσεων των φοιτητών/τριών παρατηρείται ότι ο βαθμός που πιστεύουν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τους βοηθούν να βρουν εργασία είναι ότι τους βοηθούν μέτρια κατά 34,5% ή ότι η βοήθειά τους είναι σημαντική κατά 34,8%.

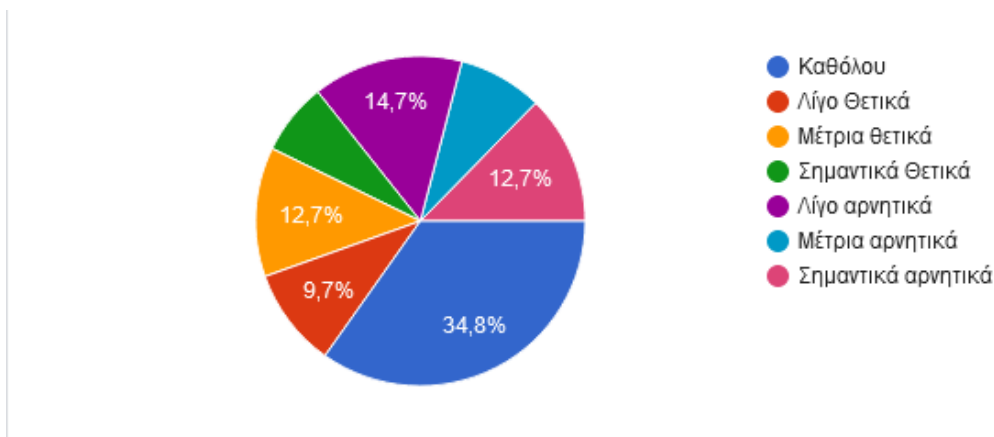
Γράφημα 33: Βαθμός βοήθειας που παρέχουν τα ΜΚΔ στους φοιτητές/τριες στην ανεύρεση εργασίας

Αναφορικά με τον βαθμό που πιστεύουν ότι η πανδημία άλλαξε τους επαγγελματικούς τους στόχους βλέποντας την παρακάτω γραφική απεικόνιση των

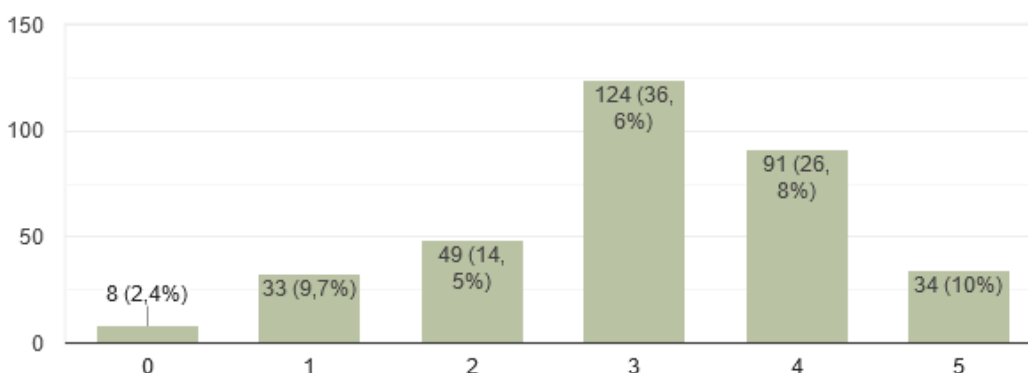
απαντήσεων των φοιτητών/τριών παρατηρείται είναι ότι φοιτητές δεν επηρεάστηκαν καθόλου κατά 34,8% ή ότι επηρεάστηκαν λίγο αρνητικά κατά 14,7%.

Γράφημα 34: Βαθμός αλλαγής των επαγγελματικών στόχων των φοιτητών/τριών λόγω της πανδημίας

Αναζητώντας πληροφορίες για τον βαθμό ικανοποίησης των φοιτητών/τριών από την ζωή τους και βλέποντας το παρακάτω γράφημα παρατηρείται ότι είναι το 10% θεωρεί ότι η ζωή τους είναι ιδανική, το 26,8% ότι η ζωή τους είναι αρκετά ιδανική, το 36,6% θεωρεί ότι η ζωή τους είναι μέτρια ιδανική, το 14,5% ότι η ζωή τους είναι λίγο ιδανική, το 9,7% ότι η ζωή τους είναι πολύ λίγο ιδανική ενώ το 2,4% θεωρεί ότι η ζωή τους δεν είναι καθόλου ιδανική.

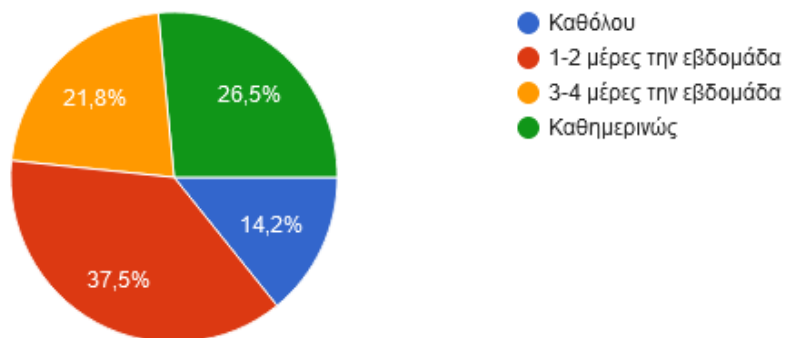
Γράφημα 35: Βαθμός ικανοποίησης των φοιτητών/τριών από τη ζωή τους

Αναζητώντας τα επίπεδα άγχους ή νευρικότητας των φοιτητών/τριών των τελευταίων 14 ημερών, βλέποντας την παρακάτω γραφική αναπαράσταση παρατηρείται ότι το 14,2% δεν έχει αισθανθεί καθόλου άγχος ή νευρικότητα, το 37,5% μόνο για μία με δύο

μέρες, το 21,8% μόνο για 3 με 4 ημέρες ενώ το 26,5% αισθάνθηκε άγχος ή νευρική κατάσταση καθημερινά αυτές τις δύο τελευταίες εβδομάδες.

Γράφημα 36: Επίπεδα άγχους ή νευρικής κατάστασης των φοιτητών/τριών τις τελευταίες 14 μέρες

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ -ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης που πραγματοποιήθηκε σε φοιτητές και φοιτήτριες διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σημειώθηκε ότι προέρχονται συχνότερα από το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ., το τμήμα ΤΕΦΑΑ του Ε.Κ.Π.Α. και από το τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ο μεγαλύτερος πληθυσμός ήταν κορίτσια καθώς και η ηλικία τους ήταν συχνότερα 18 έως 25 ετών. Οι φοιτητές/τριες που συμμετείχαν στην έρευνα διέμεναν συχνότερα κατά την διάρκεια της πανδημίας με μέλη της οικογένειάς τους και χρησιμοποιούν για την επικοινωνία τους στα πλαίσια της πανεπιστημιακής τους εκπαίδευσης τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Πιο συγκεκριμένα, τα συχνότερα ΜΚΔ που χρησιμοποιούν είναι το Viber, το Instagram και το Twitter.

Τους δόθηκαν ερωτήσεις σχετικά με τρεις θεματικές περιοχές. Αρχικά, οι ερωτήσεις σχετίζονταν με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την σχέση τους με την εκπαιδευτική διαδικασία. Συχνότερα γίνεται χρήση των ΜΚΔ από τους φοιτητές/τριες για την πραγματοποίηση μίας ομαδικής εργασίας συμφωνώντας με τα αποτελέσματα της έρευνας των Rodriguez-Donaire και Amante (2012) που σημειώνουν ότι η βελτίωση των επιδόσεων αυξάνεται με τη χρήση ψηφιακών περιβάλλοντων συνεργασίας στο πλαίσιο ομαδικών εργασιών. Επιπρόσθετα, σημαντική είναι η χρήση των ΜΚΔ για ανταλλαγή απόψεων και διευκρινιστικές ερωτήσεις συμφωνώντας με τα ευρήματα της μελέτης της Milman (2005), συμπλήρωση μαθήματος που δεν παρακολούθησαν αλλά και την εκπόνηση ατομικών εργασιών διότι όπως αναφέρει ο Sun (2014) μέσω της διαδικτυακής μάθησης οι φοιτητές μπορούν να οργανώσουν, να αξιολογήσουν και να διατηρήσουν το κίνητρο για τη μάθησή τους.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται συχνότερα από τους φοιτητές/τριες με τη χρήση μηνυμάτων, αποστολής αρχείων, κλήσεων βίντεο και τέλος φωνητικών κλήσεων. Τα αποτελέσματα συνάδουν με τα ευρήματα των Nadeak και Lamhot (2020) που αναφέρουν την χρήση των άμεσων μηνυμάτων ως τον βασικότερο τρόπο επικοινωνίας των φοιτητών μέσω των ΜΚΔ.

Σχετικά με το χρόνο χρήσης των ΜΚΔ πριν την πανδημία και κατά την διάρκεια της πανδημίας καταγράφεται μία σημαντική διαφοροποίηση. Πριν την πανδημία οι περισσότεροι φοιτητές έκαναν χρήση των ΜΚΔ για την επικοινωνία τους συχνότερα μία έως 3 ώρες. Κατά την διάρκεια της πανδημίας η ημερήσια χρήση των ΜΚΔ για την

επικοινωνία των φοιτητών αυξήθηκε σε τρεις έως πέντε ώρες ημερησίως. Αυτή η διαφοροποίηση παρουσιάζει ένα σημαντικό εύρημα για την σημαντικότητα της χρήσης των ΜΚΔ τον καιρό της πανδημίας δηλώνοντας ότι τα ΜΚΔ λειτούργησαν θετικά στην επικοινωνία των φοιτητών/τριών. Επίσης, η πανδημία Covid-19 έχει φέρει τους φοιτητές/τριες πιο κοντά στη χρήση των ΜΚΔ και στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, γεγονός που υποδηλώνεται και από την προ κορωνοϊού εποχής που τότε δεν υπήρχε ενδιαφέρον από πλευράς έρευνας να μελετηθεί η συσχέτιση των δύο (Poellhuber et al., 2011) ή όταν μελετούνταν δεν καταγράφονταν σημαντικότητα της χρήσης τους στο ακαδημαϊκό επίτευγμα όπως αναφέρουν οι Wander et al. (2016).

Μία άλλη σύγκριση του χρόνου χρήσης των ΜΚΔ στο πλαίσιο κάλυψης των εκπαιδευτικών σκοπών παρουσιάζεται ότι συχνότερα πριν την πανδημία οι φοιτητές/τριες αφιέρωναν 30 λεπτά έως και μία ώρα ημερησίως ή λιγότερο από 30 λεπτά ημερησίως. Κατά την διάρκεια της πανδημίας ο χρόνος αυτός αυξήθηκε σημειώνοντας συχνότερα τη μία με τρεις ώρες την ημέρα ή τις τρεις έως και πέντε ώρες ημερησίως για την κάλυψη εκπαιδευτικών σκοπών. Η αύξηση στον χρόνο χρήσης των ΜΚΔ για την κάλυψη εκπαιδευτικών σκοπών από τους φοιτητές/τριες είναι σημαντική διότι όπως αναφέρουν οι Ozmen και Atici (2014) συσχετίζεται με την θετική επίδραση στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των φοιτητών/τριών. Επίσης, τονίζεται ότι η αυξημένη χρήση των ΜΚΔ λόγω της ευκολίας της χρήσης τους βοηθά στην συνεργατική μάθηση των φοιτητών (Τίγκα, 2016).

Οι φοιτητές/τριες της έρευνας επικοινωνούν με τη χρήση των ΜΚΔ συχνότερα με τους συμφοιτητές τους και τους καθηγητές τους. Αυτό το εύρημα της έρευνας δηλώνει ότι επιτυγχάνεται η επικοινωνία με τους παραπάνω που όπως αναφέρουν οι Farley et (2015) είναι μία σημαντική παράμετρος αλληλεπίδρασης που πριν τον κορωνοϊό δεν συνηθίζονταν ιδιαίτερα. Παράλληλα, τα ΜΚΔ λειτουργούν και για την επικοινωνία με φοιτητές άλλων σχολών, αλλά και το υπόλοιπο περιβάλλον του ακαδημαϊκού τους ιδρύματος όπως είναι η γραμματεία. Πιο σπάνια φάνηκε να χρησιμοποιούνται τα ΜΚΔ για επικοινωνία με φροντιστήρια, με τη βιβλιοθήκη της σχολής τους αλλά και με υποψήφιους εργοδότες στο πλαίσιο ανεύρεσης εργασίας τους. Η χαμηλή επικοινωνία με τη βιβλιοθήκη μέσω ΜΚΔ πιθανά συνδέεται με τη μη ύπαρξη διαδικτυακής βιβλιοθήκης των σχολών που συμμετείχαν στην έρευνα διότι σε παλαιότερη έρευνα των Mian et al. (2020) είχε τονιστεί ότι τα βίντεο που ανέβαζε το εκπαιδευτικό τους ίδρυμα κατέγραφαν υψηλή επισκεψιμότητα.

Η Πανεπιστημιακή εκπαίδευση καταγράφει σύμφωνα με τους Chertoff et al. (2020) πολλά πλεονεκτήματα στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της χρήσης των

ΜΚΔ από τους φοιτητές/τριες των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Για παράδειγμα, η εύκολη μετάβαση της μάθησης στην διαδικτυακή άσκηση (Rose, 2020). Στην περίπτωση της μελέτης μας σημειώθηκαν ως σημαντικότερα πλεονεκτήματα ότι προσφέρουν άμεσο τρόπο για την επικοινωνία, είναι εύχρηστα, είναι διαθέσιμα σε όλους, ότι οι περισσότεροι φοιτητές/τριες είναι εξοικωμένοι με τη χρήση τους καθώς επίσης ότι προσφέρουν μεγάλο δίκτυο των χρηστών. Τα παραπάνω ευρήματα συνάδουν με τα αποτελέσματα της έρευνας των Nadeak και Naibaho (2020) που τονίζουν ως σημαντικότερα πλεονεκτήματα της χρήσης ΜΚΔ στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι η ευκολία στη χρήση τους. Ένα άλλο πλεονέκτημα που αναφέρουν οι συγγραφείς είναι η ευελιξία του χρόνου που στη δική μας μελέτη αναφέρεται ως αμεσότητα της επικοινωνίας που σημειώνεται ως βασικό πλεονέκτημα για παραπάνω από τους μισούς φοιτητές/τριες της έρευνάς μας. Υπάρχει όμως και η άλλη πλευρά του ίδιου νομίσματος που είναι τα μειονεκτήματα της χρήσης των ΜΚΔ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Εκ των αποτελεσμάτων φάνηκε ότι κυριότερο μειονέκτημα για τους έναν στους τρεις φοιτητές/τριες ήταν η μη ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη των ΜΚΔ από το εκπαιδευτικό τους ίδρυμα. Το αποτέλεσμα συνάδει με τα ευρήματα της μελέτης των Sobaith et al. (2020) που σημειώνουν ότι υπάρχουν ελλείμματα στις υποδομές πληροφορικής των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα των απαντήσεων των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων της χρήσης ΜΚΔ στην εκπαιδευτική διαδικασία, σημαντικό εύρημα είναι ότι μόνο 20 φοιτητές/τριες δεν βρίσκουν πλεονέκτημα ενώ πάνω από τους διπλάσιους φοιτητές/τριες δεν βρίσκουν μειονέκτημα. Σε γενικές γραμμές αυτή η διαφορά υποδηλώνει ότι τα πλεονεκτήματα υπερτερούν.

Στο πλαίσιο επίλυσης ενός επιστημονικού ερωτήματος οι φοιτητές/τριες είναι περισσότερο θετικά προσκείμενοι στη χρήση μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού τους ιδρύματος για επικοινωνία με τους καθηγητές τους παρά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ρωτώντας τους καθηγητές τους. Αντίθετα, φάνηκε να είναι περισσότερο θετικοί στην επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους για τον ίδιο σκοπό μέσα από τα ΜΚΔ παρά από τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Σημαντικό εύρημα καταγράφεται η υψηλή συμφωνία με την διαδικτυακή έρευνα διερευνώντας την απάντηση στο επιστημονικό τους ερώτημα σε σχέση με την χαμηλότερη συμφωνία για χρήση του εγχειριδίου που τους έχει δοθεί. Η εξοικίωση γενικότερα με το διαδίκτυο τον 21^ο αιώνα είναι εμφανής όμως πρέπει να σημειωθεί η επικινδυνότητα στην παροχή ψευδών πληροφοριών που όπως επισημαίνουν οι Zhou και Zafarani (2018) για την αξιοπιστία γενικότερα των ειδήσεων και των πληροφοριών σε ένα θέμα που αναζητά κάποιος διαδικτυακά να το απαντήσει.

Σημαντικό σε αυτό το σημείο είναι να τονιστεί το εύρημα ότι οι φοιτητές/τριες μπορούν σε μέτριο βαθμό να διακρίνουν την πραγματική από την ψευδή επιστημονική είδηση που προέρχεται από τα ΜΚΔ. Αντίστοιχα, όταν οι φοιτητές/τριες επιθυμούν να κάνουν μία ομαδική εργασία προτιμούν εξίσου την προσωπική συνάντηση των μελών της ομάδας όπως και την χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ρωτώντας συμφοιτητές τους παρά τους καθηγητές τους. Για τις ομαδικές τους εργασίες λοιπόν επιλέγουν σπανιότερα την χρησιμοποίηση μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος αλλά όταν κάνουν αντίστοιχη χρήση επιλέγουν να ρωτήσουν συμφοιτητές παρά τους καθηγητές τους. εκ των παραπάνω αποτελεσμάτων σημειώνεται ότι η επικοινωνία με τους καθηγητές δεν βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με την επικοινωνία με τους συμφοιτητές.

Μέτρια θετική επιρροή επιφέρουν τα ΜΚΔ στους επιστημονικούς στόχους των φοιτητών/τριών στο πλαίσιο της απόκτησης πτυχίου ή στην αναζήτηση μεταπτυχιακών σπουδών. Αυτό το εύρημα πιθανά σχετίζεται με το γεγονός ότι οι περισσότεροι φοιτητές/τριες βρίσκονταν στο τρίτο με τέταρτο έτος σπουδών τους και αναζητούσαν πληροφορίες για την απόκτηση πτυχίου ή για τις μεταπτυχιακές τους σπουδές με άλλους τρόπους από ότι με τη χρήση ΜΚΔ. Παρόλα αυτά περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες/ουσες θεωρούν ότι τα ΜΚΔ τους έχουν επηρεάσει σε ένα βαθμό θετικά. Αντίστοιχα, η θετική επιρροή της χρήσης των ΜΚΔ στους επαγγελματικούς στόχους των φοιτητών που σχετίζονται με την μελλοντική τους εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα καταγράφεται εντονότερα σε σχέση με την αρνητική επίδραση. Επίσης, πιο συχνά αναφέρεται στην περίπτωση των επαγγελματικών στόχων ότι δεν έχουν καμία επίδραση τα ΜΚΔ παρά στην περίπτωση των ακαδημαϊκών στόχων των φοιτητών/τριών. Στην περίπτωση των μέσων δικτύωσης που προσφέρουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα φανερώνεται ότι η επιρροή τους στους επιστημονικούς στόχους των φοιτητών είναι περισσότερο θετική παρά αρνητική και ότι αντίστοιχες απόψεις φέρουν οι φοιτητές/τριες για την επιρροή των μέσων δικτύωσης του εκπαιδευτικού τους ιδρύματος στους επαγγελματικούς στόχους τους.

Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αναζητήθηκαν απόψεις για τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος που φοιτούν οι ερωτώμενοι/ες. Φάνηκε ότι συχνότερα οι φοιτητές/τριες κάνουν χρήση των μέσων επικοινωνίας που διαθέτουν τα εκπαιδευτικά τους ιδρύματα όπως είναι η πλατφόρμα moodle, e class και η εφαρμογή MS Teams και άλλα τριες με πέντε ώρες ημερησίως και εν συνεχεία μία με τρεις ώρες ημερησίως. Αυτό το εύρημα υποδηλώνει την συχνή χρήση των μέσων επικοινωνίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε ένα ημερήσιο φάσμα. Παρόλα αυτά, η χρήση των μέσων

επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος των φοιτητών/τριών πέρα των προγραμματισμένων παραδόσεων των μαθημάτων ή εργαστηρίων κατέγραψε αμφιλεγόμενα αποτελέσματα με δύο στους δέκα φοιτητές/τριες να διαθέτουν λιγότερο από μισή ώρα ή 5-8 ώρες που είναι σχετικά δύο αντίθετα άκρα απαντήσεων. Με βάση αυτό το εύρημα δεν μπορεί να καταγραφεί ξεκάθαρα εάν οι ώρες ημερησίων που διαθέτουν οι φοιτητές/τριες για την επικοινωνία τους με τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος σχετίζεται με τις προγραμματισμένες παραδόσεις των μαθημάτων και εργαστηρίων ή και με δραστηριότητες εκτός προγραμματισμένων ωρών εκμάθησης. Το σημαντικό εύρημα από τα παραπάνω είναι ότι γίνεται συχνή χρήση των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού τους ιδρύματος καθώς επίσης καταγράφεται η μέτρια ικανοποίηση και η χαμηλή δυσαρέσκεια των φοιτητών/τριών από τα μέσα επικοινωνίας του εκπαιδευτικού τους ιδρύματος. Για την ανάλυση αυτής της ικανοποίησης οι φοιτητές/τριες δήλωσαν ως σημαντικότερο πλεονέκτημα των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού τους ιδρύματος την ευχρηστότητά τους, την ευελιξία στη χρήση τους και την άμεση απάντηση που δέχονται από τα άλλα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας (καθηγητές, συμφοιτητές, γραμματεία κτλ). Αν και θεωρούνται λοιπόν εύχρηστα εργαλεία, η πλειοψηφία των ερωτώμενων απάντησε ότι είναι δυσλειτουργικά και δεν παρέχεται ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη όπως και ικανοποιητική εκπαίδευση στη λειτουργία τους με αποτέλεσμα να είναι χαμηλά τα επίπεδα της εξοικίωσής τους. Τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της χρήσης των εργαλείων που παρέχουν για την ψηφιακή επικοινωνία των φοιτητών απασχόλησε και άλλους ερευνητές όπως του Onyema et al (2020) οι οποίοι αναφέρουν τα ζητήματα δικτύου, πρόσβασης, εκπαίδευσης, ανεπάρκειας εγκαταστάσεων, προβλήματα διαθεσιμότητας και προσβασιμότητας και άλλα. Επίσης, τα αποτελέσματα συνάδουν με τα ευρήματα των Βλαχοπάνου και Παπαδάκη (2019) που τονίζουν ότι τα συστήματα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν αξιοποιούνταν σε ικανοποιητικό βαθμό. Επίσης, συνάδουν με τις προκλήσεις που παρουσιάζουν για την χρήση των μέσων επικοινωνίας των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση τονίζοντας ότι οι δεν υπάρχει ικανοποιητική τεχνική υποστήριξη, σχετική εκπαίδευση για όλους και μειωμένη τεχνική υποστήριξη (Sobaih et al., 2020). Παρόλα αυτά, οι φοιτητές/τριες αύξησαν το βαθμό χρήσης των μέσων επικοινωνίας του εκπαιδευτικού τους ιδρύματος από την έναρξη της πανδημίας μέχρι τώρα σε μέτριο σημαντικό βαθμό. Αυτό το εύρημα συνάδει με την άποψη των Malecki, Keating και Safdar (2020) που επισημαίνουν τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα στην ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών επικοινωνίας, καθώς και των Aghili et al. (2014) οι οποίοι

αναφέρουν την ανάπτυξη της συνεργατικής μάθησης και των θετικών αποτελεσμάτων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Οι φοιτητές/τριες φάνηκε να πιστεύουν σε μέτριο έως μικρό βαθμό ότι οι εξ αποστάσεως εξετάσεις γίνονται με αμερόληπτο τρόπο όπως επίσης σε μικρό έως μέτριο βαθμό πιστεύουν ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δύναται να χρησιμοποιηθεί δημιουργικά μετά το τέλος της πανδημίας. Από ότι φαίνεται, οι λόγοι που τους οδηγούν σε αυτές τις απαντήσεις δεν είναι η μειωμένη ενθάρρυνση της χρήσης των ΜΚΔ από τους εκπαιδευτικούς τους διότι οι φοιτητές/τριες πιστεύουν σε αρκετά μικρό ποσοστό ότι οι καθηγητές τους έχουν αρνητική στάση απέναντι στη χρήση των ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Ερευνητές του παρελθόντος οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι η χρήση των κατάλληλων εκπαιδευτικών εργαλείων αυξάνει την προσβασιμότητα στους μαθησιακούς πόρους και δύναται να καλύψουν τις ανάγκες όλων των εκπαιδευόμενων (Onyema et al., 2019). Πιθανά ο περιορισμένος «ενθουσιασμός» των φοιτητών/τριών για μελλοντική δημιουργική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καλύπτεται από τα μειονεκτήματα που προαναφέρθηκαν στο πλαίσιο των τεχνικών προβλημάτων ή της μειωμένης εκμάθησης του τρόπου με τον οποίο δύναται οι φοιτητές να έλθουν σε επαφή με την καλύτερη δυνατή χρήση τους. Άλλωστε, σε μελέτες της Κίνας (Demuyakor, 2020) που θεωρητικά τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανταποκρίνονται στην ηλεκτρονική μάθηση και πριν την εκδήλωση του κορωνοϊού, η ιδέα της εφαρμογής διαδικτυακών προγραμμάτων μάθησης θεωρείται πολύ καλή με την πλειοψηφία των φοιτητών/τριών που ερωτήθηκαν να υποστηρίξουν αυτήν την μελλοντική πρωτοβουλία. Επίσης, εν καιρώ πανδημίας έχει υπογραμμιστεί ότι οι αλλαγές που επήλθαν στην ανώτατη εκπαίδευση δύναται να θεωρηθούν ως ευκαιρία επανεκτίμησης και ενημέρωσης πρακτικών διδασκαλίας και μάθησης, της τρέχουσας τεχνολογικής κατάστασης, την αύξηση του δυναμικού για την ψηφιοποίηση των πανεπιστημίων και την συνολική μεταμόρφωσή τους (Kenwright, 2020). Επιπρόσθετα, οι λόγοι που δεν οδήγησαν τους φοιτητές/τριες να θεωρήσουν ότι η μελλοντική δημιουργική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από την πανεπιστημιακή κοινότητα μετά το τέλος της πανδημίας θα είναι κάτι εφικτό δύναται να συσχετίζεται με την πληθώρα φοιτητών/τριών που ανήκουν σε σχολές με εργαστήρια, με ανάγκη για πρακτική εξάσκηση σε νηπιαγωγεία και δημοτικά σχολεία ή με σχολές όπου οι φοιτητές χρειάζεται να κάνουν εφαρμογή σε πεδίο των όσων μαθαίνουν (πχ ΤΕΦΑΑ) ή να κάνουν χρήση των γνώσεών τους σε εξειδικευμένα υλικά (πχ ηλεκτρολόγοι μηχανικοί και μηχανικοί υπολογιστών).

Η ενθάρρυνση από μέρους των εκπαιδευτικών για τη χρήση των ΜΚΔ για εκπαιδευτικούς σκοπούς βρίσκει τους φοιτητές/τριες να συμφωνούν ότι καταγράφεται σε μέτριο κατά βάση έως και μικρό βαθμό. Όπως αναφέρουν οι Farley et al. (2015) η ενθάρρυνση από μέρους των εκπαιδευτικών για την χρήση των ΜΚΔ στην εκπαιδευτική διαδικασία χρειάζεται να είχε ήδη αρχίσει και πριν από την εμφάνιση της πανδημίας, η χρήση κινητών συσκευών στην τάξη και η ενθάρρυνση για δημιουργία ομάδων στα μέσα αυτά. Τα παραπάνω παρουσιάζουν τους φοιτητές/τριες της μελέτης μας να δηλώνουν ότι υπάρχει σε σχετικά καλό βαθμό αυτή η ενθάρρυνση που είναι ιδιαίτερα σημαντική ακόμη και για την ψυχική υγεία των φοιτητών/τριών που δύναται να κλωνιστεί ιδιαίτερα σε εποχές πανδημίας (Kazerooni et al., 2020).

Για την καλύτερη κατανόησης της θέσης των ΜΚΔ στην πανδημία οδηγήθηκε η μελέτη στο τρίτο μέρος της όπου φάνηκε ότι η ενημέρωση των φοιτητών/τριών της έρευνάς μας για την κατάσταση της πανδημίας πραγματοποιείται σε σημαντικό βαθμό από τα ΜΚΔ. Όπως αναφέρεται από τον Godfrey (2020) τα κοινωνικά μέσα γενικότερα αποτελούν βασική πηγή για την διάδοση και την κατανάλωση πληροφοριών κατά την διάρκεια της πανδημίας που βρίσκει σύμφωνα τα δικά μας αποτελέσματα. Είναι σημαντικό όμως να σημειωθεί και η άποψη των Parveen et al (2020) και Malecki et al. (2020) που σημειώνουν το πρόβλημα της παραπληροφόρησης και της ρητορικής τους μίσους μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο θέμα της πανδημίας. Εκτός από την ενημέρωση για την πανδημία, τα ΜΚΔ δύνανται να παρέχουν βοήθεια στους φοιτητές/τριες και στο θέμα της ανεύρεσης εργασίας. Πάνω σε αυτό το ζήτημα οι φοιτητές/τριες παρουσιάζονται να λαμβάνουν βοήθεια σε σημαντικό έως μέτριο βαθμό, προσφέροντας στα ΜΚΔ μία ακόμη συμβολικά θετική χρησιμότητα. Και αυτή η χρησιμότητα είναι σημαντική γιατί φαίνεται ότι οι επαγγελματικοί στόχοι των φοιτητών/τριών έχουν επηρεαστεί περισσότερο αρνητικά παρά θετικά από την εξέλιξη της πανδημίας στη χώρα μας.

Τέλος, σημαντικά αποτελέσματα παρουσιάστηκαν σχετικά με τον βαθμό ικανοποίησης των φοιτητών/τριών από την ζωή τους. Φάνηκε ότι ο πληθυσμός της έρευνας θεωρεί περισσότερο ιδανική έως μέτρια ιδανική την ζωή του παρά μη ιδανική. Αυτό το γεγονός συνδυάζεται και με το εύρημα του μειωμένου άγχους ή της νευρικότητας που παρουσιάζουν οι φοιτητές/τριες μιας που συχνότερα στις δύο τελευταίες εβδομάδες έχουν αισθανθεί τα παραπάνω για μία με δύο μέρες μόνο.

Στο τελευταίο μέρος τους ερωτηματολογίου αναζητήθηκαν πληροφορίες για τα ΜΚΔ στην περίοδο της πανδημίας αλλά και στις αναφορές της πανδημίας. Από την

βιβλιογραφική ανασκόπηση φάνηκε ότι οι ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας είναι υψηλές (Lee et al. 2020; Yildirim, Arslan & Ozaslan, 2020) αλλά ότι δεν καταγράφονται έντονες στον πανεπιστημιο πληθυσμό (Arslan et al., 2021). Παρόλα αυτά, η υψηλότερη εμπειρία του άγχους για τον ιό συσχετίστηκε με τον χαμηλότερο βαθμό συμμετοχής στο πανεπιστήμιο και με προβλήματα ψυχολογικής προσαρμογής από τους φοιτητές/τριες προηγούμενων ερευνών.

5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα ΜΚΔ λειτουργούν θετικά στην περίοδο της πανδημίας σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Για την γενικότερη εφαρμογή τους, όπως και για την καλύτερη εξυπηρέτηση των φοιτητών/τριών από τα μέσα δικτύωσης των εκπαιδευτικών τους ιδρυμάτων προτείνεται να ακολουθηθεί μία σαφής πολιτική που θα συνδυάζει τη χρήση των ΜΚΔ με τα μέσα δικτύωσης του πανεπιστημίου. Αυτό θα συμπεριλαμβάνει την καθοδήγηση και την υποστήριξη όλων των εμπλεκόμενων μερών όπως είναι ο φοιτητικός πληθυσμός, οι εκπαιδευτικοί και όλα τα υπόλοιπα μέλη της εκάστοτε σχολής. Παράλληλα, χρειάζεται να εφαρμοστεί η πλήρης υποστήριξη των ιδρυμάτων για αυτό το νέο εγχείρημα όπως και των οικογενειών των φοιτητών/τριών που ήδη έχει φανεί να λειτουργεί θετικά στη χώρα με την παροχή οικονομικών βοηθημάτων για την ψηφιοποίηση κάθε μαθητικού και φοιτητικού σπιτιού. Οι διαδικτυακές κοινότητες με βασικό μέλος τον εκάστοτε εκπαιδευτικό χρειάζεται να καταγράφουν υψηλότερα χαρακτηριστικά ενθάρρυνσης των φοιτητών για την χρήση των ΜΚΔ. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται η δια βίου μάθηση των εκπαιδευτικών στα ΜΚΔ, η γνώση και η εφαρμογή κανόνων ηθικής δεοντολογίας εντός των επίσημων ακαδημαϊκών επικοινωνιών και η ευκολότερη πρόσβαση στο διαδίκτυο για μαθησιακούς σκοπούς. Ένα βασικό μειονέκτημα που χρειάζεται να καλυφθεί στα ΜΚΔ και στα μέσα δικτύωσης των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων είναι η τεχνική υποστήριξη που χρειάζεται να είναι άμεση και καταλυτική σε οποιοδήποτε πρόβλημα εμφανιστεί από την ακαδημαϊκή επικοινωνία. Για τον λόγο αυτό προτείνονται ομάδες υποστήριξης σε κάθε σχολή καθώς και εκμάθηση του τρόπου σωστής χρήσης των κοινωνικών μέσων για την επίσημη ακαδημαϊκή επικοινωνία.

6. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Όπως κάθε έρευνα έτσι και η παρούσα δημιουργήθηκε λαμβάνοντας υπόψη σειρά περιορισμών. Ένας βασικός περιορισμός είναι η χρονική διάρκεια αυτής που θα μπορούσε να ήταν σε περίοδο που τα πανεπιστήμια ήταν ανοικτά ή που είχε λήξει ο συναγερμός της καραντίνας στην χώρα. Επίσης, ένας επιπλέον περιορισμός έγκειται στην αριθμητική υπεροχή των κοριτσιών που συμμετείχαν στη μελέτη. Ένας άλλος περιορισμός είναι ότι δεν υπήρξε περιορισμός στο είδος της σχολής από όπου προέρχονται οι φοιτητές/τριες με αποτέλεσμα να υπάρξει πληθυσμός που πρέπει να ακολουθήσει εργαστήρια για την απόκτηση του πτυχίου ή να εξειδικευτεί με πρακτική άσκηση σε κάποιο νηπιακό σταθμό. Προτείνεται λοιπόν για μελλοντική έρευνα να πραγματοποιηθούν μετρήσεις απόψεων φοιτητών που δεν χρειάζεται να παρακολουθούν εργαστήρια ή να «προπονούνται» στο πεδίο ώστε να υπάρξει μία σύγκριση της φυσικής παρουσίας στην τάξη και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επίσης, προτείνεται σε μελλοντική έρευνα να εκπονηθεί αντίστοιχη μελέτη σε ίση ποσότητα συμμετεχόντων και συμμετεχουσών.

Τέλος, προτείνεται σε μελλοντική έρευνα να γίνει χρήση στατιστικού προγράμματος ώστε να παρουσιαστούν αποτελέσματα του ερωτηματολογίου με συνδυασμό απαντήσεων ώστε να καταγραφεί εάν κάποιο δημογραφικό στοιχείο έχει φανεί να επηρεάζει περισσότερο κάποια απάντηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές

Ελληνική αρθρογραφία και βιβλιογραφία

Βλαχοπάνου, Π., & Papadakis, S. (2020). Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη συνεργατικής μάθηση και στην επίδοση φοιτητών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15(2), 124-143.

doi:<https://doi.org/10.12681/jode.14897>

Σωτηριάδου, Α., & Παπαδάκης, Σ. (2013). Τα κοινωνικά δίκτυα ως εκπαιδευτικά εργαλεία: Εμπειρία από την εκμάθηση του Matlab μέσω Facebook. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 6(3), 161-179.

Τίγκας, Ι. (2016). Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως εργαλεία επικοινωνίας στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Η οπτική των φοιτητών του ΕΑΠ. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 12(1), 106-119.

Ξενόγλωσση αρθρογραφία και βιβλιογραφία

Aghili, M., Palaniappan, A.K., Kamali, K., Aghabozorgi, S., & Sardareh, S.A. (2014). Unifying Informal and Formal Learning Environments: Educational Use of Social Network Sites through Implementing Community of Inquiry Framework. *International Journal of e-Education, e- Business, e-Management and e-Learning*, 4(3), 191-196.

Aristovnik A, Keržič D, Ravšelj D, Tomaževič N, & Umek L. (2020). Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective. *Sustainability*, 12(20), 8438.

Arslan, G. (2018a). Exploring the association between school belonging and emotional health among adolescents. *International Journal of Educational Psychology*, 7(1), 21–41.

Arslan, G. (2018b). Psychological maltreatment, social acceptance, social connectedness, and subjective wellbeing in adolescents. *Journal of Happiness Studies*, 19(4), 983–1001.

Arslan, G. (2021). Loneliness, college belongingness, subjective vitality, and psychological adjustment during coronavirus pandemic: Development of the College Belongingness Questionnaire. *Journal of Positive School Psychology*, 5(1), 17-31.

Arslan, G., & Duru, E. (2017). Initial development and validation of the School Belongingness Scale. *Child Indicators Research*, 10(4), 1043–1058.

Arslan, G., Yıldırım, M. & Zangeneh, M. Coronavirus Anxiety and Psychological Adjustment in College Students: Exploring the Role of College Belongingness and Social Media Addiction. *Int J Ment Health Addiction* (2021).

August, R., & Dapkewicz, A. (2020). Benefit finding in the COVID-19 pandemic: College students' positive coping strategies. *Journal of Positive School Psychology*, 1–14

Bantjes, J., & Kagee, A. (2018). Common mental disorders and psychological adjustment among individuals seeking HIV testing: A study protocol to explore implications for mental health care systems. *International Journal of Mental Health Systems*, 12(1), 16.

Baumeister, R. (2020). How to overcome your brain's fixation on bad things. *Greater Good Magazine*.

Baumeister, R. F. (2012). Need-to-belong theory. In P. A. M., van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology*, 2, 121–140). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529.

Beckman, K., T. Apps, S. Bennett, and L. Lockyer. (2018). Conceptualising Technology Practice in Education Using Bourdieu's Sociology. *Learning, Media and Technology*, 43 (2), 197–210.

Bellini, M. I., Pengel, L., Potena, L. & Segantini, L. (2021). ESOT COVID-19 Working Group. COVID-19 and education: restructuring after the pandemic. *Transpl Int.*, 34(2), 220-223.

Bukhari, W. (2020). Role of Social Media in COVID-19 Pandemic. *Int J Front Sci*, 4(2). 59-60

Chambers, S. K., Ng, S. K., Baade, P., Aitken, J. F., Hyde, M. K., Wittert, G., Frydenberg, M., & Dunn, J. (2017). Trajectories of quality of life, life satisfaction, and psychological adjustment after prostate cancer. *Psycho-Oncology*, 26(10), 1576–1585.

Chan, A., Nickson, C. P., Rudolph, J. W., Lee, A., & Joynt, G. M. (2020). Social media for rapid knowledge dissemination: early experience from the COVID-19 pandemic. *Anaesthesia*, 75(12), 1579–1582.

Chertoff, J. D., Zarzour, J. G., Morgan, D. E., Lewis, P. J., Canon, Ch. L., Harvey, J. A., Chick, R. C., Clifton, G. T., Peace, K. M., Propper, B. W., Hale, D. F., Alseidi, A. A. & Vreeland, T. J.. (2020). Using technology to maintain the education of residents during the COVID-19 pandemic. *J. Am. Coll. Radiol.*, 17, 1322-1328.

Codispoti, C. D., Bandi, S., Moy, J. & Mahdavinia, M. (2020). Running a virtual allergy division and training program in the time of COVID-19 pandemic. *J Allergy Clin Immunol.*, 32243877.

Cruz, R. A., Peterson, A. P., Fagan, C., Black, W., & Cooper, L. (2020). Evaluation of the Brief Adjustment Scale–6 (BASE-6): A measure of general psychological adjustment for measurement-based care. *Psychological Services*, 17(3), 332–342. <https://doi.org/10.1037/ser0000366>.

Dedeilia, A., Sotiropoulos, M. G., Hanrahan, J. G., Janga, D., Dedeilias, P., & Sideris, M. (2020). Medical and Surgical Education Challenges and Innovations in the COVID-19 Era: A Systematic Review. *In vivo (Athens, Greece)*, 34(3 Suppl), 1603–1611. <https://doi.org/10.21873/invivo.11950>

Demuyakor, J. (2020). Coronavirus (COVID-19) and Online Learning in Higher Institutions of Education: A Survey of the Perceptions of Ghanaian International Students in China. *Online Journal of Communication and Media Technologies*, 10(3), e202018. <https://doi.org/10.29333/ojcm/8286>

Dewing, M. (2012). *Social media : an introduction*. Ottawa : Library of Parliament.

Dorn, E., Hancock, B., Sarakatsannis, J., & Viruleg, E. (2020). *COVID-19 and student learning in the United States: The hurt could last a lifetime*. McKinsey & Company.

Dutta, M. (2020). Impact of Digital Social Media on Indian Higher Education: Alternative Approaches of Online Learning during COVID-19 Pandemic Crisis. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 10, 604-611.

Gallo, G. & Trompetto, M. (2020). The effects of COVID-19 on academic activities and surgical education in Italy. *J Invest Surg.* 1-2, 32249660. DOI: 10.1080/08941939.2020.1748147

Goel, A., & Gupta, L. (2020). Social Media in the Times of COVID-19. *Journal of clinical rheumatology : practical reports on rheumatic & musculoskeletal diseases*, 26(6), 220–223. <https://doi.org/10.1097/RHU.0000000000001508>

Gonzales-Zamora, J. A., Alave, J., De Lima-Corvino, D. F. & Fernandez, A. (2020). Videoconferences of Infectious Diseases: An educational tool that transcends borders. A useful tool also for the current COVID-19 pandemic. *Infez. Med.*, 28, 135-138.

González-Padilla, D. A., & Tortolero-Blanco, L. (2020). Social media influence in the COVID-19 Pandemic. *International braz j urol*, 46(1), 120-124.
<https://doi.org/10.1590/s1677-5538.ibju.2020.s121>

Goodenow, C., & Grady, K. E. (1993). The relationship of school belonging and friends' values to academic motivation among urban adolescent students. *The Journal of Experimental Education*, 62(1), 60–71. <https://doi.org/10.1080/00220973.1993.9943831>.

Gupta, C. (2013). Relationship between social media and academic performance in distance education. *Universal Journal of Educational Research*, 1(3), 185-190.

Holmes, E. A., O'Connor, R. C., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., et al. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: A call for action for mental health science. *Lancet Psychiatry*, 7, 547–560.
[https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30168-1](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30168-1).

Huang, K. J., Cen, G., Qiu Z-J, Jiang, T., Cao, J. & Fu C-Y(2014). Application of international videoconferences for continuing medical education programs related to laparoscopic surgery. *Telemed J E Health*, 20, 157-160. PMID: 23758077. DOI: 10.1089/tmj.2013.0070

Hutto, C. J., Yardi, S. & Gilbert, E. (2013). A longitudinal study of follow predictors on Twitter. In: *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 821–830.

Kazerooni, R. A., Amini, M., Tabari, P., & Moosavi, M. (2020). Peer mentoring for medical students during the COVID-19 pandemic via a social media platform. *Medical education*, 54(8), 762–763. <https://doi.org/10.1111/medu.14206>

Khan, Shakeel. (2012). Khan, S. A. & Bhatti, R. (2012). Application of social media in marketing of library and information services: A case study from Pakistan. *Webology*, 9(1).

Kiwanuka, J. K., Ttendo, S. S., Eromo, E., Joseph, S. E., Duan, M. E., Haastrup, A. A., Baker, K. & Firth, P. G. (2015). Synchronous distance anesthesia education by Internet videoconference between Uganda and the United States. *J. Clin. Anesth.*, 27, 499-503. DOI: 10.1016/j.jclinane.2015.04.004

Klein, A.; Junior, J.; Barbosa, J.; Baldasso, L. (2018). The Educational A_ordances of Mobile Instant Messaging (MIM): Results of Whatsapp® Used in Higher Education. *Int. J. Distance Educ. Technol. IJDET*, 16, 51–64..

Koumpouras, F. & Helfgott, S. (2020). Stand together and deliver: Challenges and opportunities for rheumatology education during the COVID-19 pandemic. *Arthritis Rheumatol*. PMID: 32270923. DOI: 10.1002/art.41278

Kuo, Yu-Chun & Walker, Andr., Schroder, K. & Belland, Br. (2014). Interaction, Internet self-efficacy, and self- regulated learning as predictors of student satisfaction in online education courses. *The Internet and Higher Education*. 20(1), 35-50. 10.1016/j.iheduc.2013.10.001.

Lamhot N. (2019) The Effectiveness of Independent Learning Method on Students' Speaking Achievement at Christian University of Indonesia Jakarta. *Asian EFL Journal*, 23(6), 142-154. ISSN 1738 1460

Lee, S. A., Mathis, A. A., Jobe, M. C., & Pappalardo, E. A. (2020). Clinically significant fear and anxiety of COVID-19: A psychometric examination of the Coronavirus Anxiety Scale. *Psychiatry Research*, 113112.

Lewis, E. E., Taylor, L. J., Hermesen, J. L., McCarthy, D. P. & Fiedler, A. G. (2020). Cardiothoracic Education in the Time of COVID-19: How I Teach It. *Ann Thorac Surg.*, PMID: 32283082. DOI: 10.1016/j.athoracsur.2020.04.002

Li, M., Liu, L., Yang, Y., Wang, Y., Yang, X., & Wu, H. (2020). Psychological Impact of Health Risk Communication and Social Media on College Students During the COVID-19 Pandemic: Cross-Sectional Study. *Journal of medical Internet research*, 22(11), e20656. <https://doi.org/10.2196/20656>

Main, A., Zhou, Q., Ma, Y., Luecken, L. J., & Liu, X. (2011). Relations of SARS-related stressors and coping to Chinese college students' psychological adjustment during the 2003 Beijing SARS epidemic. *Journal of Counseling Psychology*, 58(3), 410–423.

Mak, S. T. & Yuen, H. K. (2020). Oculoplastic surgery practice during the COVID-19 novel coronavirus pandemic: experience sharing from Hong Kong. *Orbit: 1-3*. PMID: 32295460. DOI: 10.1080/01676830.2020.1754435

Malecki, K., Keating, J. A., & Safdar, N. (2020). *Crisis Communication and Public Perception of COVID-19 Risk in the Era of Social Media*. *Clinical Infectious Diseases*. 72, 699-704. doi:10.1093/cid/ciaa758

Manca, S. Snapping, pinning, liking or texting: Investigating social media in higher education beyond Facebook. *Internet High. Educ.* 2020, 44, 100707

- Mian, A. & Khan, S. (2020). Medical education during pandemics: a UK perspective. *BMC Med* 18, 100.
- Milman, N. (2005). Web-Based Digital Teaching Portfolios: Fostering Reflection and Technology Competence in Preservice Teacher Education Students. *Journal of Technology and Teacher Education*. 13(3), 373-396.
- Moszkowicz, D., Duboc, H., Dubertret, C., Roux, D. & Bretagnol, F. (2020). Daily medical education for confined students during COVID-19 pandemic: a simple videoconference solution. *Clin Anat*,. PMID: 32253771. DOI: 10.1002/ca.23601
- Mulenga, E. M. & Marbán, J. M. (2020). Is COVID-19 the Gateway for Digital Learning in Mathematics Education? *Contemporary Educational Technology*, , 12(2), ep269
- Munk, A. J., Schmidt, N. M., Alexander, N., Henkel, K., & Hennig, J. (2020). Covid-19—Beyond virology: Potentials for maintaining mental health during lockdown. *Plos One*, 15(8), e0236688.
- Murat, M. & Bonacini, L. (2020). Coronavirus pandemic, remote learning and education inequalities, *GLO Discussion Paper*, 679, Global Labor Organization
- Nadeak, B. & Naibaho, L. (2020). The Effectiveness of Problem-Based Learning on Students' Critical Thinking. *Jurnal Dinamika Pendidikan*, 13(1), 1-7. 10.33541/jdp.v13i1.
- Newman, M. E. J. (2002). Spread of epidemic disease on networks. *Physical review E*, 66(1), 016128.
- Onyema, E. M., & Deborah, E. C. (2019). Potentials of Mobile Technologies in Enhancing the Effectiveness of Inquiry-based learning. *International Journal of Education (IJE)*, 2(1), 1–25. <https://doi.org/10.5121/IJE.2019.1421>
- Onyema, E., Eucharia, Ani & S., Faluyi & Roselyn, Akindutire & Daniel, Omachi & Kingsley, Nnaekwe. (2021). Pedagogical use of mobile technologies during Coronavirus school closure. *Journal of Computer Science and Its Application*. 27.
- Onyema, E.M., Deborah, E. C., Alsayed, A. O., Noorulhasan, Q., & Sanober, S. (2019). Online Discussion Forum as a Tool for Interactive Learning and Communication. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(4), 4852–4859. <https://doi.org/10.35940/ijrte.d8062.118419>
- Osterman, K. F. (2000). Students' need for belonging in the school community. *Review of Educational Research*, 70(3), 323–367.

- Özmen, B., & Atıcı, B. (2014). The Effects of Social Networking Sites in Distance Learning on Learners' Academic Achievements. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*, 17(2), 61–75, ISSN (Online) 1027-5207, DOI: [10.2478/eurodl-2014-0019](https://doi.org/10.2478/eurodl-2014-0019)
- Pennycook, G., McPhetres, J., Zhang, Y., Lu, J. G., & Rand, D. G. (2020). *Fighting COVID-19 Misinformation on Social Media: Experimental Evidence for a Scalable Accuracy-Nudge Intervention*. *Psychological Science*, 31(7) 770–780.
- Poellhuber, B., Anderson, T., & Roy, N. (2011). Distance students' readiness for social media and collaboration. *The International Review Of Research In Open And Distributed Learning*, 12(6), 102-125.
- Pokhrel, S. & Chhetri, R. (2021). A Literature Review on Impact of COVID-19 Pandemic on Teaching and Learning. *Higher Education for the Future*, 8(1) 133–141.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General Psychiatry*, 33(2), e100213.
- Rahman, N. S. A., Othman, M. S., & Al-Rahmi, W. (2016). Exploring the use of Social Media tools among students for teaching and learning purpose. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 91(1), 49.
- Rodriguez-Donaire, S. & Amante, Beatriz (2012). Collaborative environments, a way to improve quality in higher education. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 46, 875-884.
- Rose, S. (2020). Medical Student Education in the Time of COVID-19. *JAMA*, 2020. PMID: 32232420. DOI: 10.1001/jama.2020.5227
- Samios, C. (2018). Burnout and psychological adjustment in mental health workers in rural Australia: The roles of mindfulness and compassion satisfaction. *Mindfulness*, 9(4), 1088–1099.
- Sobaih, A. E. E., Hasanein, A. M., & Abu Elnasr, A. E. (2020). *Responses to COVID-19 in Higher Education: Social Media Usage for Sustaining Formal Academic Communication in Developing Countries*. *Sustainability*, 12(16), 6520. doi:10.3390/su12166520
- Sun, L., Tang, Y. & Zuo, W. (2020). Coronavirus pushes education online. *Nat. Mater.* 19, 687. <https://doi.org/10.1038/s41563-020-0678-8>
- Szpunar, Karl & Moulton, Samuel & Schacter, Daniel. (2013). Mind Wandering and Education: From the Classroom to Online Learning. *Frontiers in psychology*. 4, 495. 10.3389/fpsyg.2013.00495.

Tsekeris, C., & Zeri, P. (2020). Κράτος, κοινωνία και μέσα επικοινωνίας στην εποχή του κορωνοϊού. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 154, 109-128.

doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.24518>

Van Bavel, J. J. et al. (2020). *Nature Hum. Behav.* 4, 460–471.

Wandera, S., James-Waldon, N., Bromley, D., & Henry, Z. (2016). The influence of social media on collaborative learning in a cohort environment. *Interdisciplinary Journal of e-Skills and Life Long Learning*, 12, 123-143.

Wendelboe, A. M., Miller, A., Drevets, D., Salinas, L., Miller, E. J., Jackson, D., Chou, A. & Raines, J. (2020). Tabletop exercise to prepare institutions of higher education for an outbreak of COVID-19. *J. Emerg. Manag.*, 18, 183-184. PMID: 32181873. DOI: 10.5055/jem.2020.0463

Zimba, O., Radchenko, O., Strilchuk, L. (2020). Social media for research, education and practice in rheumatology. *Rheumatol. Int.*, 40, 183–190.

Πηγές του Διαδικτύου

Association of American Medical Colleges. (2020). *Guidance on Medical Students' Participation in Direct Patient Contact Activities*. Washington, DC: AAMC.

Ανακτήθηκε από https://www.aamc.org/system/files/2020-03/meded-March-30-Interim-Guidance-on-Medical-Students-Clinical-Participation_0.pdf.

Bertrand, M. et al. (2020). *How are Americans coping with the Covid-19 Crisis?* Ανακτήθηκε από <https://www.chicagobooth.edu/research/rustandy/blog/2020/how-are-americans-coping-with-the-covid19-crisis-7-key-findings>

Besser, A., Flett, G. L., & Zeigler-Hill, V. (2020). Adaptability to a sudden transition to online learning during the COVID-19 pandemic: Understanding the challenges for students. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.1037/stl0000198>.

Briscese, G. (2020). Americans view the coronavirus pandemic through the lens of media trust and politics. *Journalist's Resource*.

Ανακτήθηκε από <https://journalistsresource.org/economics/media-trust-politics-lockdown-support/>

Bursztyn, L. et al. (2020). Misinformation during a pandemic. BFI Working Papers. Ανακτήθηκε από <https://bfi.uchicago.edu/working-paper/2020-44/>

Γεωργακόπουλος, Θ. (2020). *Πώς ζουν οι Έλληνες στην πανδημία*. Ανακτήθηκε από <https://www.dianeosis.org/2020/04/pos-zoyn-oi-ellines-stin-pandimia/>

- Δεμερτζής, Ν. (2020). Η πανδημία ως τραύμα. *διαΝΕΟσις*.
Ανακτήθηκε από <https://www.dianeosis.org/2020/06/i-pandimia-os-travma/>
- Φαναράς, Σ. (2020). *Στην εποχή της πανδημίας*.
Ανακτήθηκε από <https://www.dianeosis.org/2020/04/stinepoxi-tis-pandimias>
- Gauchet, M. (2020). Les mondialisateurs n'ont pas rendu les armes. *Le Causeur*.
Ανακτήθηκε από <https://www.causeur.fr/mondialisation-coronavirus-crise-sanitaire-crise-economique-marcel-gauchet-175402>
- Hewitt, R. (2020) Students' views on the impact of Coronavirus on their higher education experience. Oxford: Higher Education Policy Institute.
Ανακτήθηκε από <https://www.hepi.ac.uk/2020/12/03/students-views-on-the-impact-of-coronavirus-on-their-higher-education-experience-in-2020-21/>
- Kenwright, B. (2020). Coronavirus: How will Higher Education Change?
Ανακτήθηκε από http://www.virtualpuppetry.com/future_of_higher_education/index.php
- McIntyre, K. (2020). Jill Suttie, How to be intentional about consuming coronavirus news. *Greater Good Magazine*.
Ανακτήθηκε από https://greatergood.berkeley.edu/article/item/how_to_be_intentional_about_consuming_coronavirus_news
- Mediaanalysis (2020). *Οι Έλληνες και ο κορωνοϊός: Μια χώρα σε συνθήκες πρωτόγνωρες*.
Ανακτήθηκε από <https://medianalysis.net/media-research/erevna-ellines-koronoios/>
- Mitchell, Am. (2018). Americans Still Prefer Watching to Reading the News - and Mostly Still Through Television.
Ανακτήθηκε από <https://www.journalism.org/2018/12/03/americans-still-prefer-watching-to-reading-the-news-and-mostly-still-through-television/>.
- Parveen and J. Waterson. (2020). *UK phone masts attacked amid 5G-coronavirus conspiracy theory*.
Ανακτήθηκε από <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/apr/04/uk-phone-masts-attacked-amid-5g-coronavirus-conspiracy-theory>.
- Parveen, N. & Waterson, J. (2020). UK phone masts attacked amid 5G-coronavirus conspiracy theory.
Ανακτήθηκε από <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/apr/04/uk-phone-masts-attacked-amid-5g-coronavirus-conspiracy-theory>.

Rogoff, K. (2020). A coronavirus recession could be supply side with a 1970's flavor. *The Guardian*.

Ανακτήθηκε από <https://www.theguardian.com/business/2020/mar/03/a-coronavirus-recession-could-be-supply-side-with-a-1970s-flavour>

UNESCO. (2020). COVID-19 educational disruption and response.

Ανακτήθηκε από <https://en.unesco.org/news/covid-19-educational-disruption-and-response>

UNESCO. (2020). 290 Million Students Stay Home due to Coronavirus.

Ανακτήθηκε από <https://learningenglish.voanews.com/a/unesco-290-million-students-stayhome-due-to-coronavirus/5317148.html>

WHO. Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public: Myth busters (2020). Ανακτήθηκε από <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>.